

11-25
16 a

Гос. Орд. Тр. Кр. Знам.
Публичная Б-ка
ОТД. НАЦ. ЛИТ-РЫ

Д.

Коммунизм теел

1937

SISUKORD

	Lhk.
Kõik peavad valimisseadust tundma _____	1
O. R.:	
Parteiajaloo õppimisest ja õpetamisest	5
N. KAROTAMM:	
Jaapan Põhja-Hiinat vallutamas _____	10
VOX:	
Jooni faschistlikkudelt maadelt _____	13
R. V.:	
Maailma-majanduse küsimusi _____	15
REIN RANNIK:	
„Isamaa päästjad“ _____	20
LEO KANTOROVITSH:	
Kütlaline (järg) _____	30
LEO KASSIL:	
Onu Koljä, Kärbsenäpp _____	39
H. P.:	
Neli aastat faschistlikku kirjanduse- poliitikat _____	42
L. SAARTS:	
Kaval Hans sulasemeeste kangelane _____	45
H. MOOSBERG:	
Kuidas sakslased XIII sajandil Baltimaa vallutasid _____	48
H. P.:	
Akadeemik I. P. Pavlovi teaduslik pärandus _____	51
J. LEMM:	
Kangelaste lennutee _____	56
Dots. M. PRIVES:	
Röntgeni kiired anatoomias _____	59
Teraviljakultuuride seemneparanduse abinõudest _____	61
Põllumajanduse näitusest osavõtjatele	61
Pneumaatiline külvimasin _____	62
Väiksed teated _____	63
Vastusi lugejatele _____	64

¹⁰⁷²
Kommunismi teel**RAHVALIK POLIITIKA, KIRJANDUSE JA TEADUSE AJAKIRI**

№ 8 (15)

August

1937

KÕIK PEAVAD VALIMISSEADUST TUNDMA

SEE on üks tänaseid tähtsamaid päevaülesandeid. Tõepoolest, iga nõukogude kodanik peab teadma, missugused õigused seadus talle annab. See käib kõikide seaduste, kõikide õiguste kohta üldse, seda enam aga veel seaduste kohta, mis sisaldavad õigusi otseselt riigi valitsemisest osa võtta. Täiskommunismi ülesehitamise ja riigi väljasuremise üks põhiolulikumaid eeldusi seisab nimelt selles, et kõik kodanikud otseselt riigi valitsemisest osa peavad võtma; see, muu seas, peab inimesi kasvatama ilma riiklikkude sunninormideta läbi saama.

„NSVL Ülemnõukogu valimiste seaduse“ tähendus ja mõte ei seisa seega kaugeltki mitte ainult selles, et see seadus meile vormilikud juhatused annab, kuidas valida, missugune see valimiste käik saab olema. See on vaid seaduse üks külg — igatahes kah väga tähtis külg. Iseäranis kui silmas pidada teiste, kodanliste, maade kogemusi ja praktikat. Seal, kodanlise demokraatia korras, mis nimelt kodanlusele peab valitsemisvõimu kindlustama, on lugu harilikult nii, et just valimiste seadus see peensõel on, mis kõik tähtsamad vabadused ja õigused, mida põhiseadustes tihti suurte sõnadega lubatakse, kodanikkudele kättesaamatuks teeb. Just valimisseadus tühistab harilikult õige suure osa demokraatlike vabadusi ja õigusi.

Võtke, näiteks, Prantsusmaa. Kas ei ole seal juba suure kodanlise revolutsiooni ajast (XVIII sajandi lõpul) toleaeagne kodanluse lipukiri: „vabadus, vendlus, ühtlus“ otse äga seaduse vormalseks a-ks ja o-ks saanud? Isegi vangimaja väravate kohale on see kivimüürisse raiutud. Sealsamas aga ütleb *valimisseadus*: naisterahvastel, sõjaväelastel, meremeestel ja neil, kes vähem kui kuus kuud ühes kogukonnas paigal on elanud, valimisõigust ei ole! Siin on teil nüüd see kuulus — ühtlus, üheõiguslus! Mis jääb temast järele — valimisseaduse sõela all?

Või võtke niisamuti oma demokraatia poolest kuulsad Am. Ühendriigid. Meie teame ajaloost sedagi, et seal omal ajal tervelt viis aastat kodusõda peeti, mille põhjuseks ja eesmärgiks „neegrirahvaste vabastamist“ ülistatakse. Valimisseadus aga nõuab, et valija ingliskeeles kirjaoskaja peab olema; ja kuna neegrid suurel osal — valitseva „demokraatliku“ (!) kodanluse armust — veel kirjaoskamatud on, siis peavad nad, muidugi, valimistel värava taha jääma.

Juba need paar näidet kõige demokraatlikumatelt kodanlistelt maadelt näitavad, missugune tähtsus valimisseadustel isegi vormiliselt on. Niisuguste kodanikkude põhiõiguste kitsendamistega kõrvu seades meie, nõukogude, valimisseadust, mille aluseks on Stalini Konstitutsioon, näeme kõige selgemini, kui kaugemale meie ette oleme

jõudnud kodanlisest demokraatiast, mis iialgi täielik demokraatia ei saa olla. Rääkimata faschistlikkudest maadest, kus demokraatlikud õigused ja vabadused üldse on hävitatud. Saksamaa parlament (riigipäev) on muutunud Hitleri käsikute paraadiks, kellele Hitler oma lähemate kaastöölistega aeg-ajalt vajaliku leiab olevat mõne agitatsioonikõne maha pidada, millele siis kuulajaskond käsa plaksutab ja — sellega ongi „parlamendi” ülesanne otsas! Või, näiteks, Eestis, kus rahvuskogu valimistel — milline kogu uue põhiseaduse pidi kokku seadma — 50-nes valimisringkonnas 80 hulgast *valimisi üldse ei olnudki!* Neis ringkondades seati nimelt ainult faschistliku isamaaliidu poolt üks kandidaat (igas ringkonnas) üles, ja et valimiseadus ütles: kui ringkonnas üksainuke kandidaat on üles seatud, siis läheb see ilma valimata rahvuskogusse, siis jäidki valimised selkombel pidamata.

Kui selle kõrval vaadata, kuidas meie Ülemnõukogu valimiste seadus suure osa oma paragrahvidest just sellele pühendab, et valijatele nende õiguste teostamist kõikipidi ja igasuguste eitevaatustega — isegi selle takistamise vastu raskeid karistusi määrates — kindlustada, siis näitab seegi juba kui tähtis meil on oma valimiseadust isegi sellepoolest, s. o. valimiste vormiliku läbiviimise tingimuste poolest, põhjalikult tundma õppida. Sest ainult seesugune seaduse põhjalik tundmine annab võimaluse kõiki neid õigusi, mis seadus annab, lõpulikult ja täielikult ära kasutada.

Kuid, nagu tähendasime, ei seisa seaduse tundmaõppimise tähtsus kaugeltki mitte ainult selles asja vormilises küljes. „NSVL Ülemnõukogu valimiste seadus” on seejuures — nagu iga meie parteiline ja nõukoguvalitsuse dokument — ka üks päratu tähtsusega kasvatuse abinõu.

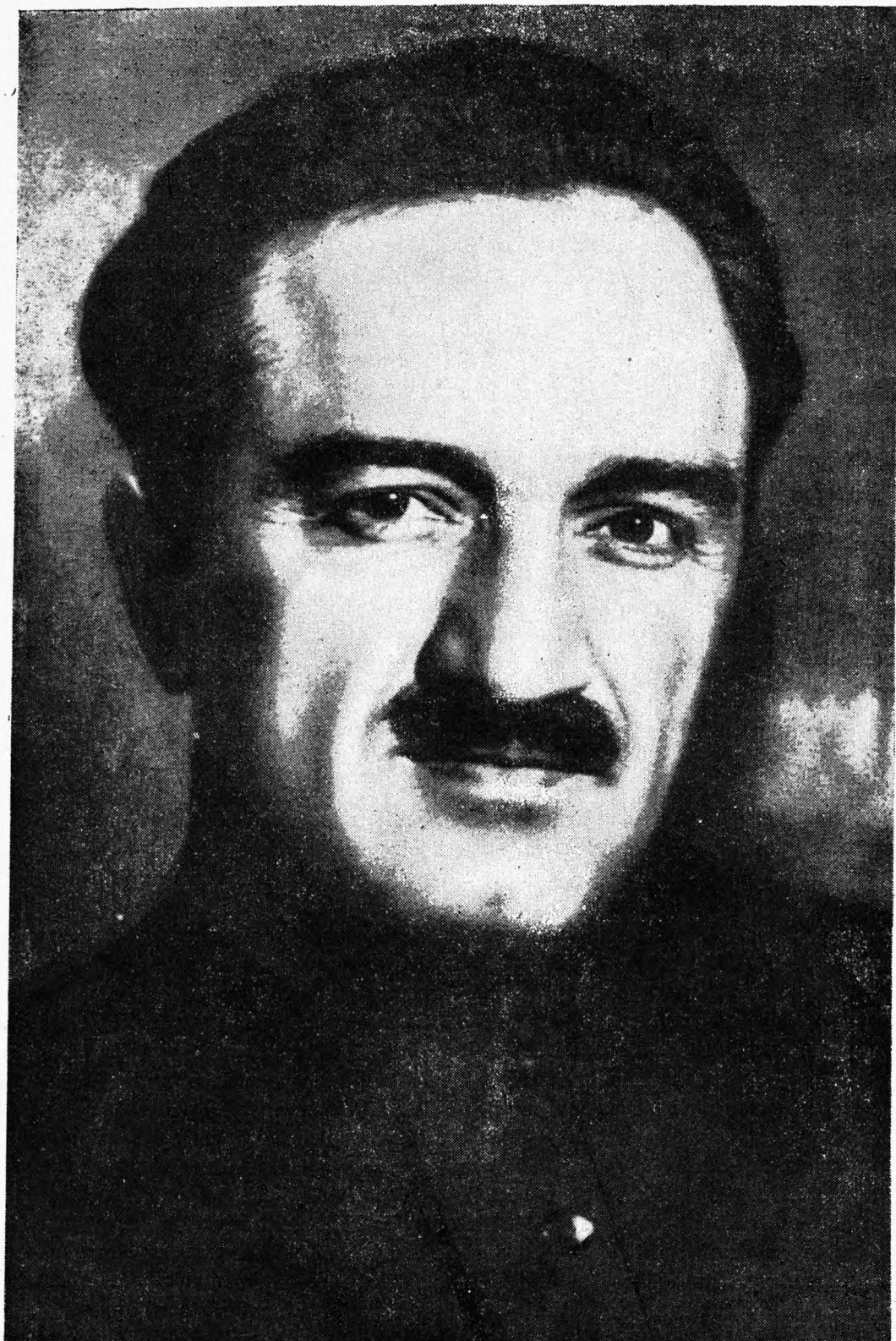
Küsimus ei seisa ju mitte ainult selles, et kodanik — olgugi kõigi õiguste kindlustamisega — saaks oma hääle ära anda. Valimine võib ainult siis oma kõrgusel seista, kui valijad selles tõesti suure riikliku tähtsusega ülesannet näevad, kui valimistega ühenduses tõesti kogu meie riiklik elu, meie

partei ja nõukogude valitsuse poliitika terava valgustuse alla võetakse. See määrab ära meie valimisagitatsiooni mõtte, sisu ja ülesande. See nõuab meilt kõikide nõukoguvõimu saavutuste ning võitude lahtirullimist valijate ees, kõige selle näitamist, mis meie töörahvas linnas kui maal nõukogude 20-aastasest kestvusest on kätte saanud ja missugused väljavaated ta! edaspidiseks võivad olla — *selle* võimu juures. See nõuab aga ka kõikide meie puuduste näitamist, et neid kõrvaldada ja parandada. See nõuab kõige järjekindlamat võitlust bürokraatismi, hoolimatuse, valveloleku puuduse vastu.

Milles seisab valimiste agitatsioon kodanlistel maal? Selles, et iga kodanline partei ennast hulkade ees ülistab ja teisi maha teeb — selleks, et rohkem valijate hääli saada. Selleks antakse valimiste hoogtöös koormate viisi lubadusi, mida aga hiljem keegi ei mõtlegi täita. Valijad on siin ainult selleks, et ühte või teist parteid, ühte või teist kodanluse kihti või kildkonda võimu juurde aidata.

Nõukogude Liidus parteisid — peale ühe, kommunistliku partei — ei ole, sest meil ei ole enam üksteisele vaenulikke klasse ega kihte, kes üksteisega võitlust peaksid, üksteise eest suuremat saaki omale püüaksid ahmida. Meie töörahvas tungib ühiste eesmärkide poole, töötab ühistel huvidel. Sellepärast ei saa meil valimiste agitatsioonis üksikute kihtide huvid — teiste vastu — üldse üles kerkida. Seal, kus kapitalistlikus ilmas valimistelgi tegelikult võideldakse ärihuvides, kus valimistevõitlus tihtigi on üksikute suurte kapitalistlikkude koonduste võitlus suurema röövimise võimaluse pärast, seal seisab meie valijate ees ühine üldine eesmärk — nõukogude võimu saavutus veelgi tõsta, töörahva elujärje tõstmiseks veelgi paremad tingimused luua, meie riiklikku aparati veelgi parandada, täiendada, olevad puudused kaotada.

Seal, kus kapitalistlikus ilmas valitsevad ringkonnad ja valijate määratu enamus kaks omaette ilma on, kaks lepitamatut vastaspoolsust, seal kõneleb meie valimiseadus kõige tihedamast ühtsusest riigiapa-

*NSV Liidu Rahvakomissaride nõukogu esimehe asetäitja
ANASTAS IVANOVITSH MIKOJAN*

raadi ja elanikkude hulkade vahel. See teebki meie valimisseaduse äärmiselt lihtsaks, selgeks ja järjekindlaks. Kodanlises demokraatias on ka valimisseadus seesmiselt niisamuti vastuolulik nagu kodanline ühiskond ise klassiliselt vastuolulik on: üks paragrahv lükkab teise ümber. Veel enam. Marx iseloomustas („Louis Bonaparte 18. brumaire“) kodanlisi põhiseadusi järgmise lausega:

„Põhiseaduse iga paragrahv sisaldab endas omaenda vastaspoolsust, omaenda ülem- ja alamkoda: vabadust üldises sõnakõlksus, vabaduse hävitamist — tinglauses“.

Valimiste agitatsioon peab seda sidet riigiaparaadi ja valijate hulkade vahel veelgi kinnitama, peab hulkasid *oma* riigiaparaadi ümber, tema toetamiseks ja temale igati kaasaaitamiseks organiseerima.

Kodanlises ilmas on tema sisemise vastuolulikkuse mõjul valijate hulk valitsevatele kihtidele ja parteidele ainult — „hääliandev lojustekari“, kellega sellepärast ka kui lojustega ümber käidakse. Nõukogude valimisseadus kõneleb kõige suuremast usaldusest, kõige suuremast hoolest inimese, valija vastu, nende töörahvakaadrite, elavate inimeste vastu, kes meil, nõukogude riigis — sm Stalini sõnade järgi — kõige suurem varandus on. Terve rida valimisseaduse paragrahve on otse selleks kokku seatud, et inimese eest hoolitseda, inimesele, valijale, tema õiguse teostamist võimalikult kergeks, kättesaadavaks teha. See hoolitsemine inimese eest, mida meie iialgi üheski kodanlises valimisseaduses ei leia, mis aga meie staalinliku Konstitutsiooni põhijoon, põhimotiiv on, käib punase joonena läbi ka meie valimisseadusest: isegi 50—100 inimese suurustele gruppidele, kui nad eraldatud on, võimaldatakse oma valimis- jaos-

konnad luua, et aga oma kodaniku kohust ja kodaniku õigust teostada.

See kõik kõneleb meie valimisseaduse põhimisest iseloomust: seista täielikult töörahva teenistuses, olla abinõuks töörahval staalinliku Konstitutsiooni alusel sotsialismi edasiehitamist veelgi parematel tingimustel jätkata.

See aga seletab meile ka, miks igat sorti rahvavaenlased, alates fashistlikkudest käsitutest trotskistide, sinovjevlaste, buhaarinlaste näol, kuni igatsugu pimedusejürgiteni ja vaenukülvajateni, kes salajas veelgi meie keskel oma kahjustamistööd teevad, meie staalinliku Konstitutsiooni kui ka uue valimisseaduse verivaenlased on ja neid laialisi õigusi, mida need annavad, nõukogude võimu kahjustamiseks püüavad ära kasutada. Ei ole kahtlust, et need vaenlased iga võimalust selleks püüavad ära kasutada, et nõukogude valitsuse aparaati sisse pugeda. Ei ole kahtlust, et need kahjustajad valimisseaduse suurt usaldust hulkade vastu, töörahva vastu, nõukogude võimu vastu katsuvad kasutada.

Valimisseaduse põhjalikku tundmaõppimist kui ka staalinliku Konstitutsiooni põhjalikku tundmaõppimist on kõigepealt selleks vaja, et seesuguseid kahjustamiskatseid mitte ainult vormilikult, vaid nimelt ka sisulikult kõige teravamalt tagasi lüüa, neile pimedusejürgritele kõige valusamalt näppude pihta anda, mida nad nõukogude aparaadi järele välja sirutavad. Tuhanded ja sajadtuhanded agitaatorid ja propagandistid peavad meie partei- ja teised ühiskondlikud organisatsioonid tööle panema, et valimisseadust tõesti ka selleks sõjariistaks teha, millega kõiksugu rahvavaenlaste vastu võidelda. Alles seesuguse igakülgse ja põhjaliku ettevalmistuse juures võivad valimised tõesti uued ja suuremad võimalused kindlustada uuteks võitudeks, uuteks saavutusteks sotsialismi edasiehitamisel staalinliku Konstitutsiooni alusel.

PARTEIAJALOO ÕPPIMISEST JA ÕPETAMISEST

Seltsimees Stalini kiri parteiajaloo õppe- raamatute kokkuseadjatele pani parteiajaloo õpetamise küsimused hoopis uutmoodi üles. Selles kirjas (v. „Kommunismi teel“ nr. 6) võtab sm Stalin terava arvustuse alla suured puudused ÜK(e)P ajaloo õpperaamatutes, parteiajaloo õpetamise alal parteiringides ja koolides. Kirjal on määratusuur tähtsus kõikidele parteiliikmetele, komnoorte, eeskätt meie propagandistidele.

Seltsimees Stalin annab oma kirjas, avastades suuri puudusi parteiajaloo õpperaamatutes, teaduslikult põhjendatud, tõelikult marksistliku analüüsi sellest, kuidas parteiajalugu vaja on kogu maa ajalooa siduda. Milles seisid ja milles on veel praegugi parteiajaloo õpetamise peamised puudused? Selles, et parteiajalugu õpetati ja õpetatakse lahus maa ajaloost, lahus riigi majanduslikust ja poliitilisest arenemisest, piirduti lihtsa sündmuste jutustamisega, võitluse, mitmesuguste voolude ja ajalooliste tõsiasiade kirjeldamisega, kuna puudus partei sisemise võitluse ja fraktsioonide tekkimise marksistlik seletus, nende ajalooliste põhjuste analüüs, mis oleks kuulajatel aidanud fraktsioonide tekkimise ajaloolist arenemist sügavamalt mõista. Sarnase õpetamise tulemuseks oli see, et parteiajalugu halvasti tunti, kuigi väga sagedasti mitu aastat järgimööda „õpiti“. See oli pealiskaudne õppimine. Muidugi, see ei olnud mingisugune orgaaniline puudus, mis oleks omane olnud meie parteiringide kuulajatele. See oli ebaõige õpetamise ja õppimise tagajärg. Sotsialistliku ühiskonna arenemise praegune ajajärk nõuab aga sügavat käsitust, ja sellest tuleb vajadus ajaloo õppimist kõrgemale tasemele tõsta. Propagandisti ülesanne on õppusel näidata, et partei sisemiste lahkuminekute, kallakute äravõitmine võitluse teel oli meie partei arenemise seadus, et enamlaste võitlus enamlusevastaste vooludega ja fraktsioonidega sügavalt *põhimõttelik* võitlus leninismi eest oli.

Sügisel ilmuvad uued ÜK(e)P ajaloo õpperaamatud, mis sm Stalini poolt antud rääpunäidete järgi on kokku seatud. Kuid uued õpperaamatud ei too veel iseenesest mingit pööret ajaloo õpetamisse ja õppimisse, kui meie propagandistid ja parteiliikmed sügavamalt ning tõsisemalt parteiajaloo õppimisele ei asu. Marx andis ajaloole materialistliku seletuse, mis ajaloo

tõelikuks teaduseks tõstis. Marx avastas oma teostes, alates suurteosest „Kapitalist“ ja lõpetades mõteteaduse ning revolutsiooniliku liikumise ajalugu käsitavate töödega, geniaalselt ajalooliste nähtuste ja sündmuste juured, näitas ära selle „mehaanika“, millega kontrrevolutsioonilik kodanlus töölisklassi ja kogu töörahva vabadusevõitlust veriselt maha surub. „Gotha programmi arvustuses“ annab Marx klassikaliku eeskuju sellest, kuidas meie peame töölisklassi liikumises tekkivasse sisemisse parteivõitlusesse suhtuma ja seda hindama. Meie propagandist, kui ta tahab parteiajalugu tõelikult marksistlikult, leninlikult käsitada, peab niisuguseid Marxi töid tundma, nagu „Louis Bonaparte 18. brumaire“, „Klassivõitlused Prantsusmaal“, Lenini töödest „„Pahemluse“ lastehaigus kommunistis“, Stalini aruanne Kominterni Täidesaatekomitee VII pleenumil „Veel kord sotsiaaldemokraatlikust kallakust parteis“. Ülesloetud marksistlik kirjandus on ainult väike osa sellest, mida propagandistil vaja teada, kuid ilma selle miinimumita on võimata parteiajalugu õpetada.

Esimene küsimus, mis iga ajaloolase ees seisab, on see, kust tulevad vastuolud ja lahkuminekud parteis, kus on nende juured? Proletaarse parteide sisemiste vastuolude ja lahkuminekute juured peituvad, esiteks, kodanluse ja kodanlise ideoloogia mõjus proletariaadi ja ta partei peale klassivõitluse olukorras. Proletariaadi kõikuvad ollused, need, kes alles hiljuti proletariaadi ridadesse tulid, toovad endaga kaasa väikekodanlised eelarvamused, kodanluse mõju, järelikult, nende olluste kaudu pääsevad need võõrad mõjud ka proletariaadi parteisse. Teiseks, proletariaat kui klass ei ole ühesugune. Kapitalistlik ühiskond sünnitab alati uusi proletariaadi kihte. Proletariaadi südamik koosneb vanadest, aastakümneid võitluses karastatud töolistest, kuna teine osa tuli mitmesugustest mitteproletaarsetest kihtidest, kes veel karmi klassivõitluse kooli ei olnud läbi teinud. Peale selle töölisklassi koorekiht, nn. tööliste aristokraatia, kes imperialistliku kodanluse käest raasukesti sellest *üliskasust* saab, mis kodanlusele toob asumaade rahvaste kurnamine. Selle osa proletariaadi juures valitseb püüde kodanlusega kokku leppida, maailma tugevatega kohaneda ja „haljale oksale jõuda“. See proletariaadi kiht sisaldab

endas kõige vastuvõtlikumat pinda avalikule reformismile ja oportunistismile.

Nii viisi tekib võitlus mitmesuguste voolude vahel. Meie parteiajalugu on täis teravat võitlust igasuguse oportunistmiga, nii paremalt, kui ka „pahemalt“ poolt. See oli vastuolulik arenemine. Enamlus sündis, kasvas ja karastus väsimata võitluses kahel väerinnal: parempoolse ja „pahempoolse“ oportunisti vastu, niisamuti ka mitmesugustes vormides avalduva leplikuse vastu.

Igal ajaloolisel pöördepunktil, igal klassivõitluse uuel astmel tulid nähtavale uued vastuolud, väikekodanlised kõikumised, mille mõjud proletariaadi partei ridadesse tungisid. Enamluse suurte juhtide, teoreetikute ja organisaatorite Lenini ja Stalini juhatusel tugevnes meie partei leppimatus võitluses vene ja rahvusvahelise oportunistmiga.

Peamised lahkuminekid vene töölisteliikumises, nagu kõigi kapitalistlikkude maade töölisteliikumiseski, tekkisid revolutsiooniliku marksismi võitluses kahe vooluga, mis teadusliku marksismi aluselt taganesid. Need kaks marksismivastast suuna: parempoolne oportunism, marksismi revideerimine ühelt poolt, ja „pahempoolne“ oportunism, anarhism, revolutsioonilikkude sõnadega liputamine, teiselt poolt, — tulid mitmesugustes vormides nähtavale kõigil kapitalistlikkudel maadel. Need kaks marksismi-leninismi vastast suuna oletsevad ka praegu meie aja kodanlistel maadel. See tõsiasi lükkab ümber need elaklikud seletused, nagu tuleksid lahkuminekid ja võitlus töölisteliikumises üksikute isikute juhustlikkudest vigadest või nagu oleksid partei sisemised võitlused ja lahkuminekid ühe ehk teise maa rahvuslikust omapärasusest tingitud. Nii viisi püüavad Lääne-Euroopa oportunistid enamlaste ja vähemlaste, kommunistide ja trotskistide vahelisi ajaloolisi lahkuminekuid seletada. Lenin kirjutas selle kohta: „Peavad olema põhised põhjused, mis kõikide kapitalistlikkude maade majanduslikus korras ning arengu iseloomus seisavad ja alatasa neid kõrvalekaldumisi sünnitavad“ (Lenin, XV k. lhk. 5).

Edasi kirjutab Lenin:

„Pealeselle on alaliseks lahkkelide allikaks ühiskonna arenemise dialektiline iseloom, milline arenemine vastuoludes ja vastuolude kaudu edasi läheb. Kapitalism on progressiivne, sest ta hävitab vanad valmistamisviisid ja arendab valmistamisjõudusid, ja samal ajal pidurdab ta, teatud arenemisastmel, valmistamisjõudude kasvu. Ta arendab, organiseerib, distsiplineerib töölisi, — ja tema surub, rõhub, viib väljasuremisele, viletsusse jne“ (sealsamas lhk. 6).

Neid sügavaid vastuolude põhjusi peabki propagandist oma kuulajatele seletama, nende ajalooliste vastuolude juurte selgitamise kaudu peab meie parteiajaloo õppimine minema. „Ilma niisuguste seletusteta saab fraktsioonide ja voolude võitlus ÜK(e)P ajaloo kui arusaamatu naaklemine välja nägema, enamlasted aga — kui parandamatud ja rahutud naaklejad ja riukuked“ (Stalin).

Meie tahame siin lühikese ülevaate anda ühest tähtsamast enamlastepartei ajaloo ajajärgust ja nimelt: enamlastepartei rahulikule tööle rahvamajanduse ülesehitamiseks ülemineku ajajärgust. Seltsimees Stalini skeemi järgi ulatab see ajajärk 1921. a. kuni 1925. aasta lõpuni. Et partei sisemisest võitlusest sellel ajajärgul aru saada, peame kõigepealt rahvusvahelist ja meie maa sisemist seisukorda analüüsima.

Selle ajajärgu rahvusvahelise seisukorra iseloomulikumaks jooneks oli see, et rahvusvaheline kodanlus avaliku interventsiiooni abil nõukogude võimu kukutamisest lahti ütles. Sõda nõukogude võimuga läks rahvusvahelisele kodanlusele sadandeid miljoneid maksma, kuid kõik need miljonid olid õhku pommitatud. Kapitalistlikkudel maadel kasvas sisemine vastasrind, kes Nõukogude Venemaaga sõdida ei tahtnud. Töölisklass muutus ikka revolutsioonilikumaks ja ähvardas kodanluse võimu olemasolu. Tuletage meelde Baieri nõukoguvabariigi tekkimist, vabrikute ülevõtmisi tööliste poolt Itaalias, Saksa keisririigi purustamist, — need olid kõik tõsised hoia-tused kodanlusele. Asumaade ja poolasumaade rahvaste seas puhkesid ülestõusud. Vastuolud imperialistlikkude riikide endi vahel läksid ikka teravamaks. Kõige selle tagajärjel osutus rahvusvaheline imperialism jõuetuks Nõukogude Venemaad kägistama, vaatamata sellele, et ta Nõukogude Venemaast palju tugevam oli. Imperialism pidi Nõukogude Venemaa olemasolu tahes või tahtmata „ajutiselt“ tunnistama, temaga isegi teatud kaubanduslikku läbikäimisesse astuma. Selle tagajärjel tekkis, olgugi väga ebakindel, väga kõikuv, kuid siiski niisugune jõudude tasakaal, mis sotsialistliku vabariigi oletsemise kapitalistlikus ümbritsuses võimalikuks tegi.

Klassijõudude vahekord rahvusvahelises ulatuses kujunes järgmiseks:

„Rahvusvaheline kodanlus, kel võimalust ei ole Nõukogude Venemaa vastu avalikku sõda pidada, ootab, varitsedes silmapilku, mil asjaolud tal lubavad seda sõda uuesti alustada.

*NSV Liidu Siseasjade rahvakomissar, Riikliku julgeoleku peakomissar
NIKOLAI IVANOVITSH JESHOV*

Eesrinna kapitalistlikkude maade proletariaat on juba igal pool oma eelväe, kommunistlikud parteid, etestanud, kes kasvavad, minnes väärdumata igal maal proletariaadi enamuse võitmisele, purustades vanade treedjunionistlikkude bürokraatide ja Ameerika ning Euroopa tööliste klassi imperialistlikkude eesõigustega demoraliseeritud latvade mõju" (Lenin, XXVI k., lhk. 428).

Edasi näitab Lenin, et suurenev majanduslik kriis laialiste väikekodanliste kihtide seisukorra ikka raskemaks teeb. Kui need kihid ennem imperialismi poliitikat toetasid, siis jääb nüüd see toetus ikka nigelamaks, kõikuvamaks. See löi olukorra, mis rahvusvahelisel kodanlusel sel silmapilgul ei lubanud avalikku sõjategevust Nõukogude Venemaa vastu jätkata.

Imperialistlik kodanlus tahtis noort töörahvariiki majanduslikus võitluses puruks lüüa või parajät silmapilku oodata uue sõjategevuse alustamiseks. Neile ülesannetele vastavalt muutub rahvusvahelise kodanluse taktika Nõukogude Venemaa suhtes. Peetakse kahte eesmärki silmas: luua Nõukogude Venemaa sees kodanlusele toetuspunkte, ja katsuda nõukogude välitsusele väljastpoolt pealesurumisega mõjuda. Nõukogude Venemaa esindajaid kutsetakse rahvusvahelistele konverentsidele, kus neile ette pannakse orjastavaid lepinguid alla kirjutada. Inglis- ja Prantsusmaa nõudsid sel ajal Nõukogude valitsuselt tsaari ja ajutise valitsuse poolt

tehtud võlgade maksmist, väliskaubanduse monopoli kaotamist, suuremate vabrikute tagasiandmist endistele omanikkudele. Kuid Nõukogude valitsus ei sõlminud ühtegi võlaorjuse lepingut. Sellele järgnesid ähvardused ja provokatsioonid. Üheks niisuguseks ähvarduseks ja provokatsiooniks oli tuntud Curzoni, inglise imperialisti, selleaegse välisministri, ultimaatum Nõukogude valitsusele, mis peaaegu sarnanes sõjakuulutamisele. Muidugi, inglise ja prantsuse imperialistid mõtlesid sel ajal vaevalt tõsiselt sõjakuulutamisele, kuivõrd sõja algamiseks soodsat meeleolu ei olnud rahvahulkades, kes nõukogude võimule kaasatundlikud olid. Curzoni ultimaatumil oli teine eesmärk. Sellega taheti Nõukogude Venemaal olevaid kõhklevaid ollusi, kes nõukogude valitsust toetasid, hirmutada. Imperialistlik kodanlus püüdis oma poliitika nõukogude võimu ja kommunistliku partei vastaseid ollusi julgustada, nende peale mõju avaldada, neid aktiivsele tegevusele kihutada. Ja see läks tal mõnesugusel määral korda. Sabotaashi ja kahjutegevise vormid olid siis teistsugused, kui meie neid nüüd tunneme. Teine oli siis ka nende sotsiaalne kihitus, kes avalikult ja salaja kahjustamise tööd tegid.

Selles keerulikus rahvusvahelises olukorras peeti vastavalt kodanluse nõudmistele ja soovidele sisemist võitlust Nõukogude Venemaal. Arusaadav, et kodanlus seda võitlust õhutas, organiseeris ja toetas. Nõukogude Venemaa *sisepoliitiline* seisukord oli siis selle poolest iseloomulik, et „siin meie näeme esimest korda üleilmses ajaloos, terve rea aastate jooksul, ainult kahe klassi oletsemist: proletariaati, keda aastakümnete vältel kasvatanud väga noor, kuid siiski meieaja suur masinatööstus, ja väike-talupoegi, kes määratu enamiku rahvastikut moodustavad.“

Suurmaaoomanikud ja kapitalistid Venemaal ei ole kadunud, kuid nad sattusid täieliku eksproprieerimise alla, nad on poliitiliselt kui klass täiesti purustatud, kelle jäänused nõukogude võimu riigiteenijate sekka peitu on pugunud“ (Lenin, XXVI k., lhk. 429).

Nõukogude Venemaa majanduslikku seisukorda sel ajal (1921. a. lõpuks) võiks kahe arvuga iseloomustada: riikliku tööstuse toodang langes kodusõja aastatel 5 korda (18 protsenti sõjaeelsest tasemest), põllumajanduse toodang vähenes kaks ja pool korda. Niisuguse olukorra juures oli Nõukogude Venemaa proletariaadi, kui valitseva klassi, kõige tähtsam ülesanne rahvamajanduse ülesehitamine, nende abi-

nõude teostamine, mis vajalikud olid talurahvaga tiheda liidu loomiseks, selle liidu kindlustamiseks ja järk-järguliseks üleminekuks ühiskondlustatud majapidamisele põllumajanduses. Uus majandusepoliitika, mis Lenini ettepanekul maksmata pandi, nägi ette suurtööstuse komandokõrgustikkude proletariaadi käes hoidmist, kuna vähema tähtsusega ettevõtetest teatud tingimustel lubati erakapitalil osa võtta. Uue majandusepoliitika maksmapanemisel kõneles Lenin, et meie taganeme nüüd, kuid meie teeme seda selleks, et algul tagasi astuda ja siis täie hooga ja veel tugevamini edasi minna. Ja umbes aasta hiljem ütles Lenin, et taganemine on seisma pandud ja meie läheme pealetungimisele. See tähendas seda, et erakapitali osa tööstuses ja kaubanduses hakati piirama ja teda sealt välja tõrjuma. Erakapitali väljatõrjumine tööstusest ja kaubandusest sündis sotsialistlikkude ettevõtete kindlustamise ja tugevamaks muutmise teel, linnas ja külas tarvitajatekooperatiivide võrgu laiendamise alusel. Partei ette tõusis tähtsam ülesanne, mille lahendamiseks sotsialismi saatus olnes, — rahvamajanduse uuesti ülesehitamise ülesanne.

Kommunistliku partei poliitika vastu mobiliseeris rahvusvaheline kodanlus kõik oma jõu, et Nõukogude Venemaa majanduslikku ülesehitamist takistada. Seda ajajärku — 1921. kuni 1925. aastani — tunneme parteiajaloo kui ühte teravamat partei sisemise võitluse ajajärku. Parteis tekkisid mitmesugused grupid. Ühed nimesid endid „tööliste opositsiooniks“, teised — „tööliste tõeks“, kolmandad — „demokraatlikuks tsentralismiks“ jne. Trotskism organiseeris neil aastatel oma jõude, kuulutas välja oma „uue kursi“ ja alustas kõige pöörasemat pealetungi partei keskkomitee leninlikule poliitikale. Trotski oli siis veel partei liige, kuid kõik Trotski ja trotskistide seaded olid sügavalt partei, leninismi vastased. Parteiajaloo õppimisel on väga tarvilik, et meie oskaksime imperialistliku kodanluse nõukogudevastase programmi ja opositsiooni seadete sidevust näidata.

Eelpool meie juba nimetasime, et prantsuse ja inglise imperialistid nõudsid nõukogude valitsuselt vanade tsariaegsete võlgade maksmist, väliskaubanduse monopoli ära-kaotamist, suuremate vabrikute ja tehaste tagasiandmist endistele omanikkudele. Sisuliselt samasugused olid ka trotskistide ja teiste opositsioonilikkude gruppide nõudmised, kuigi need sagedasti demagoogilikkude sõnakõlksudega varjatud olid. Buharin, Sokolnikov nõudsid väliskaubanduse

monopoli piiramist, Nõukogude piiride lahitegemist välismaa ärimeestele ja sahkerdajatele. Trotski võitles väliskaubanduse vastu teisest seisukohast välja minnes. Ta nõudis suurte riiklikkude ettevõtete kontsessioonile andmist väliskapitalile, riikliku suurtööstuse ülesehitamisest lahtiütlemist. Trotski tegi ettepaneku, et end. Putilovi tehas, nüüdne suur sotsialistliku tööstuse hüglane Leningradis, saaks seisma pandud ja üldse Leningradi tööstus kui mittetasuv likvideeritud. Millega trotskistid oma „uut kurssi“ põhjendasid? Sellega, et riiklikud ettevõtted töötavat kahjuga, ei tasuvat enast ära, sellepärast olevat vaja need ettevõtted kapitalistidele anda. See oli kapitalismi uuesti ülesehitamise programm, seesama, mille eest trotskistid nüüd ühes fashistliku Saksamaaga võitlevad.

Kuid just sellesama programmiga esinesid enne trotskiste liiduriikide imperialistid. Trotskistid ja parempoolsed kordasid seda omamoodi, mis imperialism enne ütles. Huvitav on, et trotskistide ja parempoolsete seadeid sotsialistliku ehitustöö vastu, väliskaubanduse monopoli vastu ja riiklikkude ettevõtete kontsessioonile andmise eest endiste omanikkude agendid väga osavasti ära kasutasid. Näiteks oli „Punase Treugolniku“ raamatupidamine ja tööstusesaaduste arvestamine endiste omanikkude agentide käes. Nad „arvestasid“ vabriku saaduste väljalaskmist ja valmistusevõimet niiviisi, et „Treugolnik“ aast-aastalt ikka suuremat kahju tõi. Vabrik oli kinnipanemise eel. Trotskistid seletasid „tõsiasjadega, mida ümber ei lükka“, et riiklik tööstus meil jalgu alla ei saa, et tööliste seisukord ikka halveneb, mitte ei parane. Trotskistid hirvitasid jõupingutuste üle, mis riik ja kogu tööliste klass tegi tööstuse ülesehitamise alal. Kuid varsti paljastati „Treugolnikus“ kahjustajate grupp, kuhu kuulusid vabriku endise omaniku teenijad ja agendid. Vabriku vastutavate raamatupidajate juurest leiti teine, „varjatud raamatupidamine“, mis oli endistele peremeestele tehtud seks puhuks, kui nad tagasi tulevad. Selle raamatupidamise järgi selgus, et *vabrik annab kasu*, kuid mitte kahju.

Trotski, Buharin, Pjätakov, Sokolnikov, — nüüd paljastatud fashistlikud salakuulajad, terroristid, diversandid, — võitlesid ajajärgul 1921—1925 igaüks omamoodi kommunistliku partei ja nõukogude valituse poliitika vastu. Trotski kõneles, et tööliste ja talurahva vahel on kokkupõrge paratamata. Sotsialismi ehitamine ühel maal on kahjulik unistus. Ta kasutas ehi-

*Tööliste ja talurahva punase sõjaväe kindralstaabi ülem, II järgu komandarm
sm. B. M. SCHAPOSCHNIKOV.*

(Sojusfoto)

tusetöö raskusi oma väidete tõenduseks. Buharin seadis ülesehitamise ajajärgu lõpul üles loosungi kulaku rahulikkust sotsialismi kasvamisest. Buharini loosung: „rikkastuge“ oli kulaklikule külale, niinimetatud „küla kandvale kihile“ antud. See oli üleskutse küla kapitalistlikkudele ollustele võitluse organiseerimiseks põllumajanduse ühiskondlustamise vastu. Buharin õhutas niisamuti, nagu Trotskigi, võitlust tööliste ja töötava talurahva vahel. Pjätakov ja Buharin olid Lenini-Stalini rahvuspoliitika vastu, nad ei tahtnud Nõukogude Venemaal elavatele rahvastele iseseisvust anda. See oli ka tööliste ja töötava talurahva vahelise liidu kindlustamise eitamine, sest rahvusküsimuse õige lahendamine, mahajäänud rahvaste majanduslikule ja kultuurilisele iseseisvusele aitamine eeldas just tööliste ja töötava talurahva liidu kindlus-

tamist, see liit omakorda tugines meie sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse aren-
damisele.

Juba sellest lühikesest ülevaatest võime näha, et parteiajalugu on kogu maa ajaloo-
ga, majanduse arenemisega, rahvusvahelise
seisukorraga kõige lähemate sidemetega
seotud. Venemaa mahajäänumusest ja rah-
vusvahelise kodanluse poliitika mõjust
olid ka mitmesugused voolud ja kallakud
partei sees tingitud. Nendes vooludes ja
kallakutes kajastus mitmesuguste kihtide
meeleolu, kelledest igaüks omamoodi suh-
tus revolutsioonisse ja sotsialistlikku ehitu-
setöösse. Partei on proletariaadi teadlikum
ja organiseeritum osa. Partei pidas nende
voolude ja kallakute vastu võitlust ja juhtis
revolutsiooni proletariaadi ja ta liitlaste
huvides. Imperialistlikkude riikide juhid
oma Curzonite ultimaatumitega, agitatsioo-
niga, juhtisid oma agentide kaudu otse-
kohe kahjutegemist, õhutasid partei sise-
mist võitlust, saates trotskistide ja teiste
opositsioonide rühmadesse oma agente.

Seltsimees Stalin kirjutas ÜK(e)P ajaloo
õpperaamatute kokkuseadjatele, et „vaja
mitte ainult tõsiasju laista, mis parteis ja
töölisklassis kapitalismi ajastul NSV Lii-
dus voolude ja fraktsioonide rohkust demon-
streerivad, vaja neile tõsiasjadele ka
marksistlik seletus anda, ära näidates a) nii
uute, kapitalismi vaatekohalt meieaegsete
klasside olemasolu revolutsioonielset Ven-
emaal, kui ka vanade kapitalismielsete
klasside olemasolu, b) maa väikekodanlist
iseloomu, d) töölisklassi mitmekesist
koosseisu, — kui tingimusi, mis paljude
voolude ja fraktsioonide olemasolu parteis
ja töölisklassis soodustavad. Ilma selleta

jääb fraktsioonide ja voolude rohkus aru-
saamatuks“.

Iga propagandist ja parteiringis õppija
peab sellepärast parteiajaloo õppimist kogu
maa ajaloo, maa valmistamisjõudude
arenemisega ja sellest tekkiva võitlusega
siduma. Siis saame aru, missuguste kihti-
de huvivid üks ehk teine vool parteis kajas-
tas, kelle huvide eest ta võitles. Enamlaste
võitlus enamlusevastaste voolude ja frakt-
sioonidega avaneb siis meile, kui põhimõt-
telik võitlus leninismi eest, s. o. sotsialismi
ehitamise eest, proletaarse revolutsiooni
eest kogu maailmas. See oli võitlus kodan-
luse mõju vastu proletariaadile. Lääne-Eu-
roopa sotsialistid kiidavad tihti endid, et
neil pole sarnast sisemist parteilist võitlust
olnud, kui Venemaal. Kuid on selle üle
põhjust rõõmustada? Lääne-Euroopa van-
nad sotsialistlikud parteid ei tahtnud põhi-
mõttelikkude võitlust pidada, kuid selle taga-
järjel kasvasid nad paratamatult ümber
kodanlisteks parteideks. Enamlased, kes põ-
himõttelikkude võitlust oma esimeseks kolu-
seks peavad, ehitasid põhimiselt valmis sot-
sialistliku ühiskonna, avasid inimsoole tee
tulevikku, uude elusse, kus pole enam inie-
mesi hävitavaid vastuolusid ega antagonist-
likke vastuolusid sünnitavat kapitalismi.
Tähendab, võitluses oportunistmiga kuju-
nes, kasvas ja kindlunes meie partei, kes
töölisklassi võidurikkale sotsialistlikule
revolutsioonile viis, kes proletariaadi dik-
tatuuri ajajärgus uute valmistamisvahekor-
dade loomist juhtis ja meie maa eesrindli-
kuks vabaduse, tehnika ja teaduse maaks,
sotsialismi maaks muutis.

O. R.

JAAPAN PÕHJA-HIINAT VALLUTAMAS

JÄLLE löövad Kauge-Ida sõjakoldest välja
leegid, mis sõjatule kogu Aasia mandril
ähvardavad lõõmama panna, ning sel juhul,
kui see sünnib, tingimata ka teistesse maa-
ilmajagudesse üle kanduvad. Militaristlik-
fascistlik Jaapan on selleks leeks, kust
häda ning viletsust toov sõjatuli teistele
maadele tungib. Jaapani väeosa äkilõne
kallaletung hiina väeosale Lü-Kou-Tsao
juures Peipingi lähedal öösel vastu 8-dat
juulit s. a. ja sealt peale peaaegu vahet-
pidamata kestav sõjategevus jaapani ja hii-
na vägede vahel Peipingi ümbruses, kus-
juures jaapanlased kümnekonna päevaga
terve väeliini löid ja hiljem sõjategevuse
ka Schanghaisse ja mujale Hiina maaala-

dele üle viisid, — see asjaolu näi-
tab, et Jaapani imperialistid sõjariistade
jõul on asunud oma ammust südamesoovi
teostama, s. o. Põhja-Hiinat vallutama.

See on jaapani saagiähne hüääne teine
suur hüpe viimastel aastatel Hiinamaa
mahamurdmiseks. Esimese hüppe tegi see
kiskja 1931. a. sügisel Mandshuuriasse
sissetungimisega. Siis langes ta saagiks osa
Hiina riigist, Mandshuuria (maaala —
1 353 000 ruutkilomeetrit, elanikke — 32,3
miljonit). Mandshuuria vallutamine läks
jaapani imperialistidel võrdlemisi libedalt,
sest Nankingi valitsus vastupanu ei aval-
danud ja teised imperialistlikud suurriigid
vaatasid rahulikult, osalt isegi heatahtlikult

pealt, kuidas samuraid Mandshuuria mõõgaga oma võimu alla heitsid, pidades seda eelmänguks — Nõukogude Liidule kallale tungimisel.

Jaapani katse 1932. a. Schanghai vallutada (Hiina kõige suurem linn ja kõige lähtsam tööstuskeskkoht ning sadam) sai hiina sõjavägede ja Schanghai tööliste poolt vastulöögi ning nurjus. 1936. sügisel tegid Mandshu-kuo ja jaapani väed katset Süijuani provintsi vallutada. Ka see kallale tungimine löödi hiina vägede poolt edukalt lagasi.

Jaapani kindralid jätkasid kõige suurema häbematusena oma jultunud ja kuritegelikke sõjaprovokatsioone Põhja-Hiina provintside vallutamise eesmärgil. Nende Põhja-Hiina provintside (Schantung, Hobei, Schansi, Süijuani ja Tshahar) maaala on seal kaks korda suurem kui Prantsusmaa. Juba see üksi näitab, missuguse ulatusega maadehaaramist Jaapan praegu Põhja-Hiinas teostama asub.

Miks peab Jaapan just praegust aega kohaseks Hiinamaa kõri kallale kargamiseks? See on tervest reast asjaoludest, milledest tähtsamad on järgmised: esiteks, Jaapan tahab ette jõuda Hiinamaa rahvuslikust ühinemisest Nankingi valitsuse juhatusel ja sellega kaasaskäivast, õigemini, seda rahvuslikku ühinemist õhutava hiina rahvahulkade jaapanivastase liikumise kasvust. Selle jaapanivastase liikumise eesotsas seisab Hiina Kompartei. Lagemata hulk tõsiasju näitab, et see liikumine ikka enam hoogu võtab, ikka laiemale levib ja ikka sügavamale rahvahulkadesse tungib. Viimaseja sellekohaste sündmuste hulgast paistab eriti silma 29. juunil s. a. Süijuani provintsi pealinnas Guihuas ärapeetud jaapanivastane konverents, millest peale mitmesuguste jaapanivastaste organisatsioonide esindajate ka Nankingi valitsuse ja hiina punaväe esindajad osa võtsid. Konverents arutas läbi järgmised küsimused: jaapanivastaste jõudude ühise poliitika väljatöötamine, jaapanivastaste väeosade sõjaline taktika Shehe (Jeholi) ja Tshahari provintside, rahva sõjaõppus ja ta koostöö valitsusevägedega, rahvuslike jõudude mobiliseerimine võitluseks Jaapani vastu. Pealeselle seadis konverents üles nõudmised, et kõrvaldataks ametitest kõik jaapanisõbralikud ollused, vabastatakse poliitilised vangid, pandaks sõnavabadus maksma enne rahvuskogu kokkutulekut ja kutsutaks kokku rahvusliku vabastuse konverents. Teiseks, nn. „Hobei-Tshahari poliitiline nõukogu“, eesotsas Sun-Tshe-Juaniga, kaldub Jaapani mõju alt ikka rohkem ja

rohkem ära libisema, ning Nankingi valitsuse poole hoidma.* Pealegi seisavad Põhja-Hiinas lähemal ajal ees ülehiimamaalise rahvuskogu valimised (see rahvuskogu tuleb kokku tänavu novembris), mis jaapanisõbralistel ollustel Põhja-Hiinas ähvardavad jalad alt ära lüüa ning selle riigiosa kindlasti hiina keskvalitsusega ühendada. Kolmandaks, Euroopa suurriikide käed on kinni Hispaania asjadega ja neil pole võimalik Jaapani sõjakäiku Hiinas takistama minna; sellepärast on vaja tõtata — arutada jaapani imperialistid, et pealegi enne Hispaania interventsiooni lõppu peajoontes oma operatsioon Põhja-Hiinas läbi viia, ning teised riigid sündinud fakti ette panna. Muuseas, vähemalt objektiivselt tõmbab Jaapan oma provokatsiooniga Hiinas teiste kapitalistlike riikide tähelepanu osalt Hispaania pealt ära, mis saksa-itaalia interventide tegevust seal võib kergendada. Neljandaks tahab Jaapan tugevat trumpi inglise-jaapani läbirääkimistel (mis käimas on) esinemiseks kätte saada; ta tahab Inglismaad sündinud fakti ette panna ning seega temalt järeleandmisi välja pressida. Inglise-jaapani läbirääkimiste senine käik näitab nimelt, et Inglismaal põhimõttelikkult midagi selle vastu ei ole, kui Hiinamaa „mõjupiirkondadeks“ ära jagada; ja see teadmine julgustab jaapani militaristlike-faschistlike hüüanesid võimalikult kiiremini Hiinamaa küljest haarama, mida haarama saab. Viimandaks virgutab saksa-jaapani sõjaline leping ja nende mõlemate riikide koostöö sõjaõhutamise alal Jaapanit oma liitlase olukorra kergendamiseks Kauges Idas agaramalt tüli morima (ja mitte üksi Hiinas! See pole sugugi juhuslik, et just viimastel nädalatel Mandshuuria ja Nõukogude Liidu piiril jaapanimandshu-kuo vägede poolt terve rida ülbeid provokatsioone on toime pandud. See on seotud Põhja-Hiina sündmustega). Kuueandaks, üheks kõige tähtsamaks põhjuseks on Jaapani enda sisemine olukord — sõja ettevalmistuse kulude koorem läheb ikka raskemaks, majandus ähvardab selle koorma all kokku langeda, rahulolematust praeguse valitsuse vastu pole suur mitte ükski töörahva seas, vaid ka vabameelsemates kodanlikes ringkondades; jõudsalt kasvab

* Selle nõukoguga sidus Jaapan suuri kavatsusi luua Põhja-Hiinas uus „iseseisev“ nukuriik, midagi Mandshu-kuo taolist. Muidugi, kui võib olla, sellest nõukogust asja ei saa, küllap jaapani imperialistid leiavad teisi müüdavaid hingi jaapanisõbralikkude hiina võimumeeste seast, kes valmis on traadist tõmmatavate „valitsejate“ osa mängima.

tööliste streigiliikumine. rahvaväerinna idee leiab ikka enam poolehoidu.

Need on tegurid, mis Jaapanit sunnivad uutele välispoliitilistele provokatsioonidele ja avantüüridele minema. Kui siia juurde veel lisada olukord Mandshuurias, kus alata partisaanide võitlus kestab ja rahva vastuhakkamised, mässud, rahutused korduvad, mis Shehe ja Tshahari provintside päris korrallikuks jaapanivastaseks sõjaks on muutunud, siis näeme, et jaapani militaristlik fashism püssirohutünni otsas istub, mis ühel heal päeval võib plahvata. Kuid jaapani poliitikud eksivad, kui nad arvavad, et nad uue sõja alustamisega Kauges Idas selle püssirohutünni plahvatamise ära hoiavad. Vastupidi, on väga tõenäolik, et see sõda, mida jaapani imperialism Vaikse ookeani kallastel provotseerib, talle endale hauaks saab.

Meie ei räägi siin sellest, et kui jaapani kindralid peaksid julgema Nõukogude Liidu või Mongoolia rahvavabariigi kallale tungida, siis nad endile niisuguse häda kaela toovad, mida nad ja nende peremehed niipea ei unusta. See on kaljukindel. Selleks on Nõukogu võim Kauges Idas küllalt tugev, ning kasvab iga päevaga ikka tugevamaks. See on üldtuntud tõsiasi. 1937. aasta ei ole 1904. aasta!

Ja 1937. aasta ei ole kaugeltki ka mitte enam 1894. aasta! Kui Jaapani väed nelikümmend aastat tagasi võisid kergesti hiina provintse vallutada, kui nad seda võisid teha veel viis-kuus aastat tagasi, siis on olukord tänaseks juba suuresti muutunud. Hiinamaa, 450-miljoniline hiina rahvas, asub võitlema Jaapani kallaletungi vastu. Veel on sel võitlusel ees palju suuri raskusi. Kuid üks on kindel, — kasvab ning kõveneb hiina rahva võimas jaapanivastane rinne. Ja kui aktiivselt jaapanivastaste võitlejate ridadesse astuvad kümned ja sajad miljonid hiina töölised ning talupojad, kui neid selles võitluses toetab kogu maailma töörahvas, — kas saab siis olla kahtlust selles, et Hiinamaa niisugune suur tükk on, mis Jaapani militaristide suu varem või hiljem lõhki ajab?! Väga kurjakuulutav on Jaapanile see tugev jaapanivastase liikumise kasv, millele just Jaapan ise oma provokatsiooniga Põhja-Hiinas järsu tõuke andis. Pole vähematki kahtlust ka selles, et peale seda, kui jaapani väed Hiina-Jaapani sõjas, mis tegelikult juba käimas on, mõndakorda valusasti lüüa on saanud, siis Jaapanis võimas rahvarevolutsioon lahti puhkeb.

See, kas Jaapan julgeb otsekohest ja suurelatuslikku sõda Hiinamaa vastu lai-

tada, oleneb suurel määral ka imperialistlikkude suurriikide käitumisest. Inglismaast oli meil ülalpool juba juttu. Ühelt poolt oleks see talle meeltemööda, kui Jaapan sõjakäigu „punaste taltsutamiseks“ (nagu jaapanlased räägivad), Hiina punaväe ja ta poolehoidjate purustamiseks, ette võtaks. Kuid teiselt poolt ei või Inglismaa sallida Jaapani edasitungimist Põhja-Hiinas ja sealt edasi Kesk-Hiina suunas, kus Inglismaal endal suured huvid kaitses on. Jaapani liigne kõvenemine tähendaks, pealegi, vahenditult hädaohtu inglise asumaadele Kauges Idas (India, Ceylon, Austraalia jt). Sellepärast ei või Inglismaa Jaapani võitu Hiinamaa üle lubada. Kuid veel vähem võib ta kannatada hiina rahva võitu jaapani sissetungijate üle, sest see tähendaks ennenägemata suure revolutsiooniliku liikumise laine tõusu Idamaadel, mis Hiinast peagi Indiasse ulataks. See on aga hirmsamaid asju, mis inglise kodanlust üldse võib tabada. Inglise kodanluse olukord pole kuigi kadedustäratav... Arvatavasti saab ta püüdma Jaapanit osaliste järeleandmistega Hiinamaa arvel rahuldada (territooriumi loovutamise jne) — niisugustes raamides, et see olemasolevat olukorda Kauges Idas palju ei muudaks. Vaevalt võib Inglismaa poolt oodata otsustavat vahelesegamist Hiinamaa kasuks, kuigi tõenäolik on, et ta saab Nankingi valitsuse osalise toetamisega püüdma tõkestada Jaapani edasitungi. Pisut teistsugune on Am. Ühendriikide seisukoht. Ühendriigid on viimaste aastate jooksul oma seisukohti Hiinas tuntavalt kõvendanud, Nankingi valitsusele laenude ja muu toetuse andmise teel. Ning iseloomulik on, et kohe peale Jaapani provokatsiooni Lükou-Tsaoos uus kokkulepe Ühendriikide ja Nankingi valitsuse vahel sõlmiti, mille järgi viimane esimeselt laenu saab masinate jne näol (ei tohi unustada, et Nankingi valitsus viimastel aastatel suurt nn. „rahvusliku rekonstruktsiooni“ plaani teostab, mis tööstuse arendamises jne seisab). Arvatavasti saavad Ühendriigid energilikumalt, kui Inglismaa, Jaapani edasitungimise vastu Hiinas tegutsema. Nad saavad seda tege- ma kaudselt, toetades Nankingi valitsust (muidugi oma imperialistlikkudes huvides), ning pidades paremaks praegusel ajal avaliku konflikti eest Jaapaniga hoiduda (Am. Ü. relvastusekavad, eriti sõjalaevastiku ehitamise plaan, pole veel miikaugetl teostatud, et nad võiksid juba Jaapaniga otsekohest jõu keelt rääkida). Pealegi kardavad Ühendriigid väga oma asumaa, Filippiini saarte pärast, kuhu Jaapani mõju

kõigist tõketest hoolimata ikka sügavamale sisse tungib (pealegi on need saared Jaapanile geograafiliselt ka palju kättesaadavamad kui näit. India või Austraalia).

Need kaks suurriiki, Inglismaa ja Am. Ühendriigid, on esimeses järjekorras Jaapani tegevusest Hiinas ja üldse Kauges Idas huvitatud. Prantsusmaa on sellest vähem ja kaudsemalt huvitatud (kuigi Jaapan, oma võidu korral Hiinamaa üle muidugi ka prantsuse asumaad Indo-Hiinas rahule ei jäta). Ja meie näeme, et niipea kui Jaapan oma rünnakut Lü-kou-Tsao alustas, algasid Inglismaa, Ühendriigid ja Prantsusmaa isekeskis nõupidamisi Jaapani ja Hiinamaa vahekorras ning sündmuste arengu üle. Nad peavad Kauge-Ida sündmusi teravalt silmas. Am. Ühendriikide lähenemises Nõukogude Liidule, mille tunnistajaks meie viimasel ajal oleme, mängib Kauge-Ida poliitilise olukorra teravne mine tähtsat osa.

See kõik teeb ühes jaapanivastase liikumise uue tõusuga Hiinas muidugi muret jaapa-

ni militaristidele ja jaapani valitsevatele kih-tidele üldse; muuseas näitas seda ka väärt-paberite kursi langus Tokio börsil peale Lü-kou-Tsao kokkupõrget. Mis Nõukogude Liidusse puutub, siis on ta alati rahupoliitikat ajanud, alati sõja vastu võidelnud, alati igasuguste sõjasütitajate vastu võidelnud ning saab seda ka nüüd ja tulevikus tegema. Meie hoiame täielikult hiina rahva poole, keda jaapani imperialism ähvardab orjastada. Jaapani kallaletungi Hiinamaale peame meie seda teravamini silmas pida-ma, et see ähvardab lõdmama panna hiigla-suure sõjatulekahju just Nõukogude Liidu külje all, tulekahju, mis võib haarata kogu maailma. Sellepärast, — veel rohkem tähelepanu Kauge-Ida sündmustele ja Jaapani sõjaprovootseerimise poliitikale! Veel enam tähelepanu meie riigikaitse kõvenda-misele! Olukord on väga pinev, nii Idas kui Läänes. Meie peame iga silmapilk igasugusteks „ootamatusteks“ valmis olema.

N. Karotamm

JOONI FASCHISTLIKKUDELT MAADELT

S AKSA ajaloolistes kuukirjades avaldati väga huvitav ja iseloomulik dokument. Selle dokumendi nimetus on: „Kokkulepe saksa ja prantsuse ajaloolaste vahel õpperaamatute kahjutuks tegemise üle“. See imelikku nimetusega „kokkulepe“ osutub, nagu selgub, „teaduslikuks tööks“, mille kal-lal mõlemi maa ajaloolased enam kui pool-teist aastat olevat töötanud. „Kokkuleppe“ ülesanne, nagu sissejuhatuses selgub, on kooli õpperaamatutest, mis ajaloolisi küsi-musi käsitavad, kõik vastastikused süüdis-tamised ja „sihilikkus“ ajalooliste sünd-muste valgustamisel kõrvaldada. Sel ees-märgil soovivad auväärt ajaloolased nii kõik maha kustutada, mis kuidagi viisi la-seb paista, et saksa valitsus, näiteks, süüdi on ilmasõja lahtipuhkemes; niisamuti ei tohi saksa õpperaamatutes seda ütelda, et prantsuse valitsus sõja lahtipuhkemes süüdi on. Sarnase vastastikku pattude an-deksandmise kohta võeti järgmine punkt kokkuleppesse:

„Oleks mõistlik, kui õpperaamatud piirduksid vaid konstateerimisega, et vastastikune ambusaldus tõusis kõige kõrgema piirini, et juhtivates ringkondades valitses veendumus, et sõda on möö-dapääsematu, et igaüks kirjutas teise arvele kalla-letungimise püüde, et igaüks arvestas sõja häda-ohuga“.

See punkt käib 1914. a. lahtipuhkenud

ilmasõja kohta. Kahe maa ajaloolased on siis kindlaks teinud, et sõda puhkes selle-pärast, et ta... oli möödapääsematu ja möödapääsematu oli ta sellepärast, et „iga-üks arvestas sõja hädaohuga“. Sellele „tea-duslikule määrangule“ järgneb teine, mitte vähem „teaduslik“ määrang. Saksa aja-loolased kirjutasid „eriarvamuse“ selle osa kohta, mis puudutab 1870. a. saksa-prant-suse sõda. Saksa „õpetlaste“ arvamine on mitmeti väga õpetlik!

„Saksa komitee liikmed on veendunud, et prant-suse valitsuse poolt ettevõetud abinõud vähemalt ei või olla niivõrd õigustatud, kui preisi valitsuse abinõud, kui võrd Bismarcki poliitika oli kõigiti Saksamaa ühendamisele suunatud, mis endast täiesti seaduslikku eesmärki sisaldas“.

Faschistlikud ajaloolased teavad väga hästi, millal ja kuidas vaja on „teadusli-kult“ midagi seletada. Tuleb välja, et peale-tungimise sõda on õigustatud, kui sellega „midagi“ ja „kedagi“ ühendada tahetakse. Faschistliku Saksamaa sõjale ettevalmista-mine on seega õigustatud, sest faschism ta-hab Saksamaaga ühendamise eesmärgil asu-maid, ja Nõukogude Ukrainat, ja veel midagi muud oma kätte saada.

Õeldagu peale seda veel, et teadus on kodanlistel maadel erapooletu ja rahva hu-vide teenistuses!

Tass'i kirjasaatja teatas Tallinnast, et „Päevaleht“ avaldanud Eesti välisministri abi hr Rei jutuaajamise Helsingi ajalehe „Hufvudstadsbladet“ kaastöölisega. Jutuaajamine puudutanud inglise välisministri abi Plymouthi ja rootsi välisministri Sandleri Eestit külastamist. Hr Rei sõnade järgi ei taha Eesti end lasta tõmmata teiste, eriti suurriikide, huviringidesse. Kuigi Eesti amugi Inglismaale sümpatiseerib, — teatab Rei, — siiski ei anna see veel tunnistust inglise orientatsioonist. Rei loeb ebaõigeks Eestile ka Skandinaavia orientatsiooni omistamist. Rei sõnade järgi pole rootsi ministri külastamisel midagi ühist poliitiliste koalitsioonidega, teda huvitanud vaid eesti sõjaväega tutvuda ja Piirita kloostri varemele vaatamise asemel, nagu seesama „Päevaleht“ teatab, viibinud Sandler heameelega „Kalevi“ rügemendi reservsõjavägedega paraadil. Plymouthi aga huvitanud Kohtla põlevkivi-kaevandused ja see asjaolu, palju põlevkivi ettevõtetes saksa kapitali olevat...

Nagu sellest näha, olid kahe ministri külaskäigud Eestisse niisamapalju erapooletud, kui mittevahesegamise komitee erapooletu on interventide Hispaania asjadesse segamise.

Mis hr Rei ütlemata jättis, seda ütles väga selgesti „Tänapäev“ oma juunikuu numbris:

„Hispaanias möllab kodusõda. Faschistlikud ning monarhistlikud kindralid tõstsid seadusliku valitsuse vastu mässu. Tõid palgasõdureid Marokkost, Itaaliast ja Saksamaalt ja tapavad ning hävitavad võõraste abil ja võõraste rahaga Hispaania rahvast. Iga päev toovad ajalehed sellest ennenägematust hävitusetõöst sõnumeid. Imelikul kombel leidub Eestis ajalehti, kes mässuliste kindralite palgasõdurite salku järjekindlasti nimetavad Hispaania rahvustasteks, mõned tagasihoidlikumalt valitsusevastasteks... Viimasel ajal on lugu läinud veel kaugemale.

Üks eesti päevaleht on erilise huviga suurte pealkirjade all hakanud tooma hispaania mässuliste kindralite propagandasõnumeid, trükkides neid pealegi esikohal ja jämeda kirjaga. Enamikus on need sõnumed pärit ühisest allikast ja märgitud tähtedega DNB. Mis tähendab DNB? Deutsche Nachrichten-Bureau, saksa ametlik teadetebüroo... Kainelt mõtleja kodanik vaatab pealt ja vangutab pead“.

Vaevalt on peale selle hr Rei seletusele Soome ajalehe kaastöölisele Eesti välispoliitilisest orientatsioonist tarvis midagi juurde lisada.

*

Eesti faschism, täies kooskõlas rahvusvahelise faschismi seadetega, seletas ja seletab, et rahva meeoleolu on rahunenud, olukord on paranenud, õnnelik elu on maa

peale tulnud. Ja korraga „Tänapäev“ niisugune teade:

„Kui Lõuna-Ameerika kohvi- ja nisukuningad kõrgete turuhindade hoidmise otstarbel tuhandeid tonne kohviube ja nisu meresse uputasid või ladudes lihtsalt tüle otsa panid, siis luges kogu maailm seda hämmastuse ja õigustatud pahameelega. Samal ajal, kui miljonid inimesi nälgib ja kümned miljonid kannatavad alatoitluse all, hävitavad rahamagnaadid toiduaineid...“

Midagi sellelaolist on juhtunud hiljuti Pärnu rannas. Kui uskuda ajalehete sõnumeid, siis on seal neil päevil kalurid heitnud meresse tagasi rikkaliku räämesaagi, et mitte hinda rikkuda... Samal ajal oli veel lugeda, et valitsuse poolt kokkuostetud räämekuhjad mädanevad lageda taeva all ja täidavad õhku paha lõhnaga... Ent veel samal ajal otsib rahva vaesem kiht turul odavat kala ega jõua küllalt kiruda, et kalade hinnad aina tõusevad.

On selge, et siia juurde pole vaja mingeid kommentaare.“

Meie arvame ka, et asi on selge: eesti töörahvas nälgib ja kannatab alatoitluse all. sest rahameestel on vaja kõrget hinda, mis annab rohkem puhastkasu.

*

„Mässumees“

„Tänapäeva“ kirjasaatjale jutustanud üks eesti rahvavalgustaja:

„Olen ülikooli lõpetanud, pärast seda veel stipendiaadina välismaal õppinud. Kodumaale tagasi tulnud, hakkasin kooliõpetajaks ühes vallas, mis pole mitte kõige vaesem ja viletsam. Koolimaja asus maantee ääres ja otse kiriku külje all. Leidsin, et siin oleks vajalik koolimaja ümbrust kaunistamiseks teha. Kuna see oli väikeste kuludega seotud, esinesin vallavolikogus vastava projektiga ja küsisin natuke krediiti. Vallaisad arvasid aga, et puid ja põõsaid kasvab seal niikuinii, pole vaja mingit erilist kaunistamist. Mõtlesin, tont nendega, teen ise omal kulul selle töö ära, see mõni kroon ees või taga. Tegini, ja koolimaja ümbrus sai lühikese aja jooksul üpris nägus. Olin kohale määratud ajutiselt ja lootsin, et minu head püüded kodukaunistamise alal aitavad tõendada minu kui rahvavalgustaja arusaamist oma ülesannetest ning mind valitakse kohale, kui tulevad valimised. Valimised tulid, kuid mind siiski ei valitud. Mõtlesin vist: mässas mees koolimaja ümber, tegi teerad ja iluaedasid, — mine tea, mis veel siis hakkab tegema, kui me ta ära valime...“

Eesti „Õpetajate leht“ annab ülevaate rahvahariduse kohta Eestis, mis üldise rahvahariduse seisukohalt väga huvitav on. Kas läheb rahvaharidus Eestis edasi või tirib tagasi — pool- või vähekirjaoskajate maade poole? Laseme sellest kõneleda vastavatel andmetel:

„Ühest põlvest, s. o. ühel ja samal aastal sündinust peaks kõik algkooli esimesse klassi astuma, kuid selle üle puuduvad täpsed andmed. Neist, kes algkooli astuvad, lõpetavad 53 protsenti (maal kuni 40 prots., linnas 75 prots.). Lõpetanuist läheb

ainult väike protsent edasi õppima, teised lähevad kõik „ellu”. Nii viisi kujuneb pill hariduse kohta Eestis:

alkgoolist madalam haridus	42 prots. noori inimesi
alkgooliharidusega	31 „
alkgoolist kõrgema ja gümn. mad. harid.	10 „
gümnaasiumi haridusega pooliku ülikooliharidusega	9 „
6—5 „	
ülikooliharidusega	2—3 „

Mis sellest ülevaatest järgneb? Kõigepealt see tõsiasi, et Eestis *ligi pooled* noortest inimestest ei saa peaaegu mingisugust haridust, kuna 30 prots. noori „kuidagi viisi” algtöö lõpetavad, olgugi, et nad seal palju teadmiste varasid ei saa.”

Eesti koolitegelased kõnelevad väga ettevaatlikult, nähtavasti suure hädahooga isiklikult kõnelejale, et rahvahariduse seisukord on viimase kahe aasta jooksul märksa langenud. Languse üheks põhjuseks tuuakse seda ette, et koolisunduse ulatus hiljuti alandatud õpilaste 14 eluaastale endise 16 asemel. Ja tehti seda sellepärast, et hallparunid nõudsid „poiste vabaks” tegemist, sest kes siis talus tööd teeb, kui „nii vanad poisid” veel õpivad.

Faschism on kultuurivastane. Ta tüürib keskaja poole, kus oleks vähem haritlasi, kuid rohkem sõnakuulelikke tööorje.

Kuid faschism võib selle juures oma kaela murda või õigem see kael murtakse enne, kui ta oma soovid suudab teostada. „Tänapäev“ kirjutab:

„Faschism on mürik, mida ei tohi lasta levida meie rahva seas.

Demokraatia ja vabadus on iga rahva loomuliku arengu eeltingimus. Kus pikema aja jooksul puu-

duvad individuaalsed ja poliitilised vabadused, seal tekib pika peale tagurpidimine, kängumine ja määndumine“.

Protestivaim tungib tõesti ka eesti haritlaskonda, kes faschismi mürgi vastu võitlema tahavad asuda. EKP keskhäälekandja „Kommunist” avaldab oma maikuu numbris kirja eesti vabatahtlikkudelt, kes Hispaania rahvaväes teenivad. Avaldame väikese väljavõtte sellest kirjast:

„Meie kätte sattus väljalõige ajalehest „Uus Eesti“ pealkirja all „Stopp Franco!“ Selles kirjutuses tungitakse kõige häbematumal kombel kallale „Päevalehele“ ja meie tuntud ning lugupeetud näitlejale Mitzi Möllerile sellepärast, et viimased avaldanud oma poolehoidu vabariiklikule Hispaaniale. Ühtlasi kuulsime ühelt sõbralt Eestist saadud kirja kaudu, et Mitzi Möllerile on määratud tema raadio-ettekande pärast 100 krooni trahvi, Samas kirjutuses võltsitakse Hispaania olusid kõige häbematumal kombel.

Selle vastu avaldame meie kõige kindlamat protesti. . . . Eriti tormilikult tervitame meie Mitzi Möllerit, kellel julgust jätkus demokraatliku Hispaania kaitseks raadios sooje sõnu ütelda. Olgu talle meie ja eesti rahva rõhuva enamuse tänu ta suks selle eest“.

Kes need vabatahtlikud on? Üks on endine Eesti vabaduseristi kavaler, endine tööerakonna liige, praegu parteitu, teine on kodusõjast osjavõtja soomusrongil „Kapten Irvel“; kolmas — mereväelane sõjalaevalt „Lembitu” jne, jne. Kõik nad võitlevad nüüd ühes kommunistidega Hispaanias demokraatliku korra eest, faschistlikkude interventide vastu. Need võitlejad juba oskavad faschismi mürgi levitamist rahva seas takistada . . .

Vox.

MAAILMA-MAJANDUSE KÜSIMUSI

1929. aasta kriis ja lähemad väljavaated

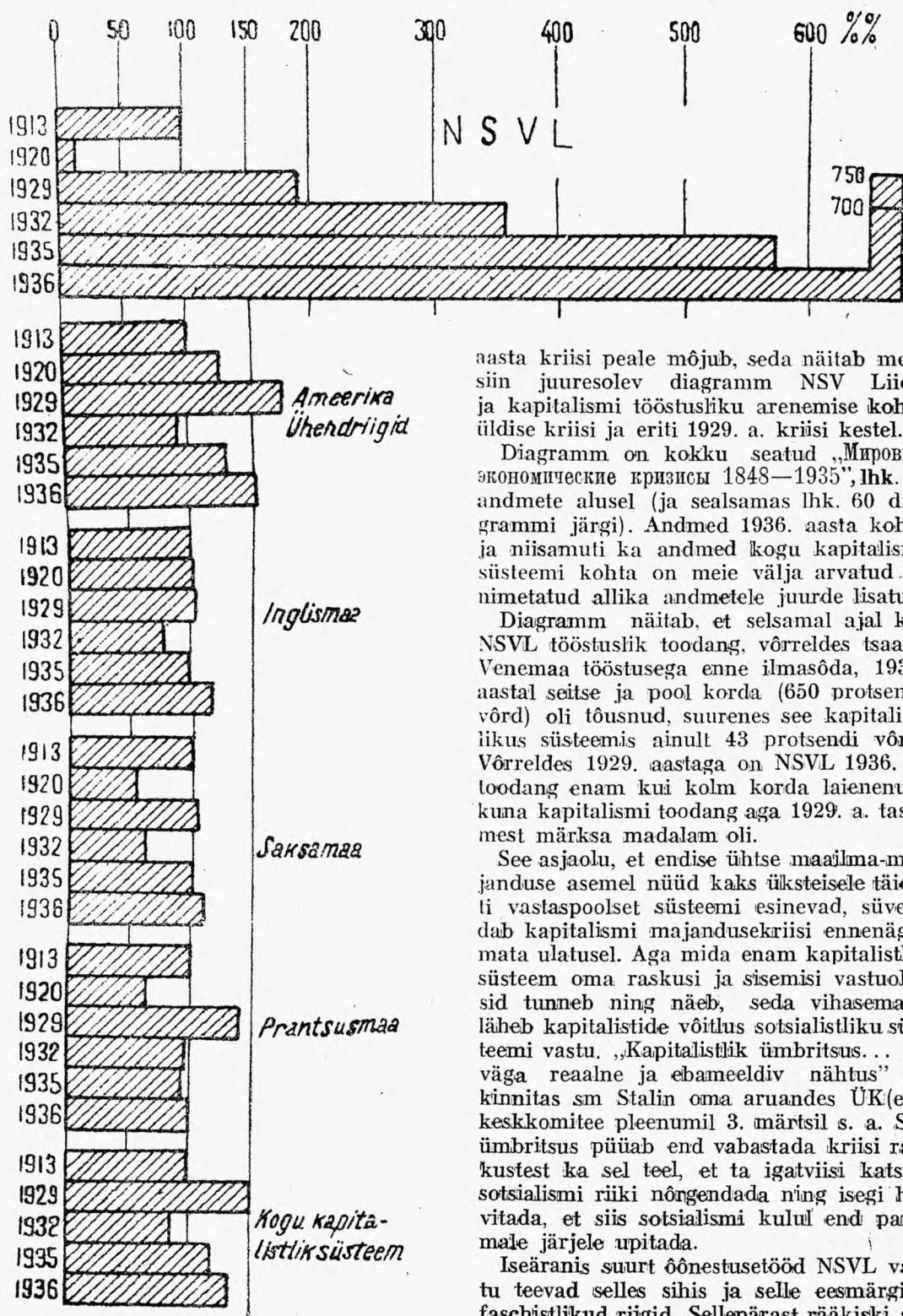
„K. t.” juunikuu numbris valgustasime lühidalt kapitalismi kriiside käiku ja arenemist NSVL Teaduste akadeemia vastõimunud kollektiivse uurimistöö andmete alusel. Vaatleme nüüd lühidalt eriti viimase (1929. a.) majanduskriisi käiku sellesama uurimistöö andmete järgi. Kuna meie ajakiri korduvalt on käsitanud selle kriisi küsimusi, siis piirdume siin ainult 1929. a. kriisi peajoonte ja iseäralduste vaatlemisega.

Oma aruandes ÜK(e)P 17. kongressil järeldas sm. Stalin, et 1929. a. majanduskriisi peaseäraldus selles seisab, et see tööstuskriis kapitalismi üldise kriisi tingimustes lahti puhkes. Kapitalismi üldine kriis on aga kapitalismi juba alanud revo-

lutsiooniliku lagunemise ja kokkuvarisemise ajajärk; see on ajajärk, kus ühel kuuendikul maakera pinnal juba sotsialistlik süsteem lõpulikult võitnud on, kus kapitalismi süsteem alatasa ikka enam ja enam hoope saab revolutsioonilikkude ülestõusude poolt, kus kapitalism seda vihasevalt võitleb sotsialismi ja üldse igasuguse rahvavabaduse vastu.

See asjaolu, et endine ühtne kapitalistlik maailma-majandus kakskümmend aastat tagasi kaheks, üksteisele verivaemulikuks süsteemiks — sotsialismiks ja kapitalismiks — lõhenes, on *põhimõttelikult täiesti uus vastuolu* maailma-majanduses ja üldse inimsoo ajaloos. Kuidas see vastuolu 1929.

NSVL ja kapitalismi süsteemi tööstuslik toodang võrreldes 1913. a. (1913. a = 100)

aasta kriisi peale mõjub, seda näitab meie siin juuresolev diagramm NSV Liidu ja kapitalismi tööstusliku arenemise kohta üldise kriisi ja eriti 1929. a. kriisi kestel.

Diagramm on kokku seatud „Мировые экономические кризисы 1848—1935”, lhk. 61 andmete alusel (ja sealsamas lhk. 60 diagrammi järgi). Andmed 1936. aasta kohta ja niisamuti ka andmed kogu kapitalismi süsteemi kohta on meie välja arvatud ja nimetatud allika andmetele juurde lisatud.

Diagramm näitab, et selsamal ajal kui NSVL tööstuslik toodang, võrreldes tsaarivene maa tööstusega enne ilmasõda, 1936. aastal seitse ja pool korda (650 protsendi võrd) oli tõusnud, suurenes see kapitalistlikus süsteemis ainult 43 protsendi võrd. Võrreldes 1929. aastaga on NSVL 1936. a. toodang enam kui kolm korda laienenud, kuna kapitalismi toodang aga 1929. a. tasemest märksa madalam oli.

See asjaolu, et endise ühtse maailma-majanduse asemel nüüd kaks üksteisele täiesti vastaspoolset süsteemi esinevad, süvendab kapitalismi majandusekriisi ennenägemata ulatusel. Aga mida enam kapitalistlik süsteem oma raskusi ja sisemisi vastuolusid tunneb ning näeb, seda vihasemaks läheb kapitalistide võitlus sotsialistliku süsteemi vastu, „Kapitalistlik ümbritsus... on väga reaalne ja ebameeldiv nähtus” — kinnitas sm Stalin oma aruandes ÜK(e)P keskkomitee pleenumil 3. märtsil s. a. See ümbritsus püüab end vabastada kriisi raskustest ka sel teel, et ta igatviisi katsub sotsialismi riiki nõrgendada ning isegi hävitada, et siis sotsialismi kulul end paremale järjele upitada.

Iseäranis suurt õõnestusetööd NSVL vastu teevad selles sihis ja selle eesmärgiga fashistlikud riigid. Sellepärast rääkiski sm

Stalin oma nimetatud aruandes edasi, et „niikaua, kui kapitalistlik ümbritsus olemas on, saavad meil ka kahjurid, salakuulajad, diversandid ja mõrtsukad olema, keda välisriikide agendid meie tagalatesse saadavad“.

1929. a. majandusekriis on „kõikidest kriisidest kõige rängem“ (Stalin, ÜK(e)P XVII kongressil). See kriis ümbas eranditult kõik kapitalistlikud maad. Ühtlasi on sellel kriisil ennenägemata kestev iseloom.

Meie ajakirja juunikuu numbris näitame juba, kui võrd suurelt, raskelt laastavalt, 1929. a. kriis kapitalismi majandust, võrreldes eelmiste kriisidega, tagurpidi viis. Varemate aegade kriisides langes kapitalistlik majandus tagasi 1-2 aasta võrd, harvasti rohkem kui 4 aasta võrd. 1929. a. majandusekriis paiskas aga kapitalismi majanduse terved aastakümned tagasi. 1932. aastal oli kogu kapitalistliku majanduse tööstuse toodang väiksem kui see oli 1910. aastal; see tähendab, et kapitalistlik toodang oli siis umb. 25 aasta võrd tagasi visatud. Kui näiteks võtta kapitalismi ühte varemata ja otsustavamata valmistuseala, nimelt malmivalmistust, siis tuleb avalikuks, et 1929. a. kriisi languse madalamal punktil (1932—33. a.) see toodang tagasi oli paisatud:

Am. Ühendriikides	36 aastat
Prantsusmaal	9 „
Saksamaal	46 „
Inglismaal	71 „

Ühendriikide terasetoodang oli 1932. aastal 31 aastat tagurpidi läinud. Inglismaa laevahitamine oli 1933. aastal 1843. aasta tasemel (s. o. tervelt 90 aastat tagurpidi läinud). Saksamaa kuulus õllevalmistuse asus 1932. aastal oma toodanguga Pariisi Kommuuna (Prantsuse-Preisi sõja) aegades, nimelt 1872. aasta tasemel (s. o. 60 aastat tagasi langenud).

Eelmised kriisid kestsid võrdlemisi lühikest aega. Langus kestis vanemate aegade kriisides paar kuud, kõige enam — pool aastat. Nüüd aga kestis see langus igal maal mitmeid aastaid. Malmitoodangu langus Am. Ühendriikides 1903. aasta kriisis kestis 7 kuud, 1907. aasta kriisis 8 kuud. 1920. aasta kriisis juba 16 kuud, kuid 1929. aasta kriisis tervelt 39 kuud (1929. a. maist kuni 1932. a. augustini). Ehitustööde langus (ehitustööde sõlmitud lepingute väärtuse järgi) Ühendriikides kestis 1929. aasta kriisis 57 kuud, 1920. a. kriisis aga ainult 8 kuud. Kaupade väljaveo langus (väärtuse järgi) Ühendriikides kestis käesolevas kriisis 67 kuud (1928. a. oktoobrist 1934. a. maini), 1907. aasta kriisis aga ai-

nult 7 kuud. Inglismaal kestis langus laevahitamises 44 kuud, kaupade sisseveos 63 kuud (1907. a. kriisis — 6 kuud), kaupade väljaveos 54 kuud (1907. a. ja 1920. a. kriisides kummagi 9 kuud). Saksamaal kestis malmitoodangu langus 37 kuud (1907. a. kriisis 7 kuud).

Veel raskem on kapitalismi pääsemine majandusekriisist. Peale kriisi languse kõige sügavamast punkti on uus tõus läinud väga ja väga aeglaselt, isegi ajutiste uute langustega vaheldudes; see tõus on äärmiselt raske, verevaene, kehv. Näit. oli Am. Ühendriikide terasetoodangu languse kõige madalam punkt 1932. aasta juulis. Kuni 1937. a. aprillini pole aga see terasetoodang veel mitte oma kriisieelse kõrguse tasemeni tõusnud, kuigi languse sügavamast punkti juba tervelt 56 kuud on möödunud (1920. a. kriisis tõusis Ühendriikide terasetoodang kriisieelse tasemele 20 kuu kestel). Niisamasugune on seisukord terasetoodangus ka Prantsusmaal, Itaalias, Belgias, Kanadas, Poolas, Tshehoslovakkias. Inglismaal oli tarvis tervelt 58 kuud selleks, et terasetoodangut praeguses majandusekriisis uuesti kriisieelsele tasemele tõsta. Isegi fäšistlikul Saksamaal oli tervelt kolm aastat selleks vaja, et terasetoodangut kriisieelsele tasemele tõsta (sedagi suurel määral selle tõttu, et 1933. a. märtsis Saari maakond Saksamaa külge liideti, mis Saksamaa terasetoodangut märksa tõstis ja et Saksamaa oma majandust ühekülgselt, ebanormaalselt, sõja huvides arendab). Nimetatud asjaolud teevadki 1929. a. kriisi eriti raskeks. Rohkem kui kunagi varemalt rõhuvad kriisi raskused kõikide töötavate kihtide seisukorra ikka madalamale.

1929. a. kriis on läbi põimunud agraarkriisiga. Käesolev agraarkriis on esimene üleilmne agraarkriis. Pealegi on see kriis kapitalismi süsteemi üldkriisi lahutamatu osa. See agraarkriis algas esimese ilmasõja järel ja tagajärjena. See kriis viis kapitalistliku põllumajanduse lagunemisele ja kidunemisele. Selle tagajärjel sünnib talupoegade kehvenemine ja laostumine kõikides kapitalistlikkudes riikides. Kuna agraarkriis kõiki põllumajanduse harusid haaras ja alatasa kõvenes, siis tegi see tööstusekriisi veel raskemaks, keerulikumaks, kestvamaks. Kapitalism viis niikaugele, et Ühendriikides nisu ja maisi hakati kivisõe asemel kütteeneks tarvitama, et Brasiilias miljonid kotid kohvi merde hävitati.*

* Sarnaseid sõnumeid lugedes imestavad meie lugejad ja küsivad mõnikord: mis kasu kapitalistid niisugusest kaupade hävitamisest saavad? Kapitalistid hävitavad üleilgseid kaupu täie teadmisega

et Taanis järjekindlalt lehma hävitati, et Ühendriikides miljonid sigu surnuks pisteti ning Mississippi jõkke uputati, et Ühendriikides veerand puuvillasaaki korjamata jäeti ja ära mädaneda lasti jne, jne. Miljonid inimesed kannatasid ja kannatavad nälga, kapitalistid aga mõtlesid alatasa uusi kaupade tagavarade hävitamise viisid välja. See asjaolu näitab, kuivõrd uskumata teravaks on kasvanud vastuolu kapitalistliku eraomanduse ja valmistusejõudude arenemise vahel, kuivõrd hädatarvilikuks on saanud sotsialistlik revolutsioon ja proletariaadi diktatuur.

Maikuu numbris näitasime, kuidas monopolistlik kapitalism oma hindade poliitika töötavate hulkade seisukorda halvendab, kriisi süvendab ja finanskapitali diktatuuri suurendab.

Vaatamata oma sügavuse, kestvuse, vastuoluliku iseloomu, ebaühtlase arenemise peale, muutus 1929. a. majandusekriis peale 1932. aastat iseliiki depressiooniks. Oma sisemiste jõudude tegevusega jõudis kapitalism kriisist siiski üldiselt välja (kuigi üksikutes riikides ja üksikutel tööstusealadel kriis või iseliiki depressioon veelgi edasi kestab). See ülesaanmine kriisist sündis eeskätt töötavate hulkade suurema rõhumise ning kurnamise arvel niihästi metro-pooliates kui ka asumaadel (niisamuti, muidugi, ka poolasumaadel ja väiksemates sõltuvates riikides).

Kümme aastat tagasi rääkis sm Stalin oma aruandes ÜK(e)P XV kongressil, et turgude küsimus oli tolleaegse kapitalismi põhiküsimus. Edasi rääkis siis sm Stalin: „Müügiturgude probleemi teravnemine üldse, välisturgude probleemi teravnemine eriti... — niisugune on tänapäeva kapitalismi seisukord. See nimelt seletabki, et tehaste ja vabrikute alakoormatus harilikuks nähtuseks saab. Tollitõkete kõvenemine valab ainult õli tulde. Kapitalismile jääb praeguste turgude ja mõjupiirkondade raamides kitsaks.“

See sm Stalini kümme aastat tagasi antud hinnang jääb õigeks ka tänapäeva kapitalismi kohta. Turgude võitmise küsimus on tänapäev kapitalismi majanduse arenemise keskküsimuseks saanud. Maaüla uus

ja meelega, et järelejäädud kaupade hindasid tõsta. Kuipalju ja missuguseid kaupu hävitada, seda otsustavad kapitalistide monopolistlikud ühingud ja mõnikord ka valitsused. Need ühingud ja valitsused tasuvad harilikult hävitamise kulud üksikule kapitalistile ära, ning politsei valvab selle järele, et kaup tõesti hävitatud saaks. Kaupade niusuguse hävitamise kulud langevad seega ikka ja jälle, lõppude lõpuks, rahva peale.

ümberjaotamine imperialistlikkude suur-röövikute vahel on juba ammu käimas (Hiinas, Hispaanias, Aafrikas). Seega ei ole kapitalismi sisemised vastuolud mitte pehmenenud, vaid veel teravamaks läinud, kuigi kriisist üldiselt on nagu üle saadud. Nendele puhtmajanduslikkudele vastuoludele seltsivad ka veel niisamuti märksa teravamaks läinud klassilised, poliitilised ja muud vastuolud.

Kriisist ülesaamise teedest ja abinõudest peame eriti nimetama kahte tegurit, nimelt: hiiglasuurt sõjarakendust, ja rahasüsteemide langemist. Need tegurid moodustavad selle sõjalis-inflatsioonij konjunkturi, millest sm Stalin omal ajal rääkis.

Kriis krediidsüsteemi alal puhkes täiel jõul lahti alles 2-3 aastat peale tööstusekriisi algust; krediidi kriis puhkes avalikult lahti 1931—32. aastatel, kasvas siis kogu pangandusesüsteemi kriisiks ja, lõpuks, ka kogu rahandusesüsteemi (valuuta) kriisiks. Üksteise järel hakkasid kõik kapitalistlikud rahasüsteemid uperkuuti langeda. Kõik see ajas majandusekriisi veel teravamaks, sügavamaks. Teisel poolt püüdis aga kapitalistid oma rahakursside langemist igal viisil abinõuks teha, millega katsuti end kriisist välja upitada. Kuid sel määral, kuidas rahasüsteemid *kõikides* kapitalistlikkudes riikides ikka enam pankrotti jäid, ja kuivõrd inflatsioon (rahakursi langemine) *üldiseks* nähteks sai, kaotas see tegur oma endise suure tähenduse. Praegu ei saa inflatsioon kapitalistide käes enam nimetamisväärne abinõuks olla kriisist väljapääsemiseks. Ennem ehk vastupidi. Inflatsioonij tagajärjel on kasvanud kõikide kapitalistlikkude riikide võlad (niihästi sise- kui välisvõlad), väliskaubandus on suuresti langenud, välisvõlgade tasumine on tõelikult seisma jäänud, mis uut majandustõusu aina raskendab.

Sõjarakenduste suurendamine etendab aga veel praegugi väga suurt osa kapitalismi tööstuse laiendamises. Inglismaal on, näit., vaba laenukapitali ülearu palju. Nimelt just tööstuse tõsise elavuse puudusel ei leia see kapital endale vastavat tegevuseala; see kapital lähebki seal heameelega suurte sõjarakenduste subsideerimiseks, millest ta head „teenistust“ saab. Saksamaa on muutunud tüübiliseks sõjamajanduse riigiks; kogu Saksamaa ühiskondlik elu on suunatud kavatsetava uue ilmasõja ettevalmistamisele ja läbiviimisele. Suur palavikulik ettevalmistus uuele ilmasõjale *kõikides* kapitalismi suurriikides aitab teatud määral kriisist ja iseliiki depressioonist välja jõuda.

Seejuures jääb aga kapitalismi edasiarengu ajejõuks ikkagi, muidugi, kapitalismi sisemiste jõudude stüühilik areng. Nende sisemiste jõudude arenemine viib aga hiljem või varem niikaugele, et ka sõjarakenduste ennenägemata suur kasvamine edaspidi veel enam kapitalismi „loomulikku“ arenemist hakkab sassi ajama ning kapitalismi mädanemist, lagunemist ja surma kiirendab.

Tänapäeva kapitalismi lähema tuleviku väljavaated on väga tumedad. 1929. aastal alanud majandusekriisist on kapitalism nagu välja jõudnud. Kuid juba on tunda uue kriisi algust. Algab kapitalismi arenemise uus tsükl. *Uus kriis võib lahti puhkeda ennem veel kui vana täielikult lõpeb.* Uuele kriisile jäävad pänduseks eelmise kriisi äravõitmata osad, elemendid. Seega tuleb ka uus kriis iseliiki kriisi kujul, uus tsükl iseliiki tsükliina, millist varem kunagi pole olnud.

Kapitalismi edasine areng lähemas tulevikus oleneb sellest, millal imperialistlikud suurroovikud uut ilmasõda algavad. Oma praegust teeröövli-poliitikat juhivad nad ikka enam ja ikka rohkem selle poole (Hiinas, Hispaanias, diversioonidega ja trotskistliku agentuuriga Nõukogude Liidus), et uut ilmasõda lahti päästa. Uue ilmasõja algus ajaks aga kapitalismi uue tsükli käigu tingimata sassi, katkestaks uut kriisi. Lõppude lõpuks viib see aga kõikide vastuolude veel suuremale teravnemisele ja väga verisele kodusõjale nii mõnelgi kapitalistlikul maal.

Rahvusvahelise proletariaadi võitlus on sihitud eeskätt uue ilmasõja lahtipuhkemise vastu, seega ühtlasi ka sõja vastu, mida imperialistid eeskätt NSVL hävitamiseks sepitsevad (ka Inglismaa tagurlik kodanlus õhutab oma „erapooletusega“ seda NSVL vastast sõjapoliitikat faschistlikkudes riikides). Uus imperialistlik ilmasõda tuleks kümned korrad verisem ja hirmsam kui seda oli esimene ilmasõda ja kui seda on olnud ükski revolutsioon maakeral.

Kui kogu maailma töötavatel klassidel ja eeskätt Nõukogude Liidu rahvastel oma geniaalse juhi sm. Stalini juhatusel korda läheb uut ilmasõda kas või paariks aastaks veel ära hoida ehk edasi lükata, siis peab kapitalistlik majandus paratamata ja tingi-

Hispaania vabariiklaste ühe väeosa komander ühes saatjaga vabariiklaste sõjavägede väeliini järele vaatamas. (Sojusfoto)

mata oma üldkriisi tingimustes uude tsükli lisse jõudma, s. o. uude kriisi astuma.

Selles uues majandusekriisis hargnevad kapitalismi vastuolud veel teravamaks ning kuristik kahe süsteemi — kapitalismi ja sotsialismi — vahel muutub veel sügavamaks. Kapitalismi järgmise kriisi ajal tuleb NSVL oma majandusega ja üldse oma seisukorraga *esimesele kohale maailmas juba jäädavalt*. Ei ole sugugi võimata, et kapitalismi järgmise majandusekriisi ja tsükli kestel rahvusvaheline proletariaat nõukogude süsteemi valitsevaks (enamuses olevaks) süsteemiks teeb kogu maakeral. Veel enam. Seda käiku kapitalismi järgmises tsükliis tuleb isegi kindlaks ja loomulikuks kapitalismi üldkriisi tagajärjeks pidada.

R. V.

NOVELLID

REIN RANNIK

„ISAMAA PÄÄSTJAD“

1

LÄRMİKASSE töolistekasarmusse, kus ühetoalised korterid teineteisest vaid õhukese vaheseinaga eraldatud olid, mis kaugeltki laeni ei ulatanud ning seega hobusetalli latreid meelde tuletasid, saabus õine vaikus. Veel kuuldus kusagilt rinnalapse pirisemist, teisalt riika abielupaari sõnelemist. Pea vaiksids aga ka need viimased hääliitsused.

Ses ühiselamus ei olnud ega saanudki olla saladusi. Kõik sündis teiste kuuldesteades. Iga perekonnatüli, iga laste omavaheline kisklemine, iga noorte tundmuste avaldamine sündis kogu kasarmu elanikkonna teades. Öösel võis kuulda isegi naabertoa seinakella tiksumist, rääkimata tunni lõomisest, mida kasutasidki need, kel omal puudus selline riistapuu.

Ilse Volter oli ammu saatnud magama oma neli põngerjat, kellest kõige vanem kümne- ja kõige noorem kaheaastane oli, ning istub nüüd üksildasena aknalaul, pilk sihitult eksinud kaugusesse.

Väljas tõusis tuul. Augustikuu taevas mustenes; läänest liikusid tumedad vihmapilved. Vastu akent sadas krabisedes üksikuid piiske.

Uulits oli inimestest tühi.

Üldse oli selles vabriku-linnaosas liikumine kesköölle läheneval tunnil haruldane. Kõik puhkasid oma väsinud liikmeid järgnevaks tööpäevaks.

Ainult harva möödus siit pooljoostes mõni üksik hilineja, kes püüdis veel enne vihma koju jõuda.

Igakord, kui kaugelt sellise hilineja samme kuuldus, kumardas Ilse üle aknaraami ja tunnistas pimeduses lähenevat, kuni

veendus, et tulija pole tema mees, ega mõni teine kasarmuelanikkudest, kes täna ametiühingu peakoosolekul viibisid.

Siis pöördus ta pilk jälle kaugusesse.

Mehe viibimine töoliisteühingu koosolekuil tegi ta alati rahutuks. Täna tundis enesel meeoleolu erilisel rõhutu. Ja ta pidas seda millegi paha endeks.

Mehe osavõtu vastu ametiühingust polnud tal iseenesest midagi. Pidas seda täiesti loomulikuks. Kuid talle ei meeldinud mehe aktiivsus. Sest aktiivseid töolisteliikumise tegelasi kiusati taga. Vabriku valitsus valandas neid esimesel võimalusel: politsei pidas neid alati silmas. Aktiivsete töolisteliikumise tegelaste vangistamine polnud haruldane nähe.

Vabriku kontoris oli Volterile juba mitmel korral mõista antud, et siingi võib korduda Sondi kalevivabriku lugu.

Volter töötas nimelt aastate eest kangurina Sondi kalevivabrikus, kus ta palgastreigi puhkedes streigikomiteesse valiti ning streigi nurjumisel töölt vallandati.

Ilse mäletas veel selgesti neid töötaolektü viletsusi, linnast linna rändamise vintsutusi.

Kartes selle kordumist, hakkas meest hoiatama ja virises alati kui mees mingile ametile töoliisteühingus või töolistel vanemaks valiti.

— Sa oled küllalt rabelnud, katsugu teised kah.

Muide elas Volterite abielupaar väga õnnelikult, nii õnnelikult kui see igapäevase leivamure juures üldse ja ainult võimalik töolisteperekonnas, kus puudusid varandusetülid, päranduseküsimumused, jõudeelust tingitud armuseiklused ning armukadedus.

Ilse võis olla oma elukaaslasega rahul seda enam, et viimane ei tarvitanud alkoholi, oli kokkukoidlik ning armastas oma perekonda. Volteri tööka, otsekohe ise loomu tõttu pidasid talt lugu ka teised töölised nii tekstiilvabrikus, kus töötas, kui ka tööliseühingus, mispärast nad nii sageli valisidki ta oma esindajaks. Ja oma peale võetud kohuseid täitis ta korralikult.

Kesköö oli ammu möödunud, vihmasadu lakanud, kui hakkasid koju jõudma ametiühinglased.

Nad tulid kahe-kolme kaupa, omavahel elavalt rääkides.

— Ei neist kongressidest pole kasu midagi. Võta vastu kui tahes krõbedad resolutsioonid, vabrikant nõõrib sind ikka oma moodi.

— Kuni me organiseerimata nõõrgad oleme...

— Aga kas nägite, kuidas direktor igale koosolekule minejale otsa jõllitas?

— Ei pannud tähele.

— Kus ta oli?..

Ilse kuulatas iga möödamineja kõnelust, otsides nagu sellest lohutust.

Kaks töolist kõnelesid kongressile valitud saadikutest, nimetasid nimesid, millest aga Ilse kõva vastutuule pärast aru ei saanud. Ta kuulis vaid:

— ...noh, seda ma ütlen... Karla on tubli mees...

Kuuldes Karla nimetust, võpatas. Katsus tuletada meelde tuttavate meeste eesnimetisi. Karla nimelisi tundis mitmeid. Nii ei tarvitsenud valitu sugugi olla tema mees.

Varsti jõudis selgusele.

Oodetu tuli koju. Jutustas, et ta valitud kongressi saadikuks.

— Seda ma arvasin... See just puudus veel, — lausus naine etteheitvalt.

— Ära's sellepärast kohe pahanda. Kedagi pidi ometi valima.

— Kedagi pidi ometi valima? — osatas Ilse tusaselt. — Aga miks pidi see keegi just sina olema? Oleksid võinud ära ütelda.

— Kui kõik ära ütlevad, mis meist siis lõpuks saab?

— Valigu nooremaid, vallalisi, kel pole midagi kartta.

— Nagu oleks mul midagi kartta. Egas sa ometi arva, et pealinna tüdrukud mind ära võrgutavad, — katsus Volter sõnelemist naljaks keerata ning seega tekkinud arusaamatust pahanduseta likvideerida, kuigi ta väga hästi mõistis, mida naine ütelda tahtnud.

Oli ju Ilse mitmel korral oma omapärast vaadet töolisteliikumisele avaldanud. Tema arvates pidid töolisteliikumises aktiivset

osa etendama vaid vallalised inimesed, kel töölt vallandamise korral kergem läbi ajada ja kel vangistamise puhul ei jää järele perekonda.

Ehkki naisel polnud tuju naljatamiseks, ei hakanud ta öeldut enam põhjendama. Alistus paratamatusega. Teadis, et mees ei loobu tema peale pandud ülesannetest.

Ja kui saabus ärasõidu päev, pani mehele valmis teemoona, et oleks reisil midagi suhu pista ega tarvitseks kohe pealinna minna söögimaija.

Raudteejaamas lahkusid rõõmsatena. Ilse pahaendelisest meeolust polnud varugi järel. Ta isegi naeris oma endise kartuse üle. Mees sõitis valitsuse poolt lubatud ametiühingute kongressile — mis oli siin karta. Ennem tundis headmeelt, isegi uhkust sest lugupidamisest, mis ta mehele osaks saanud.

2

Kui Karl Volter Ametiühingute kesknõukogu büroosse astus, mis oma alla võttis ruumika, kuid kehvalt sisustatud toa Töölistemajas, tehti siin viimseid ettevalmistusi järgmisel päeval algavaks ülemaailseks kongressiks.

Toa ühes nurgas väntas sinises tööpluussis noormees kähisevat rotaatorit, millel paljundati ankeetlehti kongressist osavõtjate jaoks. Teises nungas, akna juures, klõbises lühijuukselise plika väledate sõrmede all kirjutusmasin.

Tagaseina ääres seisis suur laud kirjutustarvetega. Laua kohal seinal rippusid Karl Marxi ja Karl Liebknechti pildid. Laua ümber oli kogunenud salk väljastpoolt, peamiselt maalt, tulnud saadikuid, keda registreerisid ning kellele seletusi andsid mitu töölisevälimusega isikut.

Registreerimise järege oodates jäi Volter lohkuvajunud põskedega nooremehe — kes osutus Kesknõukogu sekretäriks — kõnelust maamehega kuulutama.

— Mina küll arvan, et nende resolutsioonidega ei jõua me kaugele. Muretsege püssid ja võtame härradelt võimu... muud midagi, — arutas tugevakondiline maa-saadik.

— Võimu haaramise katse praegusel momendil oleks töolisteklassi enesetapp, — seletas sekretär.

— Inglise laevastik seisab reidil. Tööliste ülestõusu korral vallutaksid inglased kogu maa ning valmistaksid töolisteklassile ennenähtamatu veresauna. See oleks vesi imperialistide veskile, kes praegu meeleheitlikke katseid teevad töörahva võimu kukutamiseks Venemaal.

— Ja meie aitame seks kaasa, sõides hallparunite tööriistana oma Vene seltsimeeste vastu.

— Täiesti õige, seltsimees — jatkas sekretär. — Seepärast peabki meie peamiseks ülesandeks endi ridade koondamise, organiseerimise kõrval olema rahutegemise nõudmine. Võimu võtmiseks oleme praegu nõrgad.

— Olgu nii, — nõustus maasaadik; — teil siin linnas need asjad paremini teada. Meie, maal, elame kui kotis. Peaksite tulema ka meie kanti vähe asju klaarima.

Sekretär lubas pärast kongressi sõita.

Registreerimise järg oli jõudnud Volterini. Ta sai kongressi liikmeakaardi ja talle juhatati korter metallitöölise Kalju juurde, kes siinsamas viibis ning Volteri poole pöördes ütles:

— Lähme, seltsimees. Viin teid koju, et võiksite ennast reisiväsimusest vähe välja puhata.

Ent parajasti kui nad minema tahtsid hakata, juhtus midagi ootamatut.

Büroosse astus viimase moe järgi rietatud meesterahvas. Tundes õhus mahorka ja töönimeste higilehku, krimsutas ta nina, kõhatas, lehvitas viltkaabuga, nagu tahaks omale teed puhastada läbi ebameeldiva toaõhu.

Ta kõitis otsekohe kõikide tähelepanu. Tundus võõra ollusena ses keskkonnas.

Masinal kirjutav metallitöölise Kalju tütar Leida, kes polnud lasknud end eksitada ei kestvast jutukõminast, ega uksest sisse-välja käimisest, jättis nüüd töö seisma, vaatles võõrast otse lapseliku uudishimuga, pahvatas siis täiel häälel naerma ja tähendas lähedal olijaile:

— Küllap mõni sotslik noorhärja. Noh, sellega saab kongressil nalja.

Olles kõigi pilkude märklauaks, vaatas moodne võõras ehmunult ringi, pööras siis esimese maamehe poole küsimusega:

— Kes on siin teie peamees?

— Mis peameest te otsite? — küsis üllatunud maamees vastu.

Teised, kes võõra soovist aru said, juhatasid ta laua taga istuva Kesknõukogu esimehe Hannuse juurde.

Võõras võttis põuetaskust kirja, ulatas selle sügava kumardusega Hannusele ja lausus:

— Briti kuningriigi esindajalt.

— Kuidas? — imestas esimees. — Kas teie vast aadressiga pole eksinud?

Kuid võõras, kelle ainukene soov näis olevat võimalikult rutem sest ebameeldivast õhkkonnast vabaneda, väljus juba uksest.

Nüüd pöörasid kõikide pilgud kirja avavale Hannusele.

Kiri oli tõesti inglise saatkonnast ja kandis saadiku enese allkirja. Kirjas paluti Ametiühingute kesknõukogu esimeest täna õhtul Briti saatkonda ilmuda läbirääkimiseks väga tähtsa küsimuse üle.

Kuulnud kirja sisu, katsusid koosolijad alul nalja heita:

— Seltsimees Hannus kutsutakse lordi juurde õhtusöögile!

— Esimehe asi, ega ta enam lihtrahvaga tegemist teegi!

— Küllap sõidab veel inglise kuninga-legi külla!

Kuid varsti arutati küsimust tõsiselt. Ükski ei saanud kujutleda kutse otstarvet. Kaitsepolitsei provokatsioon ei võinud see olla. Kiri oli ilmselt ehtne.

Mõni soovitas kirja lihtsalt paberikorvi heita. Teised arvasid, et tuleks siiski teada saada, millega siin tegemist on. Viimast arvamist jagas ka Volter.

— Muidugi tuleb minna, — tähendas lõpuks Hannus, kes seni vaid teiste arvamiisi oli kuulanud.

— Kuid mina ei lähe sinna üksinda. Töölistel pole lordidega mingisuguseid saalasju ajada. On inglise saadikul meile midagi ütelda, tehku seda avalikult, tunnistajate juuresolekul.

Sellega nõustusid kõik.

Kohal viibiv kesknõukogu sekretär Hamner ja kesknõukogu liige Allik olid mõus kaasa minema.

Hannus arvas, et võiks ka keegi sisse sõitnuist ühes tulla — delegatsioon saaks ülemaalisem, ja Volteri poole pöördes ütles:

— Teil, seltsimees Volter, aega ju on?

3

Inglise saatkonnas, kuhu ametiühinglased saabusid poole tunnise hilinemisega, kohtasid nad uuesti moodsas riietuses kirjatoojat, kes siin tõlgi osa etendas tööliste ja kahe ohvitserimundris sõjaväelase vahel.

Kuid nüüd olid osad vahetatud. Saatkonna mugavas, raske polstermööbliga sisustatud vastuvõturuumis, kus parkett-põrandat katsid pärsia vaibad, akende ees rippusid siidkardinad ja seinu ilustasid kallid õlimaalid, tundusid töölistes võõra ollusena, Töölistemajas kohmetunud kirjatooja aga oma inimesena.

Peary Gordon, üks sõjaväelastest, oli alles noor mees, kuid sellele vaatamata omas juba koloneli auastme ja esindas Briti maailmariiki väikeses, Venemaast lahkulöönud rajariigis. Ta ei pidanud oma karjääri kaugeltki lõpetatuks. Just selles

Kunstnik J. A. Vladimirov lõpetas pildi maalimise „V. I. Lenin lastega juttu ajamas Revolutsiooni ohvrite väljal“. Pildi on kunstnik maalinud oma joonestuse järgi, mis ta „Puudeistutamise“ pühal 1918. a. teinud. Pildil: V. I. Lenin lastega juttu ajamas „Revolutsioonihvrite väljal“.

(Sojusfoto)

segaduste keerises, kus revolutsioonis kuku-
tatud tsaarivõimule oli järgnenud koha-
liku proletariaadi ja kodanluse vaheline
võitlus võimu pärast, siis Saksa okupa-
tsiooni raudrusikas, ja nüüd jälle võimul-
oleva kodanluse sõda Nõukogude Vene-
maaga, tahab ta Briti impeeriumi ühe nii
strateegiliselt kui kaubanduslikult tähtsa
asumaaga Baltimere rannikul rikastada
ning — enesele jäädava koha inglise kuul-
sate riigimeeste hulgas kindlustada.

Kõik olenes tänaste läbirääkimiste tule-
musest, mis pärast ta otsustas äärmise ette-
vaatusega tegutseda. Töölisesindajate hi-
linemine oli teda, kes harjunud, et isegi
kohalikud ministrid ta juurde ilmusid sek-
undlise täpsusega, vähe närveerinud, kuid
ta ei lasknud seda välja paista. Praegu ei
olnud aeg tegeleda pedantlikkude pretsi-
diumidega. Ainult ettevaatlikult julges
Hannuselt küsida, miks nad mitmekesi
tulnud.

— Väga õige, — nõustus ta kohe Han-
nuse vastusega, et läbirääkimine sündigu
teiste tööliste juuresolekul.

Enne kui kolonel töölistele nende siia-
kutsumise põhjuse avastas, palus ta neid

kõrvaltuppa, kus oli kaetud rikkalik laud
mitmesuguste suupistete, puuvilja, veinide
ja viinadega. Nagu isuäratamiseks ilustasid
lauda vaasid elavate lilledega.

— Olge lahked, võtke istet! Klaasi veini
juures läheb jutt latusamini.

See ootamatu vastutulelikkus torkas ot-
sekohe kõigile silma. Kui inglise ilmariigi
esindaja töölisi vahuviinaga vastu võtab,
siis peab selle taga midagi peituma.

Volter otse põles uudishimust: mis võis
selle kõige taga varjul olla? Ta ootas kan-
natamatult selle saladuse katte langemist.

Kate langes. Saladus avastus.

Inglaste suureks hämmastuseks keeldusid
töölised lauda istumast, ja Hannus teatas,
et töölised harjunud on asju ajama selgete
peadega.

— Ma olen kuulnud, et teil homme al-
gab ametiühingute kongress — algas Gor-
don, kui nad tagasi olid pööranud vastuvõtu-
ruumi. — See on väga rõõmustav nähe.
Inglismaal peetakse iga aasta treedjunioni-
de kongressi ja need kongressid on teinud
väga palju inglise tööliste seisukorra pa-
randamiseks... Minule on ka räägitud, et

siinsete tööliste seisukord väga raske olevat, mille parandamiseks aga riigivalitsus midagi ei tegevat.

— Seda ei tee. kodanlus kusagil, — tähendas Hannus.

— Väga õige! Jõukad kihid ei hooli kunagi töölistest. Katsuvad vaid tööliste kulul rikastuda. Inglise tööliste seisukord polnud enamalt sugugi parem. Inglise tööstus, kaubandus ja laevandus andis hiiglakasusid, kuid kõik läks vabrikantide, pankiiride ja suurärimeeste taskutesse, kuna inglise tööline pidi leppima vaid viletsa palgaga... Inglise tööliste seisukord ei oleks paranenud tänase päevani, kui nad poleks endid organiseerinud ja valitsust oma kätte võtnud. Nüüd on nende elu hoopis teine. Teie peaksite nägema tänapäeva töolist Inglismaal: ta sööb hästi, käib korralikult riides ning võib koolitada oma lapsi... Muidugi ei läinud alul kõik nii libedasti. Jõukad töötasid vastu. Ent nähes, et inglise valitsus toetab töölisi, alistusid nad paratamatusele.

Rääkides sattus ta hoogu ja kõneles vaimustatult nagu tunneks enese tõepoolest töölistevalitsuse esindaja olevat. Ja kuna ükski töölistest inglise keelt ei mõistnud, võis ta takistamata kõnelda. Alles kõne tõlkimisel märkas ta ootamatult tööliste vihaseid pahameele avaldusi:

— Inglismaal — tööliste valitsus?

— Lloyd George — tööline?

— Milleks see kommetimäng?

Mis see tähendas? Oli ta midagi ebakohast ütelnud?

— Mis on? Milles seisab arusaamatus? — küsis ta tõlgilt. Ja saanud vastuse, vahetas sosistamisi mõne sõna teise sõjaväelasega. Siis pööras uuesti tööliste poole:

— Mind on valesti mõistetud. Lloyd George valitsus pole küll puhtakujuline töölistevalitsus, vaid koalitsioonivalitsus, milles esindatud on ka töölised, näiteks Henderson.

— Henderson — tööline? Ha-ha-ha! — naeris Hammer.

Inglane jatkas:

— Inglise praegune valitsus on rahuarbastaja. Ta soovib enne kõike elada rahus tõerahva Venemaaga. Sõda tuleks viibimata lõpetada, mida aga ei taha sinne valitsus...

Ta peatus, jäi mõttesse. Kas jälle komistamine? Kuni tõlk rääkis, kutsus kõrvale oma kaaslase, kellega pidas millegi üle nõu.

— Minule on räägitud, et siinsetel töölistel olevat kavatsus kongressi ajal haarata võim ja ametisse seada oma valitsus... Mina olen kaugel igasugusest mõjuaval-

duse püüdest, kutsusin teid siia vaid seks, et teatavaks teha inglise saatkonna seisukoha ses küsimuses. Reidil oleva inglise laevastiku poolt pole teil midagi kartatavat. Vastupidi: inglise madrused on valmis teid toetama, mida palusid teile teatada. Mina ja mu kaastöölised näeksime meeleldi tööliste ettevõtte kordaminekut...

Ta tõusis istmelt ja palus töölisi talle kabinetis järgneda. Koloneli kirjutuselaul seisis mingi valge rätikuga kaetud hunnik. Kolonel kõrvaldas rätiku. Selle alt tuli nähtavale korralikult pakkidesse laotud paberiraha hunnik.

Näidates rahahunnikule ütles inglane, et see on tööliste kasutada; rahalistes asjades võivad ju esialgu raskusi tekkida. Raha üle allkirja ega aruannet ei nõutavat, küll aga antavat vajaduse korral lisagi.

Hannuse alati rahulikud silmad löid vihast põlema, Volter sülitas lartsaka poonerdatud parkettpõrandale, mitmest suust kostsid korraga ärritatud hüüded:

— Alatu!

— Provokatsioon!

— Lähme minema!

— Töölised lükkavad põlgusega tagasi alatu ettepaneku, milles näevad otsekohest provokatsiooni — deklareeris Hannus, kui töölised juba lahkuma hakkasid.

— Alatu provokatsioon! — osatas mängu kaotanud kolonel töölistele järele. Nii võivad ta tegevust hinnata vaid need, kel aimugi pole diplomaatia saladustest, ülesannetest ja abinõudest... Või on tema esimene, kes teeskleb kurnatute kaitsjat ja rõhutute vabastajat? Kas ei marssinud inglise väed 1877. aastal Transvaali pealinnale ettekäändel, kaitsta kohalikke elanikke kallale tungijate neegrisuguharude vastu? Hiljem, Briti ülemvalitsust välja kuulutades, oli juba kerge ütelda: „Buurid pole veel iseseisvuseks küpsed“. — Ja kes usub praegu veel, et Inglismaa nõrga Belgia kaitseks ilmasõtta astus, nagu tollal hulkade rahustamiseks seletati?

Või praegune juhtum?

Kõik Venemaast lahkulõõnud rajaniigid seisavad inglise mõju all. Nende valitsused on inglaste tööriistaks võitluses Nõukogude Venemaa vastu. Kuid katsugu Inglismaa üht neist riikidest ilma mõjuva põhjuseta okupeerida, — kohe kutsuks see teistes suurriikides, kes Inglismaa tugevnenemises endale hädaohtu näevad, vastuseisu esile. Hoopis teiseks kujuneks aga seisukord, kui töölised võimu haaraksid ja briti väed korralikult kaitsetena ning enamliku hädaohu likvideerijana maa okupeeriks.

Kongressi avamine sündis ootuste kõrgepinge õhkkonnas. Oldi ärevil. Oodati ilma et oleks teatud — mida.

Linnas liikusid ratsapolitsei patrullid. Töölistemaja lähedusse olid paigutatud sõjaväeosad. Töölistemaja ümber hiilisid salapärased isikud, kes katsusid kongressi tegelastega juttu sobitada ning nende omavahelisi kõnelusi kuulata. Kongressi ruumidesse toodi välis- ja kaitsepolitseinikud ning ilmus linnakomendant oma abilistega.

Volter oli varakult kohal. Teda ümbritses arvukas uudishimulikkude ring. Ta pidi korduvalt oma külaskäigust inglise saatkonda jutustama, mida ammulisui kuulati. Arutati ja mõistatati igatepidi.

— See nagu lõhnab võõra riigi sisemis-tesse asjadesse segamise järele, mille tagajärjeks harilikult diplomaatikkude vahelkordade lõpetamine on — tähendati kusa-gilt.

Ei tahetud nagu hästi uskudagi.

Kõik kahtlused kadusid aga, kui kesknõukogu esimees, pärast harilikke tervitusi ja kongressi juhatuse valimist, erakorralise teadaandega esines, milles asjalikus toonis inglise saatkonnas käimise lugu kirjeldas.

Hannuse kõne ajal valitses saalis hauavaikus. Kõne lõpetamisel käis üle saali kerge kahin, nagu tuulehiül üle viljapõllu. Liikumatusse tardunud kuulajaskond elustus. Kuuldusid põlguseavaldused inglaste aadressil. Politseinikud vaatasid ehmunult linnakomendandi poole, kes mingisuguseid käske jagas.

Siis andis juhataja sõna Volterile.

Nagu kuulmatul komandol jäi mitmesajapäine kuulajaskond toas vait. Kõikide pilgud suundusid Volterile. Rõdul ajasid pealtkuulajad kaelad sirgu, tagumised tõusid püsti.

Volter esitas kollektiivselt koostatud resolutsiooni, milles paljastati inglise saatkonna provokatsioonilikku salasepitsust ning nõuti valitsuselt nende mustade jõudude maalt väljasaatmist.

Kuigi Volter polnud suur kõnemees, tundis ta täna erilist kergust rääkimises. Sõnad voolasid nagu iseenesest. Põhjendades esitatud resolutsiooni, tundus talle nagu ei kõnelekski tema ise, vaid väljendas ainult mitmesajapäise massi — kellest igaüks omakord esindas hulki — mõtteid, mis nähtamatu ühenduse kaudu kandusid ta aiju otsekui raadiohelid vastuvõtu aparati.

— Töölisklass õiendab oma arved kodanlusega ise, ta ei vaja klassivõitluses kur-

najatega imperialistlikkude ämmamooride abi, — lõpetas Volter kestvate kiiduavalduste saatel.

Et ta tõesti väljendas kogu kongressi — töölisteklassi kollektiivse aju — seisukohta. tõendas resolutsiooni hääletamisel ülestõusev kätemets.

— Oo, keda ma näen, Volter! — kõnetas kongressilt lahkuvat Volterit härrasmehelikult riietatud vastutulija ning ulatas talle sõbralikult naeratades käe.

— Pole teineteist ammu näinud.

Volter ei tundnud lahkes härrasmehe otsekohe ära oma noorepõlve mängukaaslast Jakob Viiki, keda tõesti juba palju aastaid polnud näinud ja keda ei lugenudki enam oma tuttavate ringi.

Lastena ühes majas elades — Jakob majaomaniku, tema üürniku pojana — olid nad koos nii mõnegi poisikesevembuga toime saanud.

Siis ei lahutanud neid veel nii teravalt ühiskondliku kihituse vaheseinad. Kui Jakob vanemad oma poja üürnikulaste selt-sist ära kutsusid, üteldes: „Need pole sinule väärilikud kaaslased“, siis jäi Jakob imestades mõtlema: miks ei olnud Karla, see tore poiss, temale vääriline?

Suuremaks saades polnud enam vajagi vanemate hoiatusi; Jakob leidis omale ise vastavaid kaaslasi.

Karl pidi, nagu enamus töölislapsi, juba varakult kooli jätma ning ise omale ülespidamist teenima. Jakob, seevastu, jätkas koolikäimist, mille lõpetamisel siirdus riigi teenistusesse, kus nüüd ministeeriumi ametnikuna töötas.

Nende eluteed harunesid juba varakult, nende huvipiirkonnad läksid lahku ja nad ise jäid teineteisele võõraks. Kui kohtasidki juhuslikult, siis tundsid vaevalt üksteist.

Seda veidram tundus Volterile nüüd Viigi lahkus. Arvestades viimaste päevade kummaliste juhtumistega, hakkas juba kahtlema, kas selle sõbraliku näo taga lõpuks mingi tagamõte ei peitu.

Kuid Viigil puudus igasugune tagamõte. Ta oli pealtkuulajana sel ajal kongressil viibinud, kui seal tööliste külaskäiku inglise saatkonda arvustati. Ja tõsise isamaalasena masendas teda kuuldu niivõrd, et senise tänutunde asemel — kuna luges inglasi Eesti iseseisvuse toetajateks — temas põlgus inglaste vastu leegitsema löi. Selle vastu liigutas teda otse härduseni kongressi otsustavalt kindel seisukoht ses küsimuses.

Seni oli ta töölisteliikumise tegelasi fa-naatikuteks pidanud, kes iga abinõuga

Eesti iseseisvust tahavad hävitada, küsimata, kas sest töölisklassil kasu või kahju on. Täna muutis oma arvamise. Luges Ametiühingute kesknõukogu esindajaid, ja eriti oma nooreea sõpra, Karl Volterit, kes nii avatlevalt ettepaneku kõhklematalt tagasi lükanud, isamaa päästjateks.

— Peenikesed kaabakad! — väljendas ta oma pettumust ingllastest, Volteri kätt surudes.

— Olen kõnelenud sest kummalisest loost paljude riiklikult mõtlejate inimestega. Kõik on arvamuses, et ilma töölistesindajate mehise väljaastumiseta poleks täna enam Eestit iseseisva riigina. Oleks inglise okupatsioonivõim.

— Seega oleme eesti kodanluse päästjad ja meil on täieline õigus autasule, — naljatas Volter, kes kuidagi ei saanud vaadata tõsiselt Viigi naiivsele vaimustusele.

Viik aga võttis öeldut puhta rahana ja vastas:

— Autasu saama olete enam õigustatud kui nii mõnigi väejuht.

— Ja arvate, et saame? — naeratas taas Volter.

— Igatahes ei jää teie teened hindamata.

— Ja mis saab ingllastest?

— Selles pole kahtlust.

— Nimelt?

— Nad kihutatakse minema, kuigi neid õiguse järele peaks üles poodama.

6

Kaljude perekond oli saanud Volterile paari päevaga teiseks koduks. Enamgi.

Siin valitses sootuks teine, vabam õhkkond. Siin võis vabalt väljendada oma mõtteid, ilma et karta oleks naise hädaldamist: „Mis saab minust ja lastest, kui...“ Polnud karta, et iga valjumini öeldud sõna kõlab kasarmu teise otsa.

Kaljud moodustasid ühflase proletaarlaste perekonna, kus valitses täielik üksteise mõistmine ja kus kõik taotlesid neidsamu sihte, mispärast ei võinud tekkida suuri lahkarvamusi ega perekonnatülisid.

Kogu perekond võttis aktiivselt osa töolisteliikumisest. Kuna Jaan Kalju, kui lukussepp, kuulus metallitöölise ametiühingusse selle asutamisest saadik. Ja kuigi tal oma kõva viiskümmend aastat turjal oli ning pikaldane jooksva end teravalt tunda andis, ei püsinud ta kunagi kodus, kui töölistemajas midagi lahti oli. Alati nähti teda elurõõmsana noori julgustamas. Kui töölistekoosolekul mõni algaja häbelikult oma kandidatuuri tagasi võttis, vabandades

„pole sellega harjunud“, või „ei ole kirjamees“, siis sundis Kalju ta ametit vastu võtma.

— Küll harjud. Pole meist keegi ülikooli lõpetanud.

Ta naine Mari kuulus kiutöölise ühingu, ehkki ta juba kauemat aega kuskil ei töötanud. Teda poleks sealt lastudki lahkuda, sest kust saada jälle sarnast sõnakat eite.

Poeg August istus poliitilise süü pärast vanglas. Teine poeg, Martin, oli Saksa okupatsioonivõimude poolt punakaarti kuulamise pärast maha lastud. Tütar Leida veetis vaba aja rohkem töölistemajas kui kodus... Tubakavabrikust, kus Leida töötas, läks otsekohe töölistemaija ning tuli sealt alles hilja õhtul. Töölistemajas oli temasugusel teinimesel alati midagi tegemist. Küll klõbistas kirjutusmasinal, küll tegeles noorte komisjonis, küll tööliste näitetrupis.

Õhtuti arutati ühiselt poliitilisi küsimusi.

Täna, kongressi avamispäeval, keerles jutulõng peamiselt inglaste ümber.

Volter rääkis oma kõnelusest Viigiga. Mari oli ka turul üldist inglaste hukkamõistmist kuulnud.

Vana Kalju aga arvas, et valitsus inglaste vastu midagi ette võtta ei julge.

— Ehk jätavad nüüd vähemalt ühingu mõneks ajaks rahule, — tähendas Mari. — Seni muud polnudki kui üks sulgemine teise järele.

Või konfiskeerivad inglise saatkonna hoone ühes sisustusega ja annavad tänu-täheks töölistele, — naljatas Leida.

— Tööliste jaoks on türm, — vastas isa teravkeelsele tütrele.

Kongressi õnnestunud algus tõstis kõigi meeleolu. Jutt kaldus tuleviku väljavaadetele. Leida ennustas töölisteühingutele ennenägematut tõusu. Volter arvas, et nüüd ka provintsi ühingutele elu sisse saab. Kongressi üksmeel ning pealinna töölisteühingute eeskuju virgutab tegevusele. Kongress loob ülemaalse keskastutuse, mille järele juba ammu tungiv tarvidus on.

Vana Kalju oli skeptilikum. Tema kogemused ütlesid, et igale tõusule järgneb vastulööök, töolisteliikumise arengule — tagakiusamine.

— Töölisteorganisatsioonide sulgemisel ja aktiivsemate tegelaste vangistamisel ei ole mõõduandev nende organisatsioonide või tegelaste seadusevastane tegevus, — seletas ta: — see on vaid vormilik ettekääne, mida paragrahvide painduvuse juures alati võib leida. Tõelik põhjus peitub töolisteliikumise edukuses.

— Kuidas nii? — imestas Voller. — Seltisimees Kalju teooria järgi ei tohiks me üldse oma tegevust arendada — see oleks hädasohtlik liikumisele enesele.

— Papa ise on alati esimene organiseerija, — lisas Leida.

— Just nii, — vastas vanamees. — Ma kordan: töösteliikumise arengule vastab kodanlus tagakiusamisega. Mis aga sugugi ei tähenda, et meie käed rüppe peaksime langetama. Vastupidi. Just see kohustab meid energilikumale tegevusele. Peame kujundama endist jõu, mida kodanlus enam purustada ei suuda... Ja isegi suletud ühingute tegevust ei saa lugeda asjatuks: nad on ikkagi teinud hulkades selgitustööd, on külvanud seemne, mis ka siis, kui ühing ise hukub, võib võrsuda viljakandvaks taimeks.

— Papat tuleb mõista dialektiliselt, — leidis Leida paraaja juhuse olevat oma teoreetiliste teadmistega hiilgamiseks.

Sel õhtul istuti veel kaua üleval. Elavas jutuhoos ei pannud keegi tähele aja kiiret kadu.

Nad oleksid võinud rääkida hommikuni, kui mitte Mari perenaiselik hool poleks manitsenud neid lõpetama.

— Ega's te viimast korda koos ole. Homme kah päev.

— Õige jah, magama! — kinnitas Jaan.

7

Kongressi teise päeva lõunane vaheaeg on läbi. Aeg-ajalt jõuavad kohale veel mõned hilinenud saadikud.

Kuna päevakorras ametiühingute küsimused, valitseb kongressil asjalik toon, puudub eelmise päeva pinevus.

Rõdul on publiku read hõredad.

Need, kes siia tulnud sensatsioonini otsima, lahkuvad peettunult.

— Kahju, et eila ei teadnud tulla, — haigutab tüse higistav kogu rõdu esimeses reas.

— Sellest on tõesti kahju, — nõustub Jakob Viik, kes kogu aja hoolikalt jälginud kongressi tegevust. — Oleksite pidanud kuulma seda Hannuse raudset loogikat ja Volteri temperamendikat kõnet.

— Missugune on Hannus?

— Ja Volter?

Viik rahuldab küsijate uudishimu. Tema tunneb kõiki, teab kõike. Tema teab ka seletada, miks ajalehed eilase sündmuse üle vaikivad, ei avalda oma seisukohta. Valitsus ei luba: kardab sekeldusi inglasega... Valitsus tahab meeleldi sulgeda kongressi ja vangistada inglise saatkonnas käijad, et seega piinlikku vahejuhtumist

Kuulsa eepose „Manas“ jutustaja Saginbai Orosbakovi skulptuur Frunse linna pildigalleriis (Kirgiisi NS Vabariigis).

(Sojusfoto)

vaikselts likvideerida. Ei leia aga soodsat juhust. Töölised toimuvad kui osavad diplomaadid: ei astu seaduslikust piirist üle.

— Kuidas? — pärib Viigi higistav naaber: — Inglise tahavad meie riiklikku korda kukutada, valitsus aga murrab pead, kuidas neid puhtaks pesta!

— Valitsus toimib otse skandaalselt — jätkab Viik. Ta tahab veel midagi öelda, kuid ootamata elevus saalis katkestab nende kõneluse.

Linnakomendant ruttab pooljookstes koosoleku juhataja juurde. Tekib lühike sõnavahetus. Juhataja nägu tõmbub tõsiseks. Komendant esitab mingi paberi.

Saalis liikumatult paigalistanud inimmass hakkab lainetama. Korrapärased read paiskuvad segi. Kogunetakse salkadesse, rühitakse tagant ettepoole.

Läbisegi rääkivate inimeste vaikimatu sõnavool kostab saalis nagu loetlematute allikate sulisemine.

Kuuldub imestunud hüüdeid:

— Kongress suletud?

— Mispärast?

— Kelle korraldusel?

Kongress suleti enne kui ta oli saanud ütelda oma sõna sõjaküsimuses.

Ent ta ei taha minna laiali teostamata oma ülesannet. Ta on suletud, kuid veel mitte lahkunud. Keegi tõuseb toolile. Sumisev inimhulk vaikib. Ainult närvilikult kätega vehklev komendant katsub takistada rahu nõudva resolutsiooni esitamist. Ta ei pääse aga kõnelejat ümbritsevast elavast müürist läbi.

Resolutsioon loetakse ette.

Nelisada rakkuskätt tõuseb hoiatavalt üles, nagu tahaksid nad oma kätejõuga kinni hoida sõjavankri veeremist.

Nüüd on kongress lõpetanud oma elutöö, ta on seadnud üles fähised, mis on teenäitajaks töolisteliikumise edaspidisele arengule, on loonud keskuse, kes peab töörahvast juhtima läbi klassivõitluse tormide ja ütelnud oma autoriteetse sõna kõigis põlvais päevaküsimusis.

Kõlab õhku värisemapanev võimas laul:

Nüüd üles, keda needus rõhub,
Nälg, orjus ikkes hoiavad...

Ning tihe inimsagarik liigub ukse poole, et valguda laiali mööda maad ja kanda ametiühingutesse, töolistekasarmutesse ja popsihurtsikutesse proletariaadi kollektiivne tahe, nagu tuul kannab igasse ilma-kaarde küpe vilja seemned.

Ukse juures põrkab inimmurd vastakuti — läikivate tääkidega. Ükshaaval tuleb sammuda mööda tääkide alleed, nagu orjaajal läbi kadalipu.

Politeinikkude ja nuhkide jõuk revideerib väljujate pabereid, võrdleb neid mingi nimestikuga. Kui nimi nimestikus — oled areteeritud, kui mitte — vaba.

Nüüd alles märkab Volter, et nad sõjaväest sisse on piiratud. Töolistemaja ümbritseb teraskiivreis sõdurite ahelik.

Kuid need pole harilikud, töolistest ja väiketalunikkudest mobiliseeritud sõdurid. Need on ohvitserikooli junkrud — töösturite, suurtalunikkude ja suurkaupmeeste võsud.

— Auvahid isamaa päästjaile! — mui-gas Kalju, kes pealtkuulajana kongressil ühes Volteriga väljapääsu ootab.

Volteri nimi seisis salapärasel nimestikus, Kalju oma mitte. Nad pidid üksteisest lahkuma: üks vasemale, teine paremale.

Surudes Volteri kätt, ütles Kalju:

— Nägemiseni! Õhtul tuled muidugi meile!

Kõrvalseisev nuhk aga hirvitas:

— Volter einetab täna inglise saatkon-nas.

Ilse ootas päevast päeva mehe kojutulekut. Käis igale Tallinnast tulevale rongile vastas.

Teised kongressi saadikud olid ammu tagasi. Neilt ei kuulnud midagi kindlat. Olevat küll osa saadikuid areteeritud, kas aga Volter nende hulgas, ei teadnud keegi.

— Igatahes vabanevad nad pea — rahustati; — nad pole ju milleski süüdi. Nii-sama hästi oleks võinud kõiki teisi kongressi saadikuid vangistada, sest kongressil valitses täielik üksmeel.

Siis töid ajalehed teate 102 kongressi-liikme Venemaale saatmisest.

Muidugi pidi Karl olema nende hulgas, arutas Ilse. Mille muuga seletada ta viibi-mist?

Nüüd hakkas ootama kirja. Omas kurbuses ei tulnud talle mõttessegi, et sõdivate riikide vahel ei saa olla korralikku posti-ühendust.

Istus tundide viisi akna juures, silmade väsimuseni oodates kirjakandjat. Ja kui viimane end näitas kasarmu läheduses, jooksis Ilse talle kohe vastu.

— Kas kirja on?

Alati sai eitava vastuse.

Siis hakkasid liikuma õudsed kuufdused: 102 väljasaadetust eraldatud 26 tähtsamat tegelast ning tapetud soomusronglaste poolt Irboska lepikus.

See teade mõjus masendavalt kõigile tööliste.

Ilse oli otse meeleeheitel. Nuttis nagu väike laps. Laste ees aga varjas oma kurbust. Põikles otsekohestest vastustest kõrvale.

Siiski ei tahtnud, ega saanud ta uskuda, et Karl tapetute hulgas. Karl polnud ju mõni tähtis tegelane. Lihtne provintsisaadik, muud midagi.

Nii-sama arvasid ka teised kasarmuelanikud, kes tulid Ilset trööstima.

— Aga miks ta ei kirjuta? — kaebas Ilse.

— Või on see kirjavahetus kahe sõdiva riigi vahel nii lihtne, — rahustati. — Küll annab enesest ajajooksul elumärki. Lõpeb sõda, sõidate järele.

Selgust ei toonud ka töolistekasarmus käest-kätte rändav ajakirja „Töö ja Võitlus“ number, mille esimesel küljel seisis musta raamiga surmakuulutus tapetute nimede loeteluga: Hannus, Koolmeister, Hammer, Allik, Dr. Rebane... üldse 24 nime. Lõpuks oli öeldud, et kahe langenu nimesid on teadmata.

Süda vasardas kui Ilse aeglaselt iga nime luges. Viivitas teadlikult. Kartis igal uuel

Võõrastemaja Dzerzhinski nim. platsil Harkovis.

(Sojusfoto)

real põrgata kohutavale, õnnetust kuulutavale teatele. Hingas kergemalt, kui leidis vaid temale isiklikult tundmatu inimeste nimesid. Aeglase lugemisega loolis nagu edasi lükata varitseva õnnetuse.

Lugemise lõpetanud, rahunes: Volteri nimi puudus nende hulgas. Kuid see oli vaid hetkeline rahustus, mis ei lõpetanud kahtlusi. Karl võis siiski olla kahe tundmatu hulgas.

Teadmatuse piinadele lisandusid perekonna ülespidamise mured. Neli last tahtis süüa, ja Ilse ise ei saanud ka elada ainult murest.

Vabriku kontoris pidas direktor talle enne töölevõtmist pastorliku manitsusekõne.

— Milleks oli tarvis teie mehel ennast segada poliitikasse. Oma tööd ta tundis, meie maksime talle korraliku palga, miks ei võinud ta elada rahuliku töölise elu... Pealegi peaks perekonna inimene mõtlema ka natukene oma perekonnale... Ja teie oleksite ometi võinud oma meest keelata!

Kuigi Ilse oma mehega just selles küsimuses sageli sõnavahetusi oli olnud, katkes

direktori moraliseerimist kuuldes ta kannatus:

— Teiste sõnadega: Teie ei taha mind tööle võtta?

Tööle ta võeti. Vabriku valitsusele koguni meeldisid niisugused üksildased naised suure lastekarjaga. Sest uulitsale heitmise kartusel ei olnud nad kuigi nõudlikud, ja vabriku valitsus võis neid teistele eeskujuks seada.

Nüüd polnud Ilse enam aega mõtlemiseks. Öhtul väsimuna vabrikust tulnud, oli veel nii palju koduseid aske!dusi, et otsekohe uinus, kui oli asemele heitnud.

Harjus teadmisega, et niipea lootust pole mehe saatusest lõpulikku selgust saada.

Ja kuigi kahtles mehe pääsmises, rahustas lapsi:

— Kui sõda lõpeb, sõidame isale Venemaale järele.

Kirja ootamise oli ammu jätnud. Seda suurem oli ta üllatus, kui ühel öhtul vanem tütar talle kirja ulatas, mis puuduliku aadressi pärast kauemat aega vabriku kontoris oli vedelenud.

Kirja avamisel selgus, et kirjutajaks oli temale täiesti tundmatu Leida Kalju, kelle vanemate juures Karl oma Tallinnas viibimisel olevat peatanud. Ta oli väga huvitatud Ilse praegusest elust ja avaldas soovi üksteisega lähemalt tutvumiseks, milleks kutsus Ilset Tallinna, kus tema arvates kergem teenistust leida. Kui aga Ilse võimalik ei peaks olema sõita, lubas katsuda ise Ilset külastada.

Juba järgmisel päeval vabastas Ilse enese paariks päevaks töölt, andis vanemale tütrele juhatusi majatalituseks, palus naabreid laste järele vaadata ja sõitis esimese rongiga Tallinna.

Kaljude juures võeti ta vastu oma inimesena. Jutustati Volteriga veedetud tundidest. Peeti ühiselt nõu, kuidas kergendada Ilse rasket seisukorda. Lubati otsida Ilsele mingi parem teenistus ja soovitati saata mõni lastest Kaljude kasvatada.

Siin sai Ilse ka lõpulikult teada, et Venemaale jõudnud kongressiliikmete hulgas puudub Volter.

Seekord võttis kurva teate vastu rahulikult. Ta oli ammu enese tühjaks nutnud ning mehe surmaga arvestanud.

Kaljude juures tundis enese eriliselt rahuliku olevat. Enam kui ükski trööstisõna, julgustus, mõjus temasse rahustavana ning uut jõudu andvana Kaljude eeskuju. Üks poeg maha lastud, teine vangimajas, ja ometi ei heitnud keegi meelt, ei lasknud pead norgu.

„Proletaarlased ei mäleta oma langenuid seltsimehi pisaraid valades, vaid nende pooleli jäänud tööd jätkates”, see vana Kalju ütetus vajutas sügava, kestva, otsekui graaniit raiutud jälje Ilse mällu.

Miks ei võinud tema mälestada Karli nüsamuti! Nutmine ja hädaldamine ei tee ju kaotust olematuks.

Koju tagasi jõudnud, hakkas elavalt osa võtma ametiühingu tegevusest. Ei puudunud ühelteki koosolekult, pühendas üha enam vaba aega ühingu tegevusele.

Alateadvuses juba mõnda aega hõõgunud võitlusetahe lõi nüüd teadvuses leegina loitma. Ilsest sai energilikumaid kohapeakseid töölisteliikumise tegelasi. Ta valiti ametiühingu juhatusse, naistekomisjoni ja tööliste vanemaks. Teda jätkus igale poole.

Ajal, mil üle maa käis masendav terrorilaine, mil vabrikandid hirmutasid töölisi Irboska loo kordumisega, Karl Volteri saatusega, mil politsei jälgis iga töölisteliikumise tegelase sammu, ja aramad töölised tõmbusid ühisusest tagasi, organiseeris, julgustas, õhutas Ilse.

Kui vabrikus ettetulnud väärnämete puhul keegi ei julenud nõudmistega esineda, siis tegi seda Ilse.

Ja kaevates Leidale, kellega seisis kirjavahetuses, maad võtnud loidusest, avaldas alati arvamist, et see vaid ajutine, mööduv nähe on.

Ta ei eksinud. Pikkamisi paranes seisukord. Esialgses kabulihirmus eemalejäänud töölised tulid ühingusse tagasi. Ühingu tegevus elustus. Organiseeritud tööliste arv tõusis enneolematule kõrgusele. Parlamendi valimistel sai ses ringkonnas töölistenimekirja absoluutse enamuse.

Direktorite, meistrite ja politsei silmis omas Ilse kardetava ässitaja kuulsuse.

Teda hoiatati, ähvardati, lubati saata mehele järele, millele vastas täis eneseteadvust:

— Mu mehe tapsite, mind võite tappa, mu neli last seisavad teie meelevalla all, kuid kogu töölisteklassi ei saa teie ikkagi hävitada. Ühe tapate — kümme astub asemele.

KÜLALINE

L. KANTOROVITSH

(Järg)*

10

Õ otsustati kaldal mööda saata.

Kaaslane sorib oma kotis. Kott oli küll vees olnud, aga ei olnud läbi märjaks saanud. Ümberpööratud nartad ja nende peale kinnitatud nahk moodustavad midagi telgi taolist. Kamôörgôn kükitab kaaslase ees.

Ta on end magamiskotti mähkinud ja paistab õhtu videvikus vormitu karvase hunnikuna. Schaman ja Hunt istuvad kõrval. Kaaslane võtab asjad kotist välja ja laob nad ette nahkade peale.

Ta võtab välja termose.

— Säh, Kamôörgôn, tee endale sooja! — ütleb ta korki lahti keerates.

Termose tõusis aur. Kamôörgôn rüüpas kuuma teed ja hüüdis:

* Vt. „K. t”. nr. 7, 1937.

— Kuidas sul, sõber, tee ära ei ole külmanud? Viimasel peatusel valasid sisse, aga on veel kuum! Kuidas nii?

Kamõõrgõn on otse rabatud.

Kaaslane võttis kotist rahapaki ja koti-kese kuldrahadega.

— Oled väga rikas, sõber! Sul on palju raha, — ütles tshuktsha tasa.

Kaaslane peitis raha ruttu kotti, Ta võttis elektrilambi ja süütas selle katseks.

Teravast valgusekiirest pimestatud Kamõõrgõn karjatas ja kattis silmad käega kinni. Schaman ja Hunt hakkasid erutatult urisema.

— Ära kardada, Kamõõrgõn! See tuli on külm, see tuli ei põleta, — naeris kaaslane. — Säh sulle veel kingitus, Kamõõrgõn. Võta vastu, sõber! Kamõõrgõn võttis karbi ettevaatlikult vastu, avas selle ja hakkas vaimustatult huuli matsutama. Karbis oli terve komplekt toredaid kalaõnge konksusid. Neid vahtides torkas Kamõõrgõn omale sõrme. Limpsas siis keelega suure veretilga ära, peitis karbi hoidlikult põue, ning ütles siis oma harilikku:

— Millega tasub vaene Kamõõrgõn seda vennale?

— Rutem Suure jõe suhu! Rutem sõit! — vastas kaaslane.

Kamõõrgõn lõi süüdlasena silmad maha:

— Kamõõrgõn on süüdi... uputas koerad ära... On koeri vähe — läheb sõit aeglasemalt. Aga Kamõõrgõn on hea kajur, viib sõbra lühemat teed mööda. Terve päeva võrra lüheneb tee. See läheb Ivanovi juurest mööda. Ivanov annab koerad. Ivanov annab uue püssi... Kolme päevagi ei lähe, ja sõber näeb Suurt jõe. Nõnda!

— Püssi pärast ära kahetse, Kamõõrgõn! Ma ei saanud vana püssi jõest ära päästa. Annan Kamõõrgõnile uue püssi, — ütles kaaslane.

Teekann hakkas piirituselambil keema. Kamõõrgõn puges magamiskotti. Ta ei saa ikka veel sooja.

— Kas Kamõõrgõn tõtt rääkis? — küsis kaaslane. — Kas tõesti kolme päeva pärast Suure jõe äärde jõuame?

Tshuktsha haavus veidi.

— Kamõõrgõn ei peta kunagi.

Kaaslane võttis lameda pudeli välja.

— Teejoomisega oota, Kamõõrgõn, — ütles ta naeratades. — Ma valan sulle kuumemat kui tee.

Piiritus on suurtesse kruusidesse kallatud.

— Varsti õpib linn Suure jõe ääres mind tundma, Kamõõrgõn! Joome, vennas, tõusva päikese maa terviseks!

Kamõõrgõn naeratas segaduses.

— Rumal Kamõõrgõn... Ei saanud aru, mis sõber ütles.

— Ükstaskõik. Joo! — Ja kaaslane rüüpas lonksuga kruusi tühjaks, pead selle juures tagasi heites.

Kamõõrgõn vahib teraselt oma sõpra. Ta püüab aru saada, mida tähendavad selle sõnad.

Piirituse lõhn ärritab teda. Ta joob oma kruusi tühjaks. Tulena põletab piiritus suud ja kurku. Kamõõrgõn hakkas läksatama, haaras rinnust kinni. Köha läks üle, ja väsinud Kamõõrgõn uinus kohe magama kui surnu.

Kaaslane vaatas teda rahulikult naerata-des ja valas omale veel piiritust.

Teise kruusi jõi ta samuti ühe lonksuga tühjaks nagu esimesegi, ning istus siis kaua liikumatult.

Ilm läks hoopis pimedaks.

Ta mõtles suletud silmil.

Kui taevas lõkendama hakkas ja virraliste kiirgavad tuled sähvima löid, hakkas ta laulma. Algul ümises ta tasakesi suud avamata ainult viit. Siis avas silmad ja laulis kõvasti ühe salmi.

Kummaline viis ja arusaamatud sõnad olid täis metsikut sõjataju. Ehmunult ärkas Kamõõrgõn ja küsis kui kaaslane vait jäi: — Mis sõber laulis? Ah?

Kaaslane sulges uuesti silmad ja hakkas veel kõvemini laulma.

Kamõõrgõn tõusis küünarnukile, puges kotist välja. Kaaslase ees põlvili seistes küsis ta rahulikult:

— Ütle, sõber, ütle, miks sa Suurele jõele sõidad? Miks sa, vend, uude linna sõidad? Miks?

Ükski lihas ei liikunud kaaslase näos.

Silmi avamata vastas ta Kamõõrgõnile ja ta hääl kõlas valjult ning puiselt:

— Sõidan oma töotust täitma.

Ütles, heitis nahkadele ja uinus magama.

Kamõõrgõn tõusis püsti, kumardas ta kohale, tõmbas ninaga õhku ja krimpsutas nägu.

Kaaslane avas magades peenikesed huuled, kuid hambad olid kokku surutud. Ta hingas kergelt ja ühtlaselt. Oli joobnud.

Tumedatest kahtlustest piimatud seisis Kamõõrgõn kaua võõra kohal. Mauser oli kaaslasel külje peal, kasuka all kühmus.

Ettevaatlikult lükkas Kamõõrgõn karusnaha kõrvale, avas tupe. Must teras läigatas. Silmi magaja näolt pööramata tõmbas Kamõõrgõn mauseri välja. Kaaslane liigutas end kergelt, kuid ei ärganud. Kamõõrgõn taganes mõne sammu eemale, hoides mauserit oskamatult ja kohmetult käes. Koer urises unes. Kamõõrgõn hüppas kõr-

vale. Viskas revolvi kaugele eemale ja kustutas piirituselambi nagu kartes, et valgus teda ära võiks anda.

Pimedamaks ei läinud. Taevas sätenas.

Kamõõrgõn kivines paigale, surus enda lumele. Siis roomas neljakäpukil ettevaatlikult mauseri juurde, võttis selle ja lähenes tasa magajale, vaatas temale näkku.

Nägu oli rahulik ja liikumatu.

Kamõõrgõn istus magaja juurde. Ta vaevles mõtetes, püüdes lahendada tume- daid, segaseid arutusi. Otsmik oli tal kipras, hambad kramplikult kokku surutud, silmad pilukil. Masinlikult tõstis ta käe otsaesise juurde, mauser läigatas käes. Kamõõrgõn võpatas. Ettevaatlikult tõstis ta naha kaaslane pealt ära ja pistis mauseri tuppe tagasi, siis kattis hoolikalt magaja kinni.

Kaaslane ei tundnud midagi.

Liikumatul istus Kamõõrgõn ta juures ja vahtis talle üksisilmi näkku.

Taevas lõõmas. Hambulised ebatasased kiired sähvisid taeväärtel.

Jälle urises ja vingus koer unes...

11.

Esimene asi, mida kaaslane hommikul ärgates nägi, oli Kamõõrgõni nägu, mis tema kohale kumardatud.

Kamõõrgõn istus niisamasuguses seisakus nagu ööselgi. Tema põlvedel lebas suur kala.

Kaaslane tõmbas käega üle silmade ja krimpsutas pahaselt nägu.

— Tere hommikut, vend! — ütles Kamõõrgõn lahkelt.

Kaaslane kargas jalule. Kamõõrgõn vahtis teda alt üles.

— Näed, Kamõõrgõn püüdis kala kinni. Sõber on head õnge konksud kinkinud, — ütles ta naeratades.

Kaaslane hõõrus nägu lumega. Pesi enast.

— Tore, — ütles ta ümber pööramata. — Ma olengi näljane.

Kamõõrgõn võttis noa, avas selle ja hakkas kala puhastama.

Kaaslasele vaatamata ja erutusest kogeldes küsis ta:

— Ütle, sõber, miks sa Suurele jõeale sõidad? Miks sa uude linna sõidad? Ütle, vend?

— Ha! — kaaslane pöördus järsku ümber. — Kamõõrgõn on tänu unustanud? Tegin liig vähe head Kamõõrgõnile? Jah? „Millega tasub sõbrale vaene Kamõõrgõn?“ Ha! Sõber palus ainult ühte, aga Kamõõrgõn unustas tänu ära. Miks sa pärid seda, mida ma sulle rääkida ei taha? Miks sa sõpra ei usu?

Ta karjub valjusti, kumardab Kamõõrgõni näo kohale. Abitult tõstab Kamõõrgõn käe. Ta püüab rääkida.

Lõpuks jäi kaaslane vait ja pööras selja.

Kamõõrgõn puudutab arglikult ta kätt, räägib tasa ja meelitavalt:

— Anna andeks rumalale tshuktshale, vend! Kamõõrgõn ei tahtnud sind haavata... Kamõõrgõn ei küsi enam midagi... Anna andeks Kamõõrgõnile!

— Sõidame rutem! — heitis kaaslane ümber pööramata.

12

Kamõõrgõn peatas koerad künkaharjal. All on lai lumekõrb.

Küngaste rida lõpeb pahemal. Paremial kerkivad künkad kõrgele, rühivad üksteisele peale ja sarnanevad ehtsatele mägedele. Sakiliste mäetippudega ja sügavale järskude kuristikudega algab mäeahelik, mis kaugusest paistab.

Kamõõrgõn sirutas käe pahemale poole.

— Vaata, sõber, — ütles ta. — Näed, siit algab lühike tee. Läheme otsekohe, mööda lagendikku. Liigume ruttu. Ühe päevaga jõuame Ivanovi piiripunktini. Sealt võtame koerad. Ülem Ivanov annab. Siis jõuame varstigi Suurele jõe.

— Kes ta on, see sinu Ivanov?

— Ivanov on ülem. Piiripunkti ülem. Piirivalvurite ülem. Vaat' kes mu sõber Ivanov on, — vastas Kamõõrgõn lapseliku uhkusega. — Läheme rutem, sõber! Ivanov võõrustab teega. Ivanov võtab meid hästi vastu. Ka sind võtab ta hästi vastu. Ta rõõmustab külalise üle. Küll sa näed. Tagam! — hüüdis Kamõõrgõn koertele. Schaman ja Hunt kargasid üles ja hakkasid jooksuma.

Kui nartad poolde märke alla olid jõudnud, haaras kaaslane neist kinni ja peatas koerad.

— Pea, Kamõõrgõn! — ütles ta. — Palun veel ühte heategu sinult, vend.

Tshuktsha naeratas lõbusalt:

— Kamõõrgõn on väga rõõmus. — vastas ta.

Kaaslane oli kohmetuses.

— Vii mind sealt! — ütles ta aeglaselt ja näitas paremale poole, kus mäed hommikuses udus kõrgele kerkisid. — Seda teed mööda vii mind!

— Miks? — imestas Kamõõrgõn. — Sa rääkisid, et rutem ja rutem, aga nüüd tahad pikka teed mööda minna? Mispärast? Ah?

Kaaslane vaikib. Ta vaatleb lumist tasan- dikku.

Dsershinski nim. tehase puhkemaja Dnepro-Dsershinskis. Siin puhkavad nim. vabriku töölised oma puhkeajal. Kaugemal on näha Dnepri jõgi.

(Sojusfoto)

— Mispärast? Seleta! — kordab Kamõõrgõn.

Siis haaras kaaslane tal käest kinni, tõmbas Kamõõrgõni enda ligi ja ütles, teraselt talle silmi vahtides ning iga sõna nagu raiudes:

— Et ma Suurele jõeale lähen, seda ei tohi keegi näha. Mõistad? Sinu sõber Ivanov ei pea midagi teadma. Saad aru?

Kamõõrgõn seisis silmapilgu nagu rabatud. Päransilmil vahtis ta oma kaaslase otsa.

Siis ilmus ta otsmikule jonnakas kort. Ta taganes sammu, peatas, ajas jalad harki, langetas pea ja pigistas käed rusikasse.

Siis ütles tasa ja otsustavalt:

— Miks sa sõidad Suurele jõeale? Ütle, mis jaoks?

Kaaslane käratas:

— Jälle? Jälle oled sa tänu ära unustanud?

Kangekaelselt kordas Kamõõrgõn niisama vaikselt, peaaegu sosinal:

— Ütle, milleks? Misjaoks sa sõidad uude linna?

Kaaslane naeratas ootamatult. Ta nägu

võttis sootuks teise ilme. Silmad muutusid kitsasteks, kavalateks piludeks. Ta hakkas tasa ja meelitavalt kõnelema. Kuid järk-järgult kalgines ta hääl, nägu tõsimes ja tumemes.

— Hea küll, vend, — algas ta, — hea küll. Ma seletan sulle kõik ära. Sina oled minu vend. Suguvend. Meil peavad olema ühised vaenlased, ühised sõbrad. Minu kodumaa on kaugel lõunas. Enne kui sinuga su põhjamaal kokku sain, käisin ma palju maid. Ja igal pool, kus ma käisin, elavad kollased inimesed. Kollane inimene on kollase inimese vend. Suur-Aasia peab kollasele inimesele kuuluma. Kuid sellele maa-le on valge inimene tulnud. Valge inimene on sellele maa-le oma linnu hakanud ehitama. Selle maa seest kulda kaevama. Valge inimene on karusnahku ja metsloomi omale hakanud võtma. Valge inimene on kõik sinu maa rikkused omale võtnud, sind ja sinu rahva orjama pannud. Valge inimene on vaenlane.

— Halvasti räägid sa! — katkestas teda Kamõõrgõn. — Halvasti. Valge inimene on tshuktsha sõber. Tõsi küll, vanad inimesed

räägivad, et varemalt käinud meie maal pahad valged inimesed. Petnud tshuktshasid ja teinud paha. Aga need valged inimesed, keda Kamôörgôn tunneb, ajasid nad minu maalt välja. Need valged inimesed, keda Kamôörgôn tunneb, ajasid minu sugust shamani ja rikkad minema. Kogu sugu oli rikka ja nõia orjuses. Tulid valged inimesed ja kogu sugu sai vabaks. Aga rikas ja nõid olid ju kollased! Halvasti räägid sa! Rikas — see on kehva Kamôörgõni vaenlane. Olgu ta kollane või olgu valge — ükskõik on ta vaenlane. Kehv on vaese vend kogu maailmas. Vabad rahvad minu maal on mu vennad. Minu maa on Nôukogude Liit.

— Sa ei räägi mitte oma sõnu! Kes sulle neid sõnu on õpetanud? — kisendas kaaslane.

— Jah! Minu sõber, ülem Ivanov on mind õpetanud! Jah, ma räägin tema sõnu! — vastas Kamôörgôn ägedalt.

— Ta on sind petnud — hüüdis kaaslane vahele. — Vale ja pettusega kütkestab valge inimene kollased rahvad, teeb nad oma alamateks. Valge inimene haarab suure Aasia maa, mis alati meile, kollastele, on kuulunud. Meie peame valgenahalised Aasiast välja kihutama. Ja siis saab Aasia piir, suure kollase Aasia piir, kaugele läände ulatama! Mina tulin sinu maad vabastama. Minu rahvas ulatab sinu rahvale käe. Avitava käe valge vaenlase vastu. Kollane inimene on kollase inimese vend!

Kui kaaslane oma kõne lõpetas, heitis ta pea uhkelt tagasi.

Kamôörgôn vaikis rahutult... Järsku langes ta põlvili, sirutas käed kaaslase poole, haaras tal jalge ümbert kinni. Ta rääkis, ja pisarad takistasid ta sidetuid sõnu.

— Pööra tagasi... Pööra ümber... Sina päästsid minu elu... Kogu eluea saan ma sind teenima... Kõik mis mul on, võta omale, sõber... Aga mine tagasi... Ära mine Suurele jõeale... Ära mine linna... Tahad, võta Kamôörgõni elu... Kamôörgôn ei või Ivanovi petta... Kamôörgôn ei suuda oma rahvast, oma maad petta... Kamôörgôn ei saa sind Suurele jõeale viia... Pööra tagasi, sõber!

Kaaslane karjatas ja virutas kõigest jõust tshuktshale jalaga rindu. Kamôörgôn vajus küljeli lumme.

— Loll, arg metsmees! — kaaslane lämbub viha pärast. — Inu!* Kangekaelne koer!

Ta tormas Kamôörgõni kallale. Peksis teda rusikate ja jalgadega.

Koerad tõmbasid hirmu pärast saba jalgade vahele ja värisesid.

Kamôörgôn vaikib. Nõrgalt kaitseb ta end hoopide eest. Kaaslane hingeldab raskelt ja sisistab läbi hammaste: — Tikusi, inu!* — Ta taob tshuktshale jalgadega pähe, rindu, vastu kõhtu.

Lõpuks hüppab ta hingeldades Kamôörgõni juurest eemale ja tõmbab revolvi. Kamôörgôn lebab liikumatult, surub näo äratambitud lumme.

— Koer! — ütleb kaaslane. — Ükskõik jõuan Suurele jõeale. Linn on juba ligidal... Aga sinu, kärnase koera, lasen siinsamas maha...

Klõpsatades tõusis kukk vinna. Kamôörgôn lebab liikumata. Kaaslane tõstab käe. Ta sihhib aeglaselt, kuma omal hambad lõgisevad suus nagu palavikus.

Kamôörgôn ajas end lume peal istukile. Nägu on tal puru. Suunurgast nirgub lai verejuga lõuga mööda krae vahele. Peoga pühib Kamôörgôn verd.

— Ära lase, — ütles ta tumedalt. — Kamôörgôn viib sinu üle mägede.

— Edasi! — kamandab kaaslane.

Vaevaga tõuseb Kamôörgôn jalule. Tui-kudes läheneb ta nartadele ja võtab loogast kinni.

— Tagam! — ütleb ta tasa. Koerad tõusevad, suruvad saba jalgade vahele ja vahivad kartlikult ümber.

— Tagam! — kordab Kamôörgôn. Nartad hakkavad aeglaselt liikuma.

Kaaslane sammub järele, hoiab mauserit käes ja vahib aineti tshuktshat.

13

Kaljused künkad piiravad igast küljest lagendikku, kus laager asub.

Imelikkude mustade rahnudena paistavad teravad kivid lume alt.

Taevas on tume, raskete pilvedega kaetud.

Metsik, võigas ja tühi on kõik ümber ringi.

Väsinud koerad magavad. Käsist ja jalust kinni seotud Kamôörgôn on lume peal pikali. Kaaslane istub ta vastas. Ta on küürus ja lõdiseb külma pärast, mähhib end nahkadesse. Käes läigib tal mauser.

Käsi külmetab, ja ta soendab teda tihti hingeauruga, võtab selle juures kohmaka kinda maha ning mauseri pahemasse kätte. Ta ei lase kinniseotud tshuktshat silmist.

* Inu — koer (jaapani keeli).

* Tikusi, inu — tõbras, koer (jaapani k.).

Kamõõrgõn vahib taevast. Kiirelt, keerutades ja kokku sulades, lendavad pilved.

Kamõõrgõni nägu on rahulik. Lõhkiilõõdud huuli avamata, hakkab ta laulu ümisesema. Sidumatud helid ühinevad metsikuks, kuid meloodiliseks viisiks.

Ja siis hakkab Kamõõrgõn rõõmsalt naeratades äkki täiel häälel laulma, laulusõnu selgelt häälitsedes:

„Ma olen kuulnud Stalinist.
Ta teinud elu heaks. Kas see on tõsi?
Jah, muidugi, tõsi!
Oo, Stalin on hea!
Stalinist paremat pole kedagi!”

Kaaslase nägu on liikumatu.

„Vist on Stalin suur nagu mäed,
Kui elu ta nii heaks on teinud?
Ei. Kasvult on ta nagu meigi mehed,
Ta on tark ja mõtleb palju, palju.
Stalinist paremat pole kedagi!
Ta on raamatuid kirjutanud.
Minu maa kõigile rahvastele on ta näidanud,
Kuidas vaestel rikkastega võidelda.
Ma tean: Stalin on elu heaks teinud.
Stalinist paremat pole kedagi!”

14

Hunt ja Schaman veavad nartasid kõigest jõust mööda järsku mäeveergu üles.

Vaarudes kõnnivad Kamõõrgõn ja kaaslane nartade järel. Neil ei ole jõudu koeri aidata. Nad komistavad ja libisevad. Kaaslane kukub. Mauser, mis tal käes on, kõlksatas vastu kivi.

Kamõõrgõn kumardas ja aitas vaikides kaaslasel tõusta.

Koerad peatusid raskelt hingeldades ja lund neelates.

— Tagam! — hüüdis Kamõõrgõn.

— Tagam... Tagam... Tagam... — kajas mägedest vastu.

Sünged ja ühetoonilised mäed valendavad lumest ja mustendavad kaljukuristikkudest, tungivad kõikjal peale...

15

Pimeneb. Mäed on muutunud mustadeks, süngete siluettidena lähenenud. Lund on hakanud sadama. Pehmed räitsakad lendlevad õhus.

Kamõõrgõn peatas koerad.

— Anna koertele süüa! — ütles kaaslane. Langes ise lumele ja sulges väsinult silmad.

Kamõõrgõn heitis talle kiire pilgu. Tegid koti lahti, mille põhja veel natukene kuuatunud kalu järele oli jäänud.

Schaman ja Hunt vinguvad nälja pärast, liputavad saba, kargavad tagumistele kappadele ja panevad esimesed Kamõõrgõni õlgadele ning rinnale.

Kamõõrgõn pööras kaaslasele selja, võttis põuest kiiresti kalaõngede karbi välja. Igasse kalasse pistis ta, enne kui koertele visata, õngekonksu sisse. Koerad meelasid toidu korruga alla. Siis hüplesid peremehe ümber, nühkisid end õrnalt vastu ta jalgu.

— Jumalaga, Schaman! Jumalaga, Hunt! — sosistab Kamõõrgõn tasa, ja pisarad voolavad ta põski mööda alla. Ta andis koertele kõik kalad kätte ja peitis tühja õngekarbi ära.

Siis pööras ümber, astus kaaslase juurde ja sirutas talle oma käed.

Vaevaga tõusis kaaslane jalule. Sidus kõva rihmaga Kamõõrgõni käed kinni. Pika rihmaotsaga sidus ta ka tshuktsiha jalad kammitsasse.

Kamõõrgõn heitis lumele maha. Ta õlad lõmblesid vaevalt märgatavalt.

Kamõõrgõn nuttis vaikselt.

Kaaslane heitis tema kõrvale. Ta püüdis mitte uinuda, kuid tahtmatult vajus pea ja silgusid silmades.

Olles jõuetu väsimusega võitlema, jääb ta magama ja surub end unes Kamõõrgõni ligi.

Üks koertest tõstis terava nina kõrgele ja hakkas venivalt hulguma. Ta siluett mustendab lume peal nõrgas kuuvalges. Lumesadu on üle jäänud.

16

— Mis koertel viga? — hüüdis kaaslane. Ta seisab koerte laipade üle kumardades.

Kõverasse kistud ja juba külmanud karvaste laipade ümber on lumi üles kraabitud ja ära näritud.

Kamõõrgõn pööras pea. Pisarad voolavad põski mööda.

— Mis koertel viga? — kordab kaaslane.

— Kuula! — hakkas Kamõõrgõn vaikselt rääkima. — Paremaid koeri, kui need kaks, ei ole olemaski. Kamõõrgõnil pole olnud paremaid sõpru, kui need kaks koera. Kamõõrgõn tappis nad ära.

— Mis sa ütlesid? — Kaaslane hüppas seotud tshuktsiha juurde, haaras tal rinnust kinni ja tõstis üles. — Mis sa ütlesid, koer?

Kamõõrgõn on segamatult rahulik. Ta naeratas nõrgalt.

— Ära kisenda. Kuula! — jätkab ta viimaks vaikselt. — Mina tapsin nemad ära. Sina tapad minu, ma tean. Aga ka sina ise sured siia. Sa ei leia mägedes teed välja ilma koerteta, ilma toiduta, ilma teeta võtab

külm su lumes ära. Kamôörgôn on kõik ära ütelnud. — Ja Kamôörgôn sulges silmad.

Kaaslane virutas Kamôörgôni eemale lumme ja jooksis mäekünkale, mille jalal laager asus.

Mäed ja künkad täidavad ümbrust, nad on ühetoonilised ja korduvad lõpmatult.

Kõikjal, kuhu silm ulatab, on mäed. Kuristikud, mis algul läbikäikudena, teedena mägede vahel paistavad, lõpevad äkiliste kaljudega, põimuvad keerulikuks labürindiks. Lumi sadeleb, lõikab pimestava valgusega silmi.

Õudne vaikus valitses surnud mägede kohal.

Kaaslane heitles mäel. Ta jooksis ühele poole, tuli tagasi, hüppas teisele poole. Nagu loom jookseb ta ringi, justkui ümbritseksid teda igast küljest nägematu puuri seinad.

Ta tuleb alla tagasi.

Seotud Kamôörgôn lebab lumel, vahib talle otsa ja naeratab.

Kaaslane kiristab hambaid.

Ta kisub hõlmad lahti ja tõmbab maureri välja.

Raksatab pauk. Kamôörgôn võpatas, ta keha tõmbles ning jäi siis vaikseks, silmad vajusid kinni.

17

Kaaslane jookseb mägedes.

Jookseb, nagu ajaks teda mingi koletis taga.

Ta roomab mööda kivirahne mäe tipule. Hingeldab raskelt. Rutates ei tunne ta valu, ei pane tähele verd, mis käte kriimustustest immitseb.

Teravad kivid käristavad ta nahkriietust. Jalad libisevad lumes. Ta kukub, kuid kargab kohe üles ja ronib kõrgemale, tipu poole. Hambad risti vahib ta üksisilmi üles, kust uduse taevaga kokkusulav kivise mäe hambuline tipp paistab. Mida lähemal tipp on, seda rohkem ilmub ta näole lootusesära — hullumeelse lootuse sära.

Ta sosistab arusaamatuid sõnu. Võib olla palveid, nõiasõnu, võib olla sõimu, needust.

Ta on juba tipu juures. Peaaegu roomates jõuab ta lõpuks tipule ja tõuseb kogu pikkuses püsti. Vahib sekundi otse ettepoole, siis langeb pea jõuetult rinnale, ta tõmbub küüru, mähhib end külma pärast värisedes puruksrebitud kasukasse ja puhub külmast kangestunud sõrmedele.

Tema ees on just niisamasugused mäed. lumi ja paljad surnud kivid, nagu teisel

pool mägegi, kust ta tuli. Meeleheitel saadab ta pilgu ümberkaudsetele mägedele.

Järsku paistab talle, et ühes kohas on kaljudevahelises kuristikus läbikäik.

Jälle ajab ta enda sirgu.

Kogu keha on pinevil ja trammil. Ta jookseb mäest alla. Komistades, libisedes ja kukkudes jõuab ta mäejalale.

Väikeses orus on lumi pehme ja sügav. Ta vajub vööni lumme. Raskelt jalgu tõstes — ning lumes laia vagu ajades läheb ta viiliti üle oru.

Tal pole enam külm. Käigu peal haarab ta lund ja pistab valge rudiseva tombu suhu.

Teisel pool orgu hakkab ta jällegi veergu mööda üles, märke ronima.

Nõrkedes jõuab ta ka selle mäe tippu.

Ning jälle on ümberkaudu ainult mäed, ühetoonilised, hirmsad oma ühesarnasuse poolest, surnud mägesid näeb ta.

Ta väriseb kõigest kehast. Hambad lõgisevad suus. Tal on hirm ja väga külm.

Ilm läheb pimedamaks, uduline katab kaugused. Kaaslane heitleb kuristikus. Jälle sulgeb mägi tal tee. Uus märke ronimine ja uued lootused. Väsimusest vaarudes jõuab ta ka sellele mäetipule ning jääb imestusest kangeks.

Kirelt tihenevas videvikus näeb ta lumes selgesti sügavaid inimese jälgi.

Rõõmust naerdes hakkab ta mööda jälgi jooksmas. Jooksis sammu sada ja peatas, kumardas millegi järele, mis lumes oli. Mustendab pooliti lumme tambitud elektri taskulamp. Kaaslane võttis selle üles ja vahitis kaua, teda otse silmade juures hoides. See on ju tema enda lamp!

Ta sai aru, et pealepiinavat jooksu, peale terve päevapikkust surmavõitlust, on ta oma enda jälgedele tagasi tulnud. Ta oli selles kivikotis määratusuure ringi teinud, kuid väljapääsu on võimata leida.

Kogemata klõpsatas süütenupp, — ja hele valgusejuga valgustas ta veidralt moonunud nägu. Ümbrus paistis sellest veel pimedam ja näis nagu oleksid mäed ligemale nihkunud.

Ta hakkas karjuma, Kriiskav, meeleheitlik, püünisesse sattunud elaja hää lõhestas surmavaikuse ja sellest nagu pahandades vastasid mäed tuhandehäälise vastukajaga. Vastukaja suurendas ja kõvendas ta häält ning kasvatas mitmekordseks. Vastukaja undas ja vingus ta kõrvus.

See oli nii hirmus, et ta lumele langes, silmad sulges ja kätega kõrvad kinni surus. Taskulamp kustus lumes.

Taevás süttisid virmalised. Mäed seisid süngelt ringi. Aegamööda vaikis vastukaja.

Teatriplats Jaroslavi linnas. Pahemal — F. G. Volkovi nim. teatrihoone.

(Sojusfoto)

Palavikulise rutuga tõmbas kaaslane mauseri välja.

Värisedes vinnas ta kuke, sulges silmad ja surus toru vastu rindu. Sekundiks jäi ta liikumatuks, siis vajutas triklile.

Mauser plöksatas kuival, pauku ei tulnud.

Mauser oli lund täis. Lumi tungis kasuka alla, täitis avatud revolvrirupe.

Lumel kõssitades, hambad kõvasti kokku surutud ja silmad pilukil, plöksutas kaaslane peatamatult, hullumeelse visadusega, mehaaniliselt relva.

Põhjamaa külm oli terase ära võitnud.

Mauser ei lasknud.

Siis vajus kaaslane nägupidi lumme.

Mägedes tõusis tuul. Ta ulgus kuristikus, tõstis lund maast ja puistas liikumatu keha peene terava tangupuruga üle.

18

Kui valgeks läks ja kollase päikese vilkadad kiired mägede tippe valgustama hakkasid, tõusis kaaslane üles.

Ta hakkas tuikudes astuma, ilma et end lumest, mis ta õlgu ja pead kattis, puhtaks oleks raputanud. Ta liikus aeglaselt ning raskelt.

Oma jälgi mööda tagasi minnes jõudis ta mäe otsa, mille jalal viimne laager asus.

Lumel, nartade kõrval, nägu allapoole, lebas kinniseotud Kamõõrgõn.

Teda nähes võpatas kaaslane ja jooksis ta juurde.

Ta laskus tshuktsha kõrvale, löikas rihmad, millega Kamõõrgõn seotud oli, katki ja pööras ta selili.

Kuul oli Kamõõrgõnile rinnust läbi tunginud, kuid süda oli puutumata. Kamõõrgõn elas. Kaaslame löikas haavatul vammuse rinna pealt lõhki. Oma kotist võttis ta haavasidemed ja mähkis haava hoolikalt kinni.

Ta tõstis ja pööras haavatut äärmise ettevaatusega, püüdes temale mitte haiget teha. Kui ta haava kinni oli sidunud ja Kamõõrgõni nahkadesse mähkinud, võttis ta oma lameda pudeli ja kallast haavatule mõned tilgad piiritust suhu.

Kamõõrgõn ohkas raskelt ja avas silmad. Ta nägi kaaslast ning naeratas nõrgalt.

— Tulid tagasi, — ütles ta rahulikult ja sulges silmad uuesti.

— Kamõõrgõn, kas sa kuuled mind? Kamõõrgõn, kuuled sa mind? — hakkas kaaslane rutuga rääkima.

Kamõõrgõn noogutas nõrgalt pead.

— Võta mult kõik, tee, mis iganes tahad, aga vii mind siit välja... Näita teed... Vii mind kuhu tahad, aga vii ainult lumest ja mägedest välja, Kamõõrgõn!

Haavatu avas silmad. Tal on raske hingata. Kähisedes räägib ta vaevalt kuuldavalt:

— Pane mind nartadele... Kamõõrgõn viib sinu kuristikust välja.

Kaaslane kargas püsti, vedas nartad Kamõõrgõni juurde ja tõstis haavatu ettevaatlikult nartadele. Kamõõrgõn hoigas tasa. Kaaslane mähkis ta mahkadesse ja sidus rihmadega nartade külge. Ise asus ta nartade ette ja hakkas vedama.

Kamõõrgõn lebas liikumata, silmad suletud, ja ta nägu oli rahulik nagu magajal.

19

Vaevaga vedas kaaslane nartasid mäest üles.

Kamõõrgõn liigutas end nahkade all ja tõusis aeglaselt küünarnukile. Ta ütles üsna tasa:

— Kas näed mäe all teravat kivi? Mine sinna.

Kaaslane hakkas ettevaatlikult mäest alla minema. Kõigest jõust hoiab ta nartasid tagasi. Mäe küljel libisevad ta jalad, nartad hakkavad kiirelt jooksuma ja hüplevad kergelt. Kamõõrgõni nägu kisub valust krimpsu.

— Sul on valus, Kamõõrgõn? — küsib kaaslane osavõttlikult.

— Pole midagi... Mine rutem... kuni Kamõõrgõn veel elus on, mine...

Kaaslane rakendab ennast nartade ette ja veab kumargile laskudes.

— Süüa tahaks, — sosistab Kamõõrgõn.

Kaaslane pöörab ümber. Kiirelt avab ta koti ja võtab väikese tüki külmetatud liha välja. Ta vaikib, lihatükki käel kaaludes.

— See on kõik, mis meil on. — ütles ta. — Pool jäta homseks, Kamõõrgõn... Kas varsti päralt jõuame? Mis?

— Varsti... varsti... — vastab haavatu.

20

Kunagi polnud virmalised nii heledalt lõõmanud, kui sel ööl. Teravad kiired ja laiad laiud künnavad taevast. Mäed heidavad süngeid siniseid varje sätendavale lumele.

Kamõõrgõn viskleb nartadel. Kaaslane kükitab ta kõrval. Väriseb külma pärast.

— Süüa... Hoopis vähekene tahab Kamõõrgõn liha, — palub haavatu.

— Eila sõid kõik ära, — räägib kaaslane tasa.

— Kamõõrgõn tappis oma sõbrad ära... Hei... Aita, Hunt, aita!

Kamõõrgõn sonib:

— Õngekonks on terav... Hea kafu püüda... Miks õngekonksu rindu torgata? Petta tahtsid... Paha... Paha...

Ta hakkas sonides heitlema, viskas naha enda pealt lumele.

Kaaslane tõstis selle üles, kumardus madalale haavatu üle. Nahk käes, sirutas ta konksus, külmanud sõrmed Kamõõrgõni kõri poole.

— Petta tahtsid... Hei... Ise saad lumes hukka... — kähistab Kamõõrgõn.

Kaaslane kiristab hambaid. Tema tuuldunud ja külmetanud nägu sarnaneb koldale maskile.

Kamõõrgõn avas silmad, ütles ootamatult rahuliku, kindla häälega:

— Varsti sureb Kamõõrgõn. Mine rutem!

Vaevaga tõusis kaaslane jalule ning asus alistudes nartasid vedama.

Kaaslane hakkas vaaruma ja kukkus lumme. Ta silmad on suletud. Ta on hirmsasti väsinud.

Kamõõrgõn tõstis pea. Ta räägib tasa:

— Tõuse üles... Mine... Nüüd varsti... Mine...

Suri ja vaikne hää piitsutab kaaslast nagu nuudiga takka. Kohmakalt ja väga aeglaselt tõuseb ta jalule. Ta tuigub. Ta hingab raskelt ning katkendlikult.

— Kamõõrgõn on suremas. Rutem, — sosistab haavatu.

Kaaslane tõmbab nartad liikuma. Ta astub väga aeglaselt, vaevalt jalgu tõstes. Viie sammu järel komistab ja kukub ta põlvili. Ta kumardab maha, hammustab lund ja sööb seda ahnelt.

Ja jälle käsib haavatu vaikne hää:

— Ei tohi puhata... Pärast ei tõuse enam... Maha heita ei tohi... Mine...

— Kas varsti, Kamõõrgõn, kas varsti? — palub kaaslane.

— Varsti... — sosistab Kamõõrgõn kui vastukaja.

Tuikudes tõuseb kaaslane ja tõmbab nartad jällegi liikuma. Käies vahib ta tuimalt üksisilmi oma ette.

Mäed on juba seljataga. Viimne madal kungas seisab teepeal ees. Kaaslane hakkab üles ronima. Kuid poolel mäeveerul kaob tal jõud.

Ta peatub.

Vaarudes nagu joobnud, hingeldades, pea-aegu mõistust kaotades, ütleb ta haavatule:

— Kamõõrgõn... Mul ei ole enam jõudu... Millal tuleb lõpp?

Ta silmad on pärani ning läigivad palavikulikult.

Kamõõrgõn ei suuda enam pead tõsta.

— See mägi on viimne... Siin ongi lõpp... — sosistab ta.

Kaaslane pöörab ringi ja astub edasi. Näeb, et iga silmapilk jalust maha võib langetada. Kuid viimse jõupingutusega sunnib ta end edasi minema. Ta veab nartad künkaharjale.

Teisel pool veerul seisab väike asula, lipuga mast keskel.

Lipu juures seisab tunnimees terava otsaga müts peas ja vintpüss käes.

Tunnimees pöörab silmad ja näeb nartasid.

Lõpulikult jõuetuna istub kaaslane lumele ja sulgeb silmad.

— Lõpp... — sosistab ta.

Tõlk. J. Lemm.

ONU KOLJÄ, KÄRBSENÄPP

LEO KASSIL

Nii on parem, — ütles ta, kui väike roheline kärbes ta ümmarguste lihaste näppude vajutusel oma kaebliku pirina ning koibade viimased sirutused oli lõpetanud.

— Nii on parem — kordas ta. Võttis siis paunakesest pudeli välja, kruvis pika korgi lahti, tilgutas midagi vatisse.

Levis teravat apteegi lõhna. Poisid tulid veel lähemale, upitasid üle tema õla vaatama.

— Kärbes — piripill, — harilik; nii märgimegi üles, — pomises oma ette lõbus Kärbsenäpp ja torkas siis kärbse pika nõõpnõela otsa.

— Ega selles midagi halba ole, kui meie pealt vaatame? — küsis Laarik, et kuidagi juttu alata.

— Muidugi mitte, — vastas Kärbsenäpp; — vaatamine ei ole keelatud; kuid vargsi luuramine ei ole ilus. Aga teie, just teie nooredmehed, käite vargsi minu kannul. Ma märkasin teie varje juba ammu. Ma näen, kuigi seljataha ei vaata, siiski kõik.

— Sellel noorelmehel, kes pahemat kätt minu seljataha seisab, on nina veidi märg.

Laarik nuusatas kähku. Nina oli tõesti märg. Eila peale vihma paljajalu luhal joostes oli Laarik veidi külmetanud. Aga kust võis seda Kärbsenäpp teada?

— Ma tean kõik, — jatkas Kärbsenäpp, nüüd juba poiste poole pöörates, ise oma karbikesega edasi askeldades. — Mul on kukla taga mütsi all silm, mis välja ei paista, aga kõik näeb. Ma tean, et teie juba kolmat päeva mind jälgite, endid põõsastes varjates... Üks teist on sasis peaga, teine pügatud peaga. Viimasel on kalapüüdmise ritv käes.

— Kaval olete. Seda võiksin ka mina varju järele otsustada, — seletas Vadka, Laariku mänguseltsiline. Kärbsenäpp vaatas lõbusalt poistele.

Silmad olid tal helesinised nagu imejalt lastel, nina läikis, oli punane ning kes-

tas. Kärbsenäpp naeratas, mille juures ta valvakas saunanuustiku taoline habe isemoodi tõmbus.

— Jatkub juba seljatagusest tutvusest. Saame nüüd sõpradeks. Astuge lähemale. Olge nii lahked.

Poisid möödusid ettevaatlikult karbikesest, purgikestest ja liblikapüüdikutest, mis rohu peale laiati olid asetatud, ja jäid otse Kärbsenäpi ette seisatama. See oli tõsi, nad olid teda, seda imelikku suvitajat, kes üksi metsas hulkus, oja kaldal kolmas, kes midagi veest otsis, juba kolm päeva põõsaste tagant uudishimulikult jälginud. Nad olid näinud, kuidas ta helerohelise liblikapüüdikuga pikki aasu liblikaid taga ajas. Jalas olid Kärbsenäpil laiad jämedast purjeriided püksid, seljas hiinasiidist särk, paljad jalad sandaalides, seljas must päikese käes heitev alpakast pintsak, peas naljakas merekurgist peakate. Peale õngede ning liblikapüüdikute oli tal käes väike pikergune paunake. Sarnane paun oli joonistatud ühele lotokaardile. Lotokaardil nimetati teda „botaanika paunaks“.

— Vaat, nooredmehed, — ütles Kärbsenäpp, rõhutades kudagi „O“ häälikut; — mina korjan kärbseid, putukaid, liblikaid. Noh, aga mis teie teete?

— Meie käime kalal, — ütles Laarik, — kuid kalad ei taha kuidagi õnge otsa hakata. Kohe ei hakka, ega hakka.

— Kalal käite? Kah tore amet. Küll ma teid aitan, ma tunnen kõiki kalapüüdmise saladusi.

— Aga kus teie töötate? — küsis Vadka.

— Uurin loodust, töötan teaduse kasuks.

— Ma tean, teie olete naturalist, — ütles Laarik. Vadka vaatas talle aukartusega, kuid sealsamas tegi kohe ükskõikse näo.

— Aga miks teil saunamüts peas on? — küsis ta.

— Mitte saunamüts, vaid merekurgist müts — parandas Kärbsenäpp. — Noh,

poisid, jatkame putukate püüdmist. Soovite aidata? Sõprus sõpruseks, töö tööks.

— Lähme!

Nüüd lähevad nad mööda metsa edasi, ja lõbus Kärbsenäpp, kelle nimi, nagu nüüd selgus, Nikolai Petrovitsh Sidorov on, lähemalt aga lihtsalt onu Koljä, leiab igal pool, igal jalgrajakesel, igas põõsas ikka midagi uut, tähelepanemiseväärilikku, millest poisikestel enim aimugi ei olnud.

Ta näeb rebase väljaheidet, leiab puuõõnsusest nahkhiire, hirmutab männalt rähni lendu, leiab orava jälgi puu koorel. Ta näib isegi sipelgapesa läbi nägevat ja jutustab poistele sipelgatest väga huvitavaid asju.

Sõnajalgu, sammalt, käsnu — kõike ta näeb, kõike paneb tähele, kõige kohta teab alati ikka midagi huvitavat ütelda. Kui nad metsast väljusid ja ühe suure kolhoosi õuest läbi läksid, siis oli ka siin jälle onu Koljäle kõik tuttav. Sõnnikuhunniku juures nokitses kana Fekluschka, heinakuhjal istus kukk Kiirik. „Aia ääres hakkas tigevalt häälitsema ani Goga. Värava alt kargas välja ja liputas saba koer Funtik, kellele aialatilt kurjalt vaatas roheliste silmadega kass Mutik. Seal lendas liblikas Shorsheta, siin jalutas kalkun Mikluha-Maklai, ajades oma saba tuulelevhikuna laiali ja hakkas vilhaselt podisema. Kõiki neid tereatas onu Koljä ja kõiki neid teadis ta nime järele.

Sellest päevast peale, mil Laarik onu Koljäga tuttavaks sai, algas tal uus elu.

Vaevalt on ta hommikul ärkanud, kui juba kohtamisest onu Koljäga unistab, Laarikule paistab, et ta ühtegi päeva enam ei suuda ilma selle huvitava ning kõiketeadva onu Koljäta elada.

Kuni ei olnud onu Koljät, seda rõõmsat suvitajat oma väikese pikerguse paunake-sega, oli Laariku elu suvilas igav. Laariku isa ehitas hiiglalennukeid, kiireid ja imeilusaid. Selle eest oli ta juba kaks ordenit ja autasuks selle suvila saanud. Suvila ei meeldinud Laarikule, oli liig linnamoodi. Telefon, elekter ja veevärk.

Mamma oli Krimmi sanatooriumi sõitnud. Isa sõitis linnast siia, kuid läks kohe üles teisele korrale, oma avarasse töötuppa. Seal ta aina joonistas midagi, kirjutas; hilja ööni põlesid seal heledad suured elektrilambid.

Perenaiseks suvilas oli tädi Jenny, kelle sõna Laarik oli lubanud mamma äraolekul kuulata. Kuid tädiga Laarik kuidagi ei sobinud. Tädi oli puine ning igav inimene ja kartis hullupööra sisalikke. Kõik see lähendas veel enam Laarikut onu Koljäle.

Juba varahommikul ootas Laarik ühes Vadkaga onu Koljät jõe ääres.

— Vaata, seal ta tulebki, see oodatud onu — putukate püüdja, — ütleb Vadja. — Küll on ta ikka veider!

Laarik oli algusel kade, kartis, et Vadja hakkab ehk onu Koljäle rohkem meeldima, kui tema. Kuid rahunes peagi, sest onu Koljä pööras suuremat tähelepanu alati Laarikule, kuigi Vadja oli juba kolmandas klassis, Laarik aga alles teise üle viidud.

Mõlemad poisid aitasid onu Koljäl sitikaid ja liblikaid püüda. Kogusid herbaariumi. Käisid kalal. Onu Koljä teadis tõesti kõiki kalapüüdmise saladusi.

— „Tshigortshuh”. — hõikas ta, kui õnge vette heitis, imeosavalt ja kuidagi isemoodi õngenööri lahti kerides, ja kala oligi käes, läikles juba veepeinnal.

Ta teadis sadandeid lugusid, mida kuulates poistel aega polnud minagi pühkida. „Vaat, meil Volga ääres, endises Nishni-Novgorodi kubermangus”. . . . Kui ta nii algab, siis lähevad poistel silmad suureks ja suud jäävad lahti. Nii kuulavad nad teda väsimatult tundide viisi.

Ainult ükskord õnnestas poistel näidata, et ka nemad midagi teavad, mida onu Koljä ei tea.

Sel päeval lamasid nad selili tiigi liivasel kaldal. Kõrgel nende peade kohal liugles ühest pilvest teise tasase põrinaga lennuk.

„BF“, — lausus Laarik, lennukit silmitsedes.

— See on tema isa tehtud, — ütles Vadka, Laarikule näidates.

— Bogdan on Laariku isa nimi, perekonnanimi algab F tähega. Selle lennuki ehitas ta isa ja sellepärast nimetataksegi seda lennukit „BF”.

Kuid onu Koljä ei ilmutanud mingisugust huvi lennuki vastu.

— Mina, poisid, — rääkis ta, — saan aru rohutirtsudest, oskan linde püüda, tean mõnda putukatest. Sellest putukast seal üleval ma aga midagi aru ei saa. — Kuid siinsamas tegi onu Koljä poistele ettepaneku, suure kiili mudel valmistada, mis lendaks.

Hakati selleks kohe materjali hankima. Seda kõike tehti salajas, sest juba ennemaltki oli kõik nende ühine tegevus ja sõprus, onu Koljä ettepanekul, salajane olnud, — muidu ei oleks huvitav. Iseäralikku saladust neil muidugi midagi ei olnud, kuid poistele see meeldis, et nende süütu liblikate püüdmine, kalal käimine, paadiga

sõitmine ja kiili mudeli ehitamine niimoodi mingisuguse saladusliku ilme said.

Kui Laarik Vadkat kusagil teiste inimeste hulgas kohtas, siis vaatasid nad mõlemad üksteisele paljuütlevalt otsa. Vadka müksas Laarikut küünarnukiga ja lausub:

— „Roheline liblikapüüdik”, — millele Laarik vastas: — „Must sitikas”...

Laarikule oli väga meelt mööda, et ka temal nüüd omad saladused on. Seni oli neid ainult isal olnud. Isa ei lubanud kedagi oma juurde töötuppa tulla. Alati luskustas ta äraminnes toa.

Viimasel ajal oli isal eriti palju tööd. Kõik õhtud istus ta kuni hilise ööni seal üleval oma töötoas ja tuli ainult mõneks minutiks alla teed jooma, võttis siis Laariku kaenla alt kinni, tõstis ta kõrgele õhku ning küsis: — Noh, poju, kas varsti lendame?

Kiili mudel oli peamiselt juba valmis. Peenest traadist olid tehtud tiivad, kere — rohelisest papist. Nüüd oli veel ainult tarvis tiibade raamistik mingisuguse läbi paistva materjaliga üle tõmmata ja kiil olekski valmis ning võiks juba lennukatseid teha.

Onu Koljä palus, et Laarik isa käest natukese õlipaberit küsiks. Kuid nagu kiuste sõitis isa just sel õhtul linna.

Hommikul aga läks tädi jaama leiba ja marju ostma.

Laarik jäi koduhoidjaks.

Korraga ootamatult näeb ta onu Koljät nende suvila terrassil. Laarik oli väga imestanud. Kunagi ennem ei olnud onu Koljä nende suvilale lähenenud. Onu Koljä ei armastanud seltskonda. Onu Koljä armastas loodust ja sõbrustas ainult Laarikuga ja Vadjaga.

— Noh, kuidas lood on? Kas õlipaber on käes? — küsib onu Koljä. — Kui õlipaberit saame, siis on kõik korras, ja see viimane oleneb nüüd kõik juba sinust. Kiil on hästi õnnestanud, ja kõik saavad otse imestama.

Laarik vastas, et isa on linna sõitnud. Onu Koljä näis väga imestavat. — Ära sõitnud! Kuidas? Vat missugune paha lugu!.. Aga pole viga, meie võtame isa töötoast ainult natukese seda paberit, nii natukese, et isegi märgata ei ole.

Isa töötuba oli lukus. Aga Laarik teadis, et teine võti on tädi lauasahtlis. Kuid talle paistis täitsa võimata olevat isa keelust üle astuda.

— Aga kui keelatud on, siis ei tohi... — ütles Laarik kaebliku tooniga.

— Arusaadav, ei ole hea, — sõnas onu

Koljä, — aga sul, nagu näha, ei olegi võtit. oleksid võinud seda kohe ütelda.

— Ei, võti on tädi lauasahtlis, — vastas Laarik, — kuid on kord keelatud, siis ei tohi.

— Muidugi, kui keelatud, siis ei tohi, kinnitas onu Koljä. — Isa keelust üle astuda oleks viimane asi.

— Tubli poiss oled, Larion.

Siis vajus Kärbsenäpp hetkeks mõttesse ja vaatas aknast välja. Naabri õuest kostsid siia volleyballi mängijate elavad hõiked ning muretu naer.

— Väga kiiduväärt on sinu kindlus, sõnakuulelikkus, — ütles onu Koljä. — Nüüd aga lähme, ma selle eest näitan sulle üht niisugust mardikat, mida sa elus veel näinud ei ole. — Mardikas on hiiglasuur, otse nagu mõni sõjalaev.

Nad läksid vannituppa, onu Koljä keeras veekraani lahti. Laarikule paistis, nagu oleks täna vesi kiuste nii pikkamisi voolanud. Ta ei jõudnud kuidagi ära oodata, kunas hakkab ujuma hiiglane, kes onu Koljä käes mustas purgis peitus.

Kui vann ääreni vett täis sai, laskis onu Koljä mardika vette. Mardikas oli tõesti hiiglasuur, nagu kilpkonn; ujudes tegi ta oma karvaste koibadega pikalisi liigutusi. — Sina, Laarik, puhu, puhu peale, — ütles onu Koljä. Laarik kumardas üle vanni ääre, huultega peaaegu veepinda puudutades, ja hakkas mardika suunas puhuma.

Korraga kahmavad Laariku imelikult karmilt onu Koljä käed, mis harilikult nii pehmed olid, ja vajutavad tema pea ja õlad vette. Laarik kohkub, tahab karjatada, kuid vesi tungib talle ninasse, suhu; ta rabeleb, läkastab. Ta tunneb, nagu kisuks keegi tal kõrvas lõhki, litsuks nina ja rinna puruks . . . . .

Onu Koljä kuivatab aeglaselt oma käed yannitoa seinal rippuvasse linasse. Ta on veidi kahvatu. Vaatab veel korraks liikumata Laarikule. Poisi pea ja õlad ei tõuse enam veepinnale.

— So ist besser, — lausub saksa keeles Kärbsenäpp; — nii on parem . . . . .

Autorilt: See ei ole väljamõeldus. See on tõesti sündinud lugu. — Õudne, kuid sügava tähendusega. Kapten K., kes mulle seda rääkis, nõudis tungivalt, et ma sellest avalikult kirjutaksin. „Seda peavad teadma kõik — vanad ja noored”, lausus kapten K., kui ta oma jutustuse oli lõpetanud.

Tõlkinud S. Allermann.

NELI AASTAT FASCHISTLIKKU KIRJANDUSEPOLIITIKAT

ENAM kui neli aastat valitseb Saksamaal fashistlik kord, mille poliitiliseks lipukirjaks, millega ta oma olemisest õigustada püüab, „võitlus kommunistliku barbaarsuse vastu“ on. Faschismi esimene ja viimane sõna, millega ta ennast muule maailmale esitab, seisab selles, et tema ajalooliselt kutsutud olevat „kultuurivarasid kommunistliku hävituse eest hoidma“. Tagapool püütakse siis „teaduslikult“ ära näidata ja selgeks teha, et õieti kogu maailma kultuur tänapäevaste fashistide eelkäijate loodud on, ja need tänapäevased seda ajaloolist ülesannet jätkavad, mille tasuks nad siis — kui ainus kultuurivõimeline rahvatõug — õigustatud olevat maailma üle valitsema.

Enam kui neli aastat on muu maailm nüüd seda „kultuuritööd“ võinud vaadelda — alates Saksa riigipäevahoone põletamisest, kuni Guernika ja Bilbao purustamiseni ja tuhandete naiste ning laste maha tapmiseni Hispaanias. Oleks liig laialine ja raske ülesanne kogu seda hävitustööd kokku võtta, mis saksa fashism endast selle nelja aastaga ajalukku jätnud; meie pirdume sellepärast sedakorda ainult fashismi kirjandusepoliitikaga ja selle tagajärgedega, kasutades selleks, peamiselt materjali, mida saksa pagulastest-kirjanikude ajakiri „Das Wort“ (ilmub 1936. a. saadik Moskvas) pakub, eriti oma sellekohases erinumbris — 4/5, 1937, nii oma artiklites, kui tsitaatides fashistlikust kirjandusest ja arvustusest enesest.

*

Tähtpäevaks, mil saksa fashism täitepurjedega oma rahvussotsialistlikule* kirjandusepoliitika merele välja sõitis, võime pidada 1933. a. maikuu 10. päeva, mil Berliinis, Ooperiplatsil, avalikult suur kirjandusepõletamine algas. *Vähemalt miljon raamatut* eelmisest saksa kirjandusest, mis fashismi vaadetega kokku ei sündinud, mõisteti Saksamaal 1933. a. üksi tuleroaks. Saksamaa tähtsamal kirjanduselinnal (raamatuturu keskkohal) Leipzgis üksi hävitati 1933. a. (alates maikuust), või keelati

* Saksa fashistid nimetavad oma parteid ametlikult „rahvussotsialistlikuks parteiks“, olgugi, et tal sotsialismiga niisama vähe ühist on kui konnal aeroplaaniga. See nimetus on võetud sellepärast, et fashistid hulkade poolehoidu sotsialismile tunnevad ja sellepärast seda sõidaks tarvitavad.

ära: 60 tuhat raamatut, 85 tuh. ajakirja, 250 tuh. broschüüri, 1600 pilti, 500 päevapildi-ülesvõtet ja kaks filmi. Selle pimedat keskaega meeldetuletava tuleriida-„suursündmusega“ alanud kirjandusepoliitika üksikute põhijoonte juures tahamegi alama lühidalt peatuda.

1. Kirjanduse kontroll

Fashism seadis omale kirjanduse alal suured ülesanded üles; saksa (fashistliku) kirjandusekambri president riiginõunik Hans Johst, seega fashistliku kirjandusepoliitika üks kõrgemaid juhte, kirjutas selle kohta hiljuti:

„Rahvussotsialistliku revolutsiooni ajalooliku ulatusega pööre ei tohtinud, ega võinud peatuma jääda nende laudade ees, mille peal luuletatakse ja kirjutatakse, sest la nooruslik rütm kajast valjusti ka muusa (luulejumalanna) pühitsetud templisse. Seega oli iseenesest mõistetav, et tungivamaks ülesandeks, peale võimuvõtmist, oli saksa kirjanduse põhjalik puhastamine suguvõrastest ja nende poolt nakatatud ollustest“.

Selle suure „puhastustöö“ jaoks oli kõigepealt muidugi kohast organisatsiooni, vastavat kontrollsüsteemi vaja, mis mitte ainult kirjandusliku tegevuse, loomingu, järele ei valvaks, vaid ka kirjanduse levitamise üle valitseks. Raske on siin kõnelda mõnest üksikust organisatsioonist või asutusest — tegelikult on neid terve rida, õigem: terve rida organisatsioonide võrke ja süsteeme. Kõigepealt on üks tähtsamat — Riiklik kultuurikamber*, mille koosseisu rida üksikkambreid kuulub — erialade järele. „Igaüks, kes kultuurivarade loomisel, edasiandmisel, vaimlises või tehnilises ümbertöötamisel, alalhoidmisel või levitamisel tegev on, peab oma erialale vastavalt Riikliku kultuurikambri sellekohase erikambri liige olema. Kambrist väljaheitmine või sinna vastuvõtmise tagasilükkamine heidab antud isiku igasugusest kultuuritegevusest kõrvale.“ See seaduslik määrus peab ette juba kindlustama, et „soovimata kirjatöid ei loodaks ega levitataks“.

* „Kambrite“ all tuleb sedasama mõista, mis Eestis, näiteks, fashistliku valitsuse ajal loodud „kojad“ või mujal „palatid“ tähendavad, s. o. ametlikult loodud elukutse-organisatsioone, mida ka täiesti ametlikult juhatatakse.

Kultuurikambri kõrval on loodud rida mitmesuguseid kontrollasutusi. Eeskätt tuleb siin nimetada 1934. a. aprillis loodud „ametlikku katsumiskomisjoni rahvus-sotsialistliku kirjanduse kaitseks.“ Selle „katsumiskomisjoni“ (Prüfungskommission) alla käib ainult puht rahvus-sotsialistlik kirjandus — romaanid, jutustused, uudisjutud jne —, mis turul leidub või turule tuleb. katsutakse läbi, kas seal vahest mitte „keelatud mõtteid“ ei leidu, kas nad mitte marksistlike, liberalistlike või juutlike vaadete peale ei ole rajatud. Selle töö jaoks on loodud „Riiklik saksa kirjanduse edendamise amet,“ mille alla kuulub 32 ringkonna-, 500 kreisiametit ja 800 tsensoorit. Umbes kolm veerandit kogu saksa kirjandusest käib nende järelkatsumis-asutuste alt läbi. Sedasama valve- ja katsumis-ülesannet täidab pealeselle veel rida teisigi organisatsioone, nagu: tööväerind, hitlerlikud noorsoo-organisatsioonid, rahvus-sotsialistlik kultuurkogudus ja üle kõige muidugi rahvus-sotsialistlik partei. Kõikide nende ülesanne on, muu seas, ka rahvus-sotsialistlikku kirjandust edendada.

2. Mis see „edendamine“ andis

Mis on siis nüüd peale kõikide nende kontrollimiste, puhastuste ja „katsumiste“ fashistlikus riigis kirjandusest järele jäänud, missugust ilmet kannab tänapäevane saksa kirjandus?

Igatahes ei ole selles enam midagi, mis nõndanim. „suure kirjanduse“ mõõdu alla käiks, mis tähelepanekut ärataks, välismaile tungiks ja rahvusvahelist kirjanduseturgu vallutaks. Kõik püüded ja katsed seesugust kirjandust luua, on tagajärjetuks jäänud. Riik ja rahvus, kes endile maailma kultuuri ehitamises esimest ja kõigist üleolevat seisukohta nõuavad, ei suuda absoluutselt mitte midagi anda, mis ilmikirjanduses suudaks tähelepanekut äratada, vähemalt oma väärtuse poolest mitte. Saksa näitekirjandus, millel omal ajal õigusega ilmakeulsus oli, on nüüd sõna kõige otsemas mõttes — pankrotis. Paljud teatrid Saksamaal, muu seas kuulsad Frankfurdi linnateatrid, ei ole 1936. aastal mitte ainustki uut lavastust andnud! Saksamaal väga kõrgeks hinnatud Schilleri-auhind, mis harilikult iga kuue aasta järel sel ajavahemikul ilmunud kõige parema näitekirjanduse toote eest välja anti, jäi nüüd — esimest korda selle auhinna ajaloos — välja andmata.

Väga huvitavalt iseloomustab tänapäe-

vast saksa kirjandust ja vaimlist kultuuri üldse ilmakeulsa Meyeri teaduste-sõnaraamatu (Meyers Konversationslexikon — entsüklopeedia) 8. väljaanne, mis möödunud aastal ilmuma hakkas. On äärmiselt huvitav, mis sellest rahvusvahelises ulatuses hea kuulsusega tööst fashistliku toimetuse all on järele jäänud. Teaduslikust osast on saanud lihtne käsiraamat — rahvus-sotsialistlikus vaimus, s. o. kõik see, mis fashismile vastuvõetav ei ole, on raamatust välja visatud! Ilmavaatelistest artiklitest on — esimeste, ilmunud köidete järgi otsustades — lihtsad rahvus-sotsialismi agitatsioonartiklid saanud. Kõik isikute ja ainete kohta käivad artiklid, mis rahvus-sotsialismi programmi ei sünni, on, esiteks, äärmiselt kärbitud, teiseks, fashistlike lisandutega võimatuseni moonutatud.

Mitte vähem huvitav ei ole ilukirjanduse alal sündinud muudatus: teoseid, mis poliitilise või sotsiaalse iseloomuga probleeme käsitsid, eriti linnaelu ta teravate klassiliste vahekordadega kujutaksid, teie nüüd saksa kirjandusest, s. o. fashistliku Saksamaa ilukirjandusest enam ei leia. Jutustav kirjandus, romaanid jne on talurahva elu algvormide juurde läinud; luulekirjandus on „sisemuse teele“ sammunud, s. o. tõelikust elust eemaldunud, et ainult abstraktsete, puht-mõisteliste küsimustega tegutseda, ühiskondlike vahekordi võimalikult mitte puudutada. Selle vastu vorbitakse otse võimatuseni ajaloolikke romaane, näisamuti ka sõjaromaane ja -jutte. „Sõjaluule“ on fashistliku kirjandusemõiste järgi kultuuri kõrgem vorm! Sõjakirjanduse „ülim“ ülesanne on hitlerliku noorsoo kasvatamine. Ajaloolised romaanid peavad saksa minevikukangelaste vaimu edasi kandma, kõiki neid voorusi propageerima, mida saksa rahvale minevikus külge luuletatakse. Ja see kõik peab nimelt kaasa mõjuma, et kasvavat noorsugu sõjaliselt tugevaks teha, valmistada teda nende eesmärkide heaks ennast ohverdama, mis Hitleri välispoliitika maailmavõitmiseks üles seab.

Nagu näeme, ei hinnata fashismi kirjandusepoliitikas kirjandusetooteid mitte nende teadusliku väärtuse ega kunstilise kõrguse järgi, vaid sedamööda, kuidas nad fashismi propaganda ülesandeid täidavad. Saksamaa uhkustas omal ajal sellega, et ta palju mõtleteadlasi oli andnud: „das Volk der Philosophen“ — filosoofide-rahvas — nii nimetas ennast haritud sakslane. Nüüd on filosoofilik mõtlemine, nagu Hitleri ilmavaatelse kasvatuse vastutava juhi Alfred Rosenbergi (eestisoost kadaka) lähem kaastööline dr. J. Petzold kirjutab, „saksa

vaimukultuuri turul ikka kitsamasse ruumi kokku surutud.“ Sedasama võib ütelda ka ilukirjanduse kohta. Sõjakirjandus, olgu ilukirjanduse, olgu agitatsioonibroschüüride näol, propagandakirjandus noorsoole, fashistlikud õpperaamatud ja ajalooline ning poliitiline fashismikirjandus — see on, mis tänapäeva saksa kirjanduseturgu valitseb. Tõsise teadusliku ja ilukirjandusliku loomingu asemele on astunud kerge, pealiskaudne broschüür agitatsiooni iseloomuga. See paistab juba välispidigi silma raamatute kogulise ja hinnalise vähenemisega. Nii üks kui teine kehveneb.

3. Mõni sõna kirjanduse levitamisest

See otsekohese või kaudse ametliku tellimise peale kirjutatud agitatsiooni- ja propaganda-kirjandus ei toetu mingil määral lugejate nõudmistele ja ei anna sellepärast mingit tõenäolikkust sellest nõudmisest. Järelikult ei saa selle kirjanduse levitamiseks lugejaskonna loomuliku tarvituse pinnal areneda — ka levitamine peab selsamal ametlikul teel sündima kui kirjutaminegi. Tarvitatakse väga mitmesuguseid sunniabinõusid, et fashistlikku kirjandust ostetaks. Riigiametnikke otse kohustatakse fashistlikku kirjandust — eesotsas muidugi Hitleri „Mein Kampf“ (Minu võitlus) — ostma; ettevõtetes tehakse seda korjanduselehtedega; kingitusteks igasuguste perekondlikkude sündmuste puhul topitakse ostjale jällegi fashistlikku kirjandust kaela jne. Koolid, seltsid jne on fashistliku kirjanduse levitamise agentuurideks tehtud. Ajakirjandus propageerib „kõige käremaid abinõusid lugejate võitmiseks“. Raamatukauplejad on fashistlikult organiseeritud, ja nende ülesandeks on fashistliku kirjanduse hulgaline levitamine igasuguste organisatsioonide kaudu. Ja ostja ei saa enam sellega rehkendada, kas ta raamatut tahab või kas see talle meeldib, vaid ta peab täitma nende fashistlikkude organisatsioonide nõudmist, mille liikmete hulka ta nii või teisiti sunduslikult kuulub.

Iga aasta oktoobrikuul pannakse toime nõndanim. „saksa raamatunädal,“ saksa raamatule propaganda tegemiseks. Möödunud aastal saadeti selleks eriti valmistatud ja eriti soovitatavate raamatute nimekiri 11 miljonis eksemplaris üle maa laiali. Kui keegi selle nimekirja järele mõne raamatu ostis, siis sai ta maksuta kaasa loosipileti, millega muude vähemate võitude kõrval isegi „reisi Madeira saarele“ või „reisi Norramaale“ jne võis võita.

On arusaadav, et siin mingi loomuliku kauplemisega tegemist ei ole, vaid raamatukaupluste kogu tähelepanek on sellele pööratud, et erilisel soovitatud fashistlikke töid määratud hulgal rahva hulka laiali saata. Vabalt ostetav kirjandus, selle vastu, on Saksamaal otse võimatuseni kokku kuivanud. 1935. a. „raamatunädala“ puhul andis „Frankfurter Zeitung“ äärmiselt mäsandava pildi saksa (Berliini) raamatukaupluste äride kohta.

„Linnas puuduvad raamatukauplused... Tervel Kurfürstendammit (üks Berliini suuremaid peaulitsaid — H. P.) on, meie teada, ainult kaks raamatukauplust — majatühimikkudesse ära peidetud. Edela-Berliini peaulits on kilomeetrite pikkuselt raamatukauplustest lage. Steglitz (üks Berliini suuremaid aleveid — H. P.) kaotas linnaks nimetamisega ühe peakaupluse, järele jäi vaid kaks. Ida-Berliinis on asi veel hullem. Kui ei oleks ajalehekioske ja raudteejaamade raamatulaudu, ...kui ei oleks suuri kaubamajasid, kes ka raamatutele varjualust annavad, ja kui ei oleks kärumüüjaid vaiksete nurgakeste taga... siis tuleks arvata, et raamatu eest enam keegi ei hoolitse. Kuid niigi on asi paha küllalt.“

Möödunud aasta raamatuturu elavamal hooajal, jõulu eel, pani üks ajaleht järeliküsimise toime, missuguseid raamatuid kõige rohkem nõutakse. Vastus oli: kõige rohkem ja kõigepealt neid *tõlketöid*, s. o. välismaa kirjanikkude töid, mis Saksamaal lubatud on, nimelt reisikirjeldusi (Sven Hedin ja Colin Ross), siis rootsi ja norra maastikuromaane. Ka saksa oma kirjandusest eelistatakse maastikujutustusi, kuma fashistlikkude kirjanikkude sõjaromaane ja sõjaluuletusi vähe loetakse.

4. Mõningad kokkuvõtted

On selge, et fashismi kultuurivaenulikkude vaadete ja kultuurihävitava poliitika pinnal mingit lokkavat kultuurielu üldse, seal hulgas ka mingit silmanähtavat kirjanduseedu olla ei saa. Seda ei suuda mingisugused kontrollasutused ega sunniabinõud, ükskõik kui „käredate“ nad ka ei oleks, esile manada. Fashistlikud uued kooliseadused, mis kogu tähelepaneku ja jõu sõjalisele ettevalmistusele juhivad, vähendavad veelgi huvi kunstiväärtusliku kirjanduse vastu ja kisuvad kultuuri madalamale.

Saksa kirjandusliku ajakirja „Das deutsche Wort“ (Saksa sõna) kirjanduslik ülevaade 1937. a. jaanuari-veebruarinumbris

näitab, et tagajärjed fashistlikkudelegi juh- tidele peavalu teevad.

„Vaevalt kümnekond uut raamatut il- mub 30-, 40-, 60-tuhandelise tiraashiga. Aga teised 500 raamatut? ... Lugeja mär- gib vaid viis, kuus nime, abitult kirjanduse aedades ümber eksides; teised on lootuse- tud varjud. Ons siin imestada, et need var- jukujud oma väärtuse madalust *hulgaga* lasa teha püüavad, et vähemalt *selgi* teel nähtavale pääseda? ... Ja mõned kirjasta- jad on sellest segaduse ning sihipuuduse seisukorrast juba oma järeldused teinud: nad ei anna üldse enam uusi raamatuid välja”. Ja küsimusele: „Millest Saksamaal kirjutatakse?” vastab ajakiri: „Vabritse- takse ... 140 biograafiat ja biograafilist ro- maani (elulookirjeldusi — H. P.), 35 Kauge- Ida romaani, 30 Venemaa-romaani, 350 ro- maani, sealhulgas 90 armastuseromaani ... Kas on vaja minevikku põgeneda selleks, et olevikku kirjeldada? Kas meie siis püha inkviisitsiooni ajal elame, kus teaduse- ja vaimuinimesed sunnitud olid mõistupilte kujutama ja maakera liikumist päikese ümber — Marsi liikumisena kirjelda- ma? ... Kirjandusliku ajaarvamise järgi elame meie romaani aastasajal. Kuid ku- sagil ei märka kirjanduse armastaja ra- matukriisi selgemini ja suuremal kujul kui romaani alal. Suurem hulk seda sorti ra- matuid on sedavõrd nõrgad, et neid pärast pühi (s. o. raamatunädalat) üldse enam müüa ei saa. Suurlinna ainetel ei kirju- tata juba aastaid otsa enam midagi ... „Vere ja maa”-konjunktuur kahvatas õige ruttu, ja järele jäid need, kes varemaltki viisakaid talupojaromaane olid kirjuta-

nud ... Ja see on põhjuseks, miks meil nii palju romaane on, mis aga ... puhas rämps on.”

Tõime selle pika tsitaadi just sellepärast, et see — fashistliku ajakirja enese hin- nang on. Ja vaevalt tarvitseb veel terava- mat hinnangut fashistliku kirjanduse- poliitika pankroti iseloomustamiseks.

Lisaks mõni sõna ja arv veel raamatu- tööstuse kohta. Kirjastuse-ettevõtete läbi- käik on 1320 mln. margast 1930. a. lange- nud 874 mln. margani 1935. a., s. o. umb- bes 30 prots. võrd — hoolimata ametliku fashistliku kirjanduse hoogsast „edenda- misest”. See on seda enam tähelpanu väär- riv, et tööstus üldse Saksamaal 1935. a. peaaegu kriisieelsele tasemele oli tõusnud. 1936. a. tõusis Saksamaa tööstus — peami- selt küll sõjatööstuse arvel — isegi mõne protsendi võrd üle kriisieelse taseme. Kir- jastuse tegevus aga näitas koguni langust, 1935. aastaga võrreldes. 1934. a. maksid veel 8 kirjastuseäri dividende (kasupro- sente aktsionäridele), 1935. a. aga ai- nult — 6 äri. Trükikodade kaitseks anti uute trükikodade asutamise keelu seadus välja; sellest hoolimata jäi 1935. a. 227 trükikoda kinni. Seisma jäi 139 rotatsiooni- masinat, 37 kivitrüki kiirpressi jne. 1936. a. kohta ütleb isegi ametlik aruanne, et „aja- lehtede trükikodade tegevus nõrgem oli kui 1935. a.”

Kõik see kõneleb vaid sellest, et fashist- lik kultuur ainult sõjalisi vorme tunneb, mitte aga teadust, kunsti, kirjandust.

H. P.

KAVAL HANS SULASEMEESTE KANGELANE

KALEVIPOJA ja Suure Tõllu eepiliste lugude kõrval tunneb eesti rahvasõnan- dus suure hulga anekdoodilisi jutukesti tot- rast peremehest Vanapaganast ja tema nupukast sulasest Kavalast Hansust. Need teravmõttelised rahva loodud lookesed ei jää oma pilke teravuse poolest palju maha kilplaste imevärki tegudest, Reinuvader- Rebase lugudest, või, lõpuks, parun Münch- hauseni haruldastest seiklustest.

Ometi on kaval Hansu lood meil senini kuidagi varju jäänud, folkloristikas taha- plaanile surutud, nagu ununemisele mää- ratud. Selle põhjuseks on nähtavasti kaks asjaolu.

Esiteks: Hansu ja Vanapagana lood ei ole leidnud meil eesti kirjanduses kunstnik-

ku, kes nad ühiseks, kunstiliselt organisee- ritud tervikuks oleks loonud. Ainult sar- nastena on ju püsinud legendaarsed lood germaanlaste Till Eulenspiegelist või ing- laste Robin Good'ist.

Ei saa ju Eiseni kogutud ja komponeeri- tud jutukesti „Kaval Hans ja Vanapagan“, kirjandusliku tervikuna võetuna, kuigi õnnestanuks pidada. Kõige teravamalt an- nab ennast siin tunda rahva satiüüri lames- tamine. Lood on oma pilke ja nalja soolast palju kaotanud.

Puschkini „Jutt papist ja tema sula- sest Baldaast“ on ainukene kirjaväärtuslik kunstiteos, mis ehitatud selletaolistele rahva anekdootidele. Kolm episoodi: sar- viku poja võidujooksmine jäneseaga; Bal-

daa ähvardus nua pilvedele visata, ja hõbuse kandmine jalgade vahel (kõik need lood on tuntud ka kavala Hansu tsükliks) said suure kunstniku sule all üheks ilusmaks laste muinasjutuks, kuid ühtlasi ka teravamaks sotsiaalseks pilkeks ahnitsejatele pappidele.

Teiseks põhjuseks, miks meil kuni tänini Hansu lugude suhtes küllalt kindlaid seisukohti ei ole, on nähtavasti selle materjali leadusliku käsituse puudulikkus.

Üks kõige rahvalikumaid, kõige tuntumaid folkloori tsükke, on Hansu lood teaduslikus kirjanduses vaid õige pealiskaudset käsitust leidnud.

Ka siin, nagu igas folklooriga seotud töös, peab algama materjali klassifitseerimisest, liigitamisest, pesakondadesse jaotamisest. Aga just selles küsimuses ei saada kuidagi moodi selgusele.

Rohkem on veelgi katseid tehtud Vanapagana genealoogia (päritolu) kindlaksmääramise alal, jutukeste peakangelasest — Kavalast Hansust — on aga õige vähe juttu olnud.

Vanapagana nimega seotud tüüpi tuletalakse vahest kaugest animistlikust vaimust, vahest jumalavastasest pahast elukast, vahest ristiusu kuradist, ning, lõpuks, igapäevasest elust võetud Vanapaganast, s. o. rumalast peremehest (Jõgever). Nii on mindud empiirilist esivanemate otsimise teed, ilma et oleks püütud avastada nende juttude ühiskondlikku soola, seda, mis neid lugusid aastasadade kestel rahva hulgas elus on hoidnud.

Kirjanduseloolane Kampmann näeb nende rohkearvuliste liikide asemel ainult kahte Vanapagana põhitüüpi: tigatedat ristiusu kuradi, kes maailmas inimeste hingede jahil ümber aaleb, ja heasüdamlikku, kuid lollakat „eestlaste Vanapaganat“, kes niisamuti vaim on, aga kellegile paha ei tegevat.

See liigitus, mis rajatud Vanapagana iseloomu „headuse“ ehk „kurjuse“ tunnemärkidele, ei kannata üldse tõsisemat arvustust välja. Ühiskondlik külg heidetakse siin täiesti kõrvale, kuivõrd ei lubata sarnast mõtetki tekkida, et Vanapagana all ehk vahest ka inimest mõeldakse, temas maise peremehe tüüpi kujutatakse.

Oleks muidugi ekslik arvata, et Vanapaganas ainult igapäevasest elust võetud tüüp esineb, sest suur hulk Vanapagana ja Hansu juttusid on tõesti hargnenud vanadest müütidest, ehk seotud ristiusu kuradi lugudega.

Siin satuvad sagedasti kõige ootamatult kokku kauge mineviku müüdilised

elemendid peremehe ja sulase omavahelise igapäevase võitluse küsimustega. Ristiusu müstilikud „hingemüümise“ lood vahelduvad ja seginevad jüripäevase kaubategemisega peremehe ja sulase vahel. On selge, et Kaval Hans ja Vanapagan on folkloori kangelastena pikad aastasajad läbi elanud ning peegelduvad mitmesuguste olude ja aegade muudatusi.

See materjali kirevus ongi seniseid uurimisi printsiipiaalsetest küsimustest eemale, empiirilisele materjali vaatlemisele juhtinud.*

Täiesti põhjendamatu on juttude peakangelane — Kaval Hans — Vanapagana varju jäetud. Selle kõrval ei ole ka küllaldaselt alla kriipsutatud seda, et Hansu lugude eriline tõmbejõud ei ole mitte nende kangelaste (Hansu ja Vanapagana) ülivõimelistes omadustes, vaid eluolulikus aktuaalsuses, nende sotsiaalses pilkes. (Ka siin on seesama klassiline põhjus silmanähtav. — „K. t.“ toim.)

Kõige selle anekdoodilise, müüdilise ja ebamäärase hulgas, mis Kavala Hansu ja Vanapagana juttudesse kokku kuhjatud, on õige selgesti näha nimelt ühiskondlik põhitoon, kuigi peaaegu mällalgi ei saa sirget ja täpset piirjoont tõmmata ja ütelda: siin lõpeb müüt, kus tegutsesid vaimud ja üleloomulikud jõud, ja siit algab eluolulik satiir, mis sihitud peremehele. Kuid nimelt sellise vahe tegemine peab olema esimeseks nõudeks, et mõista rahva folkloorilise loomingu mõtet, leida ja alles hoida selle väärtuslikumad osad.

Selleks piirirajavaks kriteeriumiks võiksid, meie arvates, kõige esiteks Kavala Hansu ja Vanapagana *teenistuse-vahekorrad* olla. See oleks ühtlasi ka juttude liigituse printsipiiks, mis aitaks lahutada eluoluliku anekdoodid müüdilistest juttudest.

Juttude ja anekdootide üldises kogusumas leiame meie ainult kahesuguseid teenistusevahekordi.

Esimene liik: kui Hans (=talumees, soldat, rehepapp) oma hinge Vanapaganale müüb (kolm tilka verd) ja selle eest vanakuri teda elu lõpuni teenib, talle rikkust ja vara kokku kannab, tema töö ära teeb jne,

*) Kas ei tule eespool nimetatud kahele põhjusele siiski veel juurde arvata kolmaski: see asjaolu, et senised folkloori uurijad ja käsitajad — *kui kodanlike kihtide esindajad* — kuigi ehk mitte teadlikult, siis ometi alateadlikult, vaistlikult, hoidusid sügavamale tungimast nende ainete ja tüüpide analüüsis, mis uurijate eneste klassi esindajaid — peremehi — naeruvääristavad, neid lollidena näitavad, pilkavad? Proletaarne folkloori uurimine seab, paljude teiste küsimuste kõrval, nimelt ka Hansu ja Vanapagana lood teises valguses üles. „K. t.“ toim.

ja selle eest peale surma ta hinge omale pärib. Siin *teenib vaim*, hinge hinna eest. *inimest*. See on laialt tuntud folkloori motiiv, mis lõpuks surematu kunstiteose „Fausti” andis. See on kahtlemata usulisele ja metafüüsilisele alusele rajatud suhe inimese ja vaimu vahel.

Teine liik juttusid on rajatud vastupidistele teenistusevahekordadele. Siin ei teeni enam Mefistofeles Fausti — vaim inimest —, vaid siin on meie ees kõige hariikum jüripäeva leping peremehe (Vanapagana) ja sulase (Hansu) vahel. Diametraalselt vastupidised, puht eluolulikud teenistusevahekorrad. Ja kõik müüdilik, ja kõik müstilik, mis päritud minevikust, mis toodud võõrsilt, mis laenatud teistest folkloori salvedest, kõik see kaotab selles valguses vaadatuna oma orgaanilise vajaduse, saab kergesti eraldatavaks.

Eraldades selviisil põhiolulikult väärilised (peaasjalikult satüürilised) elemendid peremehest ja sulasest kõrvalt juurdepõimitud mütoloogilisest ainekust (mis vaimude omavahelist, ehk vaimu ja inimese vahelist võitlust käsitab), saame materjali, mis Hansu meile huvitavaks *sulasemehes kangelaseks* teeb.

Hans väljendab kogu oma ülevalpidamisega, peremehe narrimisega, osavate riugaste ja vingerpussidega, tööst kõrvalpõiklemisega, omaaja talusulase ideaali. Kui peremehe käes reaalselt tuntav materjalne jõud on, siis seab sulane talle vastu oma „nupu”. Ja hirvitades peremehe ahnuse ja tõlpuse üle, haavates tema iseteadvust — tasub sulane kätte oma õigusetu seisukorra eest. Selles eluolulikus sulasemeeste pilkes ongi Kavala Hansu juttude sool, väärtus. Võib olla olid sotsiaalsed vahekorrad, mis nendes juttudes peegeldusid, kunagi teistsugused: Hans kehastas eneses ehk üldse kogu rõhutat *maarahvast*, kuna Vanapaganas nähti *võõraid* kurnajaid...*

*) See on vaevalt usutav, ehk olgu siis, kui siin jälgi on kõige vanemast ajast, feodalismi tekkimise ajastust. Küll aga tuleks Vanapagana (ja üldse pagana) mõiste välja koorida ristiusu kuradi lemmetest, siis kaoksid tal tingimata sarved, sõrad ja „kuratlik” karvane nahk, nagu nüüd taibututel pildikestel vahest näeme, ja Vanapagan saaks õige inimliku näo (igatahes mitte „eesti vanapagana”, vaid — eesti kurnaja oma).

„K. t.” toim.

Igatahes on Hansu tüüp tõelikuks rõhutat ühiskonnakihtide ideaaliks: „Kui ei jaksa jõuga, siis aita nõuga!”

Võitluses rõhujate ja vägevate vastu loob rahvas omad legendaarsed kangelased — võitluse vaimustajad ja oma kihi ideoloogilised esindajad. Olgu see muinsuse hriiglane Kalevipoeg, ehk röövkangelane Rummu Jüri — sotsiaalne ülesanne on nendel üks: võidelda rahva rõhujatega. Nagu Kaval Hans, nii on ka Robin Good ja Till Eulenspiegel ühe ja sellesama ühiskondliku idee teenistuses. Ka need on rahva teravmeelsuse ja optimismi kehastajad. Siin võime kindlasti märkida Hansu rahvusvahelisi sidemeid, vähemalt ideelisi — kuivõrd ühtlaadi ühiskondlikkudest vahekordadest tekkinud — sugulussidemeid.

Teises liinis näeme Hansu võitlusestiilis — väikeste vingerpusside näol — midagi sarnast mitmete vähemtuntud folkloori-kangelastega. Hansu ja Vanapagana juttudele analoogiliselt tunneb vene folkloor juttu lihtsalt sulasest ja peremehest, kes lepingu tegid — mitte vihastada (kes vihastab — kaotab!). Kui meie Vanapagan on karvaseks kurjavaimu taoliseks olevuseks grimeeritud, siis on vene papp (vaata Puschkini jutt „Papist ja tema sulasest Baldaast”) lolluse, tõlpuse ja ahnuse kehastusena talle võrdne teisend. Suure osa Hansu tükkidest teeb venelastel pool müüdiline inimesest ja karust sündinud karupoiss (Ивашко-Медведко), kuna sakslastel ta Eisenhansu (Raudhansu) nime all esineb.

Nii näeme, et sellel folkloori osal, mis Kavala Hansu ja Vanapagana teemi käsitleb, rahvaste loomingus õige suur ja tähelepanemise vääriline koht on olnud.

Võib olla ei oleks üleaarne, ülemaaltoodud seisukohtade valguses, astuda sammusid selleks, et vähemalt osa Hansu lugusid meie teravmõttelisele kasvavale noorsoole aktiivseks folkloori materjaliks saaks, materjaliks, mis naljakate piltide ja pilke abil aitaks minevikus valitsenud kurnamisele rajatud ühiskondlikke (inimeste) vahekordi näidata.

L. Saarts.

KUIDAS SAKSLASED XIII SAJANDIL BALTIMAA VALLUTASID

Saksa fashistid „põhjendavad“ oma „õigust“ Baltimaade, seal hulgas ka Eesti, kohta, kelle vallutamine nende välispoliitilises programmis seisab, — „ajalooliselt nende maade eest valatud verega“. Pealeselle kinnitavad nad — nagu parunid seda alati on teinud —, et nemad, sakslased, Baltimaadele kogu nende kultuuri-olevat andnud; Eesti kohta läheb see niikaugemale, et isegi... „Kalevi-poeg“ olevat saksa haritlaste loodud!!! Eesti kodanline ajalugu ei ole selles küsimuses kaugeltki õiget seisukohta võtnud; nii ülistab Eestis õige laialt levinud Reiman-Sepa ajalugu just niisamuti saksa pastoreid suurteks kultuurikandjateks. Teisest küljest tõstab eesti kodanline ajalugu kõrgeks eesti

muistset kultuuri ja isegi „riiklikku korda“ — enne sakslaste kallaletungi. Et neid ajaloo võltsimisi nii saksa röövikute kui eesti marurahvuslike kude ajaloolaste poolt nende õiges valguses paista lasta, selleks avaldame rea artikleid nii vanemast kui uuemast ajast. Algust teeme saksa röövikute Baltimaa vallutamisega XIII sajandil. Käesolev artikkel on lühike kokkuvõtte sl. Hilda Moosbergi dissertatsioonitöö sissejuhatavast osast. Kirjatöö, mida sl. Moosberg möödunud kevadel Materjaalse kultuuri akadeemias kaitses, käsitab „Harju mäsus“ 1343. a. Selle juurde tuleme hiljem.

„K. L.“ toim.

LÄÄNEMERE idarannikul asusid XIII s. algul: eestlased — umbes praeguseaja Eesti piirides, liivlased Rõia lahe ümber ja Väinajõe kallastel, ida poole — lätlased ja Kuramaal — kurelased.

Rea ajalooallikate põhjal võib järeldada, et need rahvad oma majanduslik-ühiskondlikus arengus sel ajal ülemineku ajajärku — alg-aja kommunistlikust ühiskonnast klas-silisse ühiskonda — läbi elasid.

Põllumeharimine ja karjakasvatus mängivad juba tähtsat osa, kuigi nad veel väga primitiivsel astmel on. Peamiseks maaharimise viisiks oli aletgemine; tarvitati puu-atra ja karuäket. Särp ja vikat oli tuntud. Tunti ka suuremat osa praeguseaja teraviljakultuure. Käsitööstusest oli kõige rohkem arenenud sepatööstus. Naised mõistsid valmistada villast ja linast riiet, olgugi jämedat ja labast.

Sõjapidamine oli alaliseks nähtuseks. Tähtsamad sõjariistad olid mõök ja oda. Rauda omal maal ei olnud — seda veeti sisse, mis juba näitab, et oli vahetus teiste maadega.

Sarnane valmistamisjõudude arenemisaste võimaldas juba lisasaaduse valmistamist, mis omakorda võimaldas ühel ühiskonnakihil teise töövilja oma kasuks võtta, s. o. oli juba maad võtnud orjade pidamine ja orjadega kauplemine, millest mõned vanad ajalooallikad räägivad.*

* Üks vana norra saaga (X. s.) räägib, kuidas norra kuninga Trüggvi naine ja poeg, peale tema surma, tahtnud Norrast Novgorodi põgeneda, kuid kukkunud Eestis vangi ja müüdnud eestlastele orjaks.

Inimesed elasid perekondadena — enamasti juba väikeste perekondadena, kuigi veel tihti suuri patriarhaal-perekondi leidsid. Kurnamisega kasvas varandus, üksikud perekonnad kogusid oma kätte suuremad rikkused. Harilikult kogusid omale suuremat vara külakogukonna vanemad.

Ühiskondlikuks algorganisatsiooniks oli külakogukond. Kõik tähtsamad küsimused arutati ja otsustati terve külakogukonnaga. Suuremad koondised olid kihelkonnad ja maakonnad (maad). Kõigis nendes paistavad teravalt silma endised suguharukorra jäänused. Mingit ülemaalist ühendust veel ei olnud, eestlased ei tundnud endid veel ühise rahvana, ei olnud riiki ega ühist usku. Elanikke nimetati maade järgi; maade (maakondade) vahekorrad olid tihti õige teravad; harvasti tuli üks maakond teisele väliste vaenlaste vastu appi.

Nii oli siis eestlastel, liivlastel ja teistel rahvastel Baltimaadel juba enne sakslaste kallaletungi sotsiaalne kihinemine alanud, oli tekkinud üksik-perekond ja eraomandus, kuid väljakujunev ühiskonna võimsam ja rikkam kiht ei olnud veel jõudnud valitsevaks klassiks muutuda, et kõike võimu oma kätte haarata, s. o. ei olnud veel jõudnud riiklikku organisatsiooni luua. Kuid ajalooline arenemiskäik viis nimelt sinnapoole, ja teataval arenemisjärgul oleks ka Eestis paratamata riik tekkinud — igatahes mitte ilma tugevate sise-miste võitlusteta maakondade vahel.*

* Kodanlised eesti ajaloolased seletavad riigi lekkimist välja minnes oma klassihuvidest; nende

Sakslased ei olnud esimesed, kes eestlaste, liivlaste ja lätlaste maale tungisid. Skandinaavia vikingid ja Vene vürstid olid paljudel kordadel maad rüüstanud ja maksu alla pannud*, kuid nad ei jõudnud maad lõpulikult oma võimu alla suruda.

Sakslased tungisid Läänemere randa juba IX—X s., kuid oma võimu suutsid nad siin kindlustada Lüübeki linna ehitamisega. 1143. a. Lüübek muutubki lähtepunktiks, kust saksa kaupmehed, misjonärid ja kõiksugu teised saagiotsijad hakkavad Balti merel edasi tungima. Kroonika kirjutaja Russov (XVI s.) teab jutustada, et juba 1158. a. Lüübeki kaupmehed Väina jõesuhu jõudsid. Kuid kauplemisest oli sakslastele vähe. Breemeni peapiiskopil tekib plaan seda maad oma kätte haarata, et siin uut, temale alluvat piiskopkonda luua. Selle haaramispoliitika lipukirjaks oli võitlus „paganlusega” ja „ristiusu kuulutamine“ neile rahvastele. 1184. a. jõuab siia piiskop Meinhard, kes Väina jõesuus Üksküla kiriku ehitab ja liivlasi ristida püüab. Liivlased ei leppinud ristijatega ja algasid võitlust nende vastu. Meinhard pöörab abiotsides Rooma paavsti poole, kes 1193. a. ristisõja liivlaste ja eestlaste vastu välja kuulutab. Meinhardil läks korda salga sõjamehi koguda, kellega põhjapoole eestlasi röövima tungis. Meinhardi ristisõjakäik piirdus ainult selle röövkäiguga. Peale tema surma (1194) määrab Breemeni peapiiskop Üksküla piiskopiks Bertholdi. See kogus paavsti „õnnistusega” juba suurema salga rüütleid ja muid saagiahneid ristiröövikuid ning tungis liivlaste peale, kuid langes ise võitluses. Ristiröövikud võitsid ja panid liivlastele maksud peale.

Sellega oli tehtud algus Baltimaa haaramiseks, kuid tõelik vallutamine algas vast peale 1199. a., mil Breemeni peapiiskop oma sugulase, „näruse Breemeni toomhärä”** Alberti, Liivimaa piiskopiks nimetas, kes omale ülesandeks tegi kõik Baltimaa oma kätte haarata ja siin iseseisev piiskopkond asutada. Juba selsamal 1199. a. hakkas Albert, paavst Innocentius III lubaga, kiiresti ristiröövikuid koguma. Saades abi ja toetust saksa kaupmeestelt, Taani kuningalt, Lundi piiskopilt ja t., kogus Albert

arvates tekib riik ainult välise surve mõjul, s. o. siis, kui see väline surve „keskmine” on; kui ta liig nõrk on, siis ei ole riiki üldse tarviski, ja kui ta liig tugev on, siis ei saa riik tekkida. Sarnase riigitekkimise teooriaga püüavad kodanlised ajaloolased niigi klassilist iseloomu maha salata.

* Väina liivlased maksid maksusid Polotski vürstile veel 1184. a., kelle käest piiskop Meinhard luba küsis liivlaste ristimiseks.

** K. Marx, vt. „Bolshevik”, 1936. nr. 24, lhk. 51.

võrdlemisi suure hulga ristiröövikuid kokku ning ilmus 1200. aasta kevadel 23 laevaga Väina jõesuhu, kust algas võitlust liivlastega. Hiljem käis Albert veel 13 korda Saksamaal uusi ristiröövikuid toomas, igakord paavsti uute õnnistustega ja ristisõjale üleskutsetega, mis „ikka uued ja uued saksa röövlite ja kolonistide vood“* Baltimaaale tõi. Palju kaupmehi ja kehvaks jäänud aadlit tuli selleks siia, et suve otsa röövida ja sügisel rikaste meestena tagasi sõita, ning pealeselle paavsti käest kõik patud, s. o. kõik kuriteod, mis nad olid korda saatnud, andeks saada. Sarnasele suurele hulga paremate sõjariistadega varustatud raudriides rüütlitele ja teistele ristiröövlitele ei suutnud liivlased vastu panna. Nende vanemad olid sunnitud alistuma ja vastavad lepingud sõlmima, mille tagajärjel liivlased pidid laskma endid ristida ja maksusid maksma.

1201. a. hakati Riia linna ehitama, mis saksa kaupmeeste ja ristiröövikute tähtsaks kindluseks pärismaalaste vastu sai.

Et Albertil alaline sõjajõud kasutada oleks, asutas ta 1202. aastal n. n. „Mõõgavendade ordu“. See oli sõjalik munkade ordu, kelle ülesandeks oli alata uusi maid juurde võita ja „Maarjamaad”** paganate eest kaitsta.

Mõne aastaga (1200—1208) olid liivlased ja lätlased alla heidetud. Nende maid hakkas Albert kiiresti sakslastele läänideks*** välja jagama. Sellega tekib tugev vasallide kiht, kelle võimu alla antakse peale maa ka talupojad.

1208. a. tunnevad ristiröövikud endid juba niivõrd tugevad olevat, et eestlaste vallutamist algavad, kelle vastu kasutatakse ka liivlasi ja lätlasi. Nendele anti luba eestlasi oma kasuks röövida. Seda tehti sügavama vihavaenu õhutamiseks pärismaalaste vahel.

Läti Hindreku**** kroonikast leiame kir-

* Sealsamas, lhk. 53.

** Maarjamaaks nimetati Baltimaad sellepärast, et ristiröövikud selle maa „Jeesuse emale” pühendasid.

*** Läänide all tuleb siin mõista maaalasi, mis võitja (piiskop, hiljem ka ordu) oma usaldusemeestele välja jagas, neid selle eest kohustades selle maaala talupoegadelt võitjale maksusid sisse nõudma ja hoolitsema, et talupojad kõik oma kohused korralikult täidaksid. Arusaadav, et läänihärra (ehk vasall) oma isandale maksusid sisse nõudes ka ennast ära ei unustanud...

**** „Läti Hindreku” nime all on tuntud keegi papp, kes päevaraamatu näol selleaegsetest sündmustest jutustab. Üleskirjutused ulatavad umbes Alberti surmani (1229). Hindreku isiku kohta ei ole ligemaid teateid. Mõningate arvamine järgi võis ta eestlane või liivlane olla, vast mõni varematest pantvangidest, keda papid ristiusus üles kasvatanud. — *Toim.*

jeldusi terve rea eestlaste vastaste röövkäikude üle. Näiteks 1208. a. Ugandis (Tartumaal) olid kõik külad tühjaks röövitud ja ära põletatud ning loomad ja vangid kaasa võetud. Teises kohas jutustab ta sellest, kuidas ristiröövikud Sakalamaale tungisid, seal naisi, lapsi ja kõiki tapsid, kes kätte juhtusid, niikaua kui käed ära väsisid, lõpuks riisusid ja põletasid külad maha ja tulid suure saagiga tagasi. Eestlased ei jäänud arusaadavalt võlgu ja panid sõjakäikusi toime liivlaste ja lätlaste vastu, kes ristiröövikutelt abi otsisid ja said. Üksikud liivlaste ja lätlaste vanemad astusid otsekohe ristiröövikute teenistusse ja said oma rahva äraandjateks, nagu näit., liivlaste vanem Kaupo*.

Eestlaste vallutamine ei olnud nii kerge kui liivlaste ja lätlaste vallutamine ja venis pikale. Eestlased suutsid, vaatamata selle peale, et nad üldiselt nõrgalt ühendatud olid, tihti õige tugeva jõu kokku koguda ja panid mehiselt vastu. Nii mõnigi kord löid nad ristiröövikud tagasi, ja viimased olid sunnitud rahulepinguid sõlmima. Kuid rahu ajad olid lühikesed, sest sakslased tõid harilikult uusi ristiröövikuid juurde ja tungisid uuesti eestlaste kallale. Juba ligi kümme aastat oli väldanud sõda, kuid röövikud ei pääsenud edasi — liig tugev oli Sakala vastupanek. Siis otsustas Albert otsustavat hoopi anda. See tuli 1217. a. sügisel Sakalas, praeguse Navesti jõe ääres, on tuntud Paala lahingu nime all ja oli üks suurematest lahingutest eestlaste ja ristiröövikute vahel. Läti Hindreku jutustuse järgi valmistasid mõlemad pooled suure agarusega selleks lahinguks ette. Piiskop Albert ja ordumeister said, peale muu, abi ühe Taani kuninga vürsti poolt. Eestlaste vanem Lembit kogub suure, 6000-mehelise väe kokku ja sõlmib lepingu Novgorodi vürstiga, kes pidi Lembitule abiks tulema, kuid hiljaks jäi. Ristiröövikud ühes liivlaste ja lätlastega tungivad Sakalamaale. Võitluses langes Lembit ja liivlaste vanem Kaupo. See lahing oli suureks hoobiks eestlastele, kuid ka ristiröövikud ei olnud tugevad küllalt, et edasi tungida. Selsamal ajal valmistas Taani kuningas Voldemar II sõjakäiku Põhja-Eestimaa vastu. 1219. a. tungib ta maale, vallutab eesti linnuse ja hakkab Tallinnat ehitama, kust jätkatakse

* Kaupo läks juba varakult sakslaste poole üle ja viimased, et teda kõvemini enese külge kōita, saatsid ta Rooma paavsti juurde, kelle käest ta „õnnistust“ ja — peaasi — 100 kuldnat raha sai. Sellega oli Kaupo lõpulikult ära ostetud, ja teda kasutasid ristiröövikud nii lätlaste kui eestlaste allaheitmisel.

Põhja-Eestimaa vallutamist Taani võimu alla. Saksa ristiröövikud koguvad uusi jõude ja tungivad edasi, et taanlastest ette jõuda. Kumbki vallutaja tahab rohkem maad oma alla haarata. 1222. a. oli suurem osa Eestimaa juba alla heidetud. Sel aastal algas suur eestlaste ülestõus pea üle terve maa. See suudeti maha suruda alles 1224. a. ja Eestimaa — peale Saaremaa — läheb ristiröövikute kätte. Saaremaa rüüstati ja vallutati alles 1227. a.

Nõrgalt ühendatud ja lihtsamate sõjariistadega varustatud eestlased ei jõudnud tugevale ja paremini relvastatud ristiröövlite organisatsioonile vastu panna. Nad suruti võõra võimu alla, kuid niipea kui nad vähegi suutsid oma jõude koguda, tõusid nad oma kurnajate vastu üles. Sarnaseid ülestõuse on XIII—XIV sajanditest teada terve rida.

Eestimaa võitmisega sai mõõgavendade ordu siin, võrreldes teiste jõududega, ülekaalu. Kuid ordu reaalne jõud oli nõrk, sest suurem osa ristiröövikuid tuli Saksumaal ja läks röövitud rikkustega jälle sinna tagasi. Orduruütlike täitmata ahnus aga nõudis uut saaki, ja 1236. a. „...algasid jultunud mõõgavendade orduruütliid, lootes oma liivlastest ja eestlastest salkadele ja igast kandist kokkuvoolavate ristiröövikutehulgustele, oma viimase meistri Volkquini ajal ristikäiku Leedu vastu. Need koerad said kõvasti peksta, ning kohe peale seda lüüasaamist (Saule all, kus langes ka ordumeister Volkquin — H. M.) ähvardas neid leedulaste, venelaste ja taanlaste pealetung; paavsti vahetalitusel ühineb siis Liivimaa mõõgavendade ordu Saksa orduga*, kes röövis ja vallutas sel ajal Preisi maad. See ühendatud ordu lootis jätkata oma „itta tungimist“, kuid 1242. a. astub vene vürst Aleksander Nevski saksa rüütlikele vastu ja lööb nad Peipsi järve jääle puruks, nii et närakad (die Lumpacii) lõpulikult Venemaa piirilt tagasi löödi“**.

Sarnase hoobi said rüütliid ka leedulaste käest 1260. a., kus suurem osa rüütleid oma meistri Horhuseniga eesotsas maha tapeti ja viletsad jäänused ülestõusnud preislaste, kurelaste ja semgallide käest suure hädaga põgenema pääsesid.

Ordu ei jäänud ainukeseks peremeheks Eestis, sest paavst ei leppinud sellega, sellepärast sõlmiti tema toetusel 1238. a. n.n. Stenby leping, mille järgi Põhja-Eesti Taanimaaale sai, kelle võimu alla ta jäi kuni 1346. a.

* K. Marx, sealsamas, lhk. 53.

** K. Marx, sealsamas, lhk. 54.

Nii jagunes XIII s. teisel poolel praegu-seaja Läti ja Eesti maaala haarajate vahel 6-ks järgmiseks feodaal-pisiriigiks: 1) Põhja-Eestis — Taani hertsogiriik; 2) Saare ja Läänemaa piiskopkond; 3) Tartu piiskopkond; 4) Riia piiskopkond; 5) Kuramaa piiskopkond ja 6) ordumaad, mis algasid Põhja-Eestist ja ulatasid kuni Kuramaani, teiste valdkondade keskelt läbi.

Kõik need valitsejad olid tegelikult ise-seisvad võimukandjad ja jagasid ohtra käe-ga maid ja talupoegi oma vasallidele. Kõik need röövikud kurnasid ja rõhusid päris-maalasi viimse võimaluseni.

Oma võimu kindlustamiseks ehitati kind-lusi, kloostrid, kirikuid ja losse.

XIII—XIV s. jooksul sai Baltimaa nen-de kurnamise, röövimise ja pimestamise toetusepunktide võrguga tihedalt kaetud. Ainult kirikuid üksi oli sel ajal üle 150 ehi-tatud. Kõike seda olid sunnitud ehitama pärismaalased, kelle koorimised alatasa kasvasid ja kes järk-järgult kõik oma endi-sed vabadused kaotasid.

Võrreldes pärismaalaste ühiskondlik-ma-jandusliku korraga, oli sakslastest valluta-jate poolt „istutatud“ feodalism üldiselt kõrgem ühiskonna arenemisaste, kuid selle „istutamise“ iseloom ja abinõud olid nii-võrd metsikud, et mingil tingimusel ei või-nud pärismaalaste kultuurilisele edasiare-

nemisele kaasa aidata; vastupidi, see oli „pi-meduse ajajärk“, nagu seda õieti hindas juba C. R. Jakobson, kui ta ütles: „Et see aeg eesti rahva pimeduse aeg olnud, kes ta-hab seda valeks teha“*.

On arusaadav, et kui feodalism oleks kujunenud pärismaalaste ühiskonna loo-muliku arenemise käigus, siis see, võib olla, natuke aeglasemalt oleks sündinud, kuid palju väiksemate kuludega. Pealegi erine-sid vallutajad oma feodaalse „kultuuriga“ pärismaalastest ka rahvuslikult täiesti.

Seega oli sakslaste Baltimaa vallutamine eestlaste, liivlaste ja t. rahvaste ajaloo are-nemises reaktsioonilik nähtus**.

Praeguseaja saksa fashistid seavad oma eesmärgiks kaugete esivanemate haaramis-eeskuju korrata, olgugi „moderniseeritud“ viisil: „paganatega“ võitlemise asemel on nüüd lipukirjaks võitlus „madalamate ras-sidega“, „mitte-ajalooliste“ rahvastega jne. Kuid sarnase demagoogiaga ei lähe neil korda oma haaramispoliitikat varjata, mis ikka enam hulkasid ühendab vastulöögiks fashistlikule kallale tungile.

H. Moosberg.

* C. R. Jakobson, „Eesti rahva valguse-, pime-duse- ja koiduaeg“. 1870, lhk. 30.

** Liivlastele maksis ta üldse nende olemasolu, sest nende sugu on tänapäev pea viimseni kadu-nud.

AKADEEMIK I. P. PAVLOVI TEADUSLIK PÄRANDUS

ENAM kui 50 aastat kestis I. P. Pavlovi teaduslik uurimistöo füsioloogias (tea-dus, mis organismide elutegevust käsitleb), ja ei olnud ühtegi enam-vähem tähtsamat ala selles teaduses, mis mitte nii või teisiti, ühel või teisel määral tema uurimispiir-konda ei oleks ulatanud. Sellepärast saab lühikeses kokkuvõttes, muidugi, ainult kõige üldisemaid jooni tema teaduslikust pärandusest puudutada.

Tuleb kõigepealt tema uurimismeetodit nimetada. Ei saa olla uurimises suuri taga-järgi, kui ei asuta tööle põhjalikult läbi-mõeldud meetodiga. Pavlov äratas juba oma esimeste uurimistöödega just meetodi poolest tähelepanu: asudes teatud uurimis-ala kallale, seadis Pavlov probleemi kõige laiemas ulatuses üles, s. o. ta sidemete täis-ulatuses — et midagi, mis ülesseatud prob-leemi lahendamisele võiks mõju avaldada, tähelepanemata ei jääks. Probleemi enese

määras ta kõige täpsemalt kindlaks, niisa-muti ka probleemile juurdemineku teed.

Erilist huvi äratas P. sellega, et ta oma füsioloogiliste uurimistööde katsetes lõp-matu rea kõige keerulikumaid kirurgia-(lõike-) operatsioone tarvitusele võttis. Tõsi küll, ka enne Pavlovit olid füsioloogid kat-setamisel kirurgiat tarvitanud, kuid see kandis enam juhuslikku ja kavatut ise-loomu; P. arendas selle meetodi sõna otse-ses mõttes teaduslikuks meetodiks välja.

Ligi kaks aastakümnet seedimisnäär-mete füsioloogia alal uurimisi toimetades kogus ta otse hiihlahulga faktilikku mater-jaali seedimismehanismide mõlemis peami-ses uurimisharus, s. o. närvide ja mahla-de mõjust seedimisele. Viimane ala viis ta mõndagi korda ligemalt sisemiste mahlade voolu (nõristumise ehk sekretsiooni) prob-leemide uurimisele, kuid põhimiselt jäi Pavlov siiski „närviliku“ suuna pooldajaks,

andes üksikute elundite vahekordade põhjuste äramääramisel esimese koha enamasti närvide mehhanismile. Mida vististi küll sellega — vähemalt osaliseltki — seletada tuleb, et Pavlov Setshenovi ja Botkini mõju all oma teaduslikku teed alustas, viimane neist eriti aga kõigis haiguseprotsessides otse erandliku tähtsuse närvisüsteemi osale andis.

Suur osa P. uurimistöödest oli pühendatud närvisüsteemi, nimelt südame ümbruse (nõndanim. ekstrakardiaalsete) närvide, mõjule südame tegevuse peale. Terve rea muude tähtsate saavutuste hulgas võlgnevad siin füsioloogia ja arstiteadus Pavlovile tänu väljaselgitamise eest, missugust mõju südame ümbruse närvid südame musklitele avaldavad, nende tegevust reguleerides. Nimelt juba oma varasemates töedes tegi P. ekstrakardiaalsete närvide kahetüüpi mõju südamele selgeks: esiteks, kui südame tegevuse reguleerimine, teiseks, kui toitmisprotsessi reguleerimine, milline protsess ju südame eluliste põhiülesannete reguleerimise aluspõhjaks on.

Ka seedimisnäärmete tegevust uurides leidis ta tõendusi, et kiirus, millega nõndaõelda ennast tühjaks töötanud nääre enesele uuesti tarviliku tagavaramaterjali jõuab koguda, närvisüsteemi mõjust tingitud on. Palju tähtsamaid tulemusi andis aga mõnesuguste haiguseprotsesside vaatlemine loomade juures, kellega katseid tehti. Nende tähelepanekute põhjal jõudis P. otsusele, et vana õpetus nõndanim. troofilisest närvisüsteemist, s. o. närvisüsteemist, mis vahenditult elundite toitmist juhatab, — õige on. Ja ta astus selle õpetusega julgesti välja, olgugi, et seks ajaks teaduseilm sellest õpetusest oli lahti ütelnud. Siit edasi arendas ta oma närvide ehituse õpetust, mille ta 1920. aastal ühes laialises aruandes ette kandis.

Närvide tegevus — näitas P. selles aruandes — on kolmesugune, ja sellele vastavalt koosnevad närvid kolmesugustest kiududest: ühed kiud kitsendavad või laiendavad veresoonte avaust ja reguleerivad seega elundite (organite) toitmist; teised reguleerivad otse toitmise protsessi ennast, s. o. seda protsessi, kuidas kudeollused verevoolust tarvilikud toiduollused vastu võtavad ja äratarvitatud materjali oma ümbrusele edasi annavad; neid kiude soovitas P., vana arstiteadusliku nimetuse järgi, „troofilisteks“ kiududeks nimetada. Kolmandasse närvikiudude gruppi kuuluvad need, mis elundeid liikuma panevad, ja mida P. „funktsionaalseteks“ kiududeks nimetas. Tüübiliste „troofiliste“ närvide hulka luges

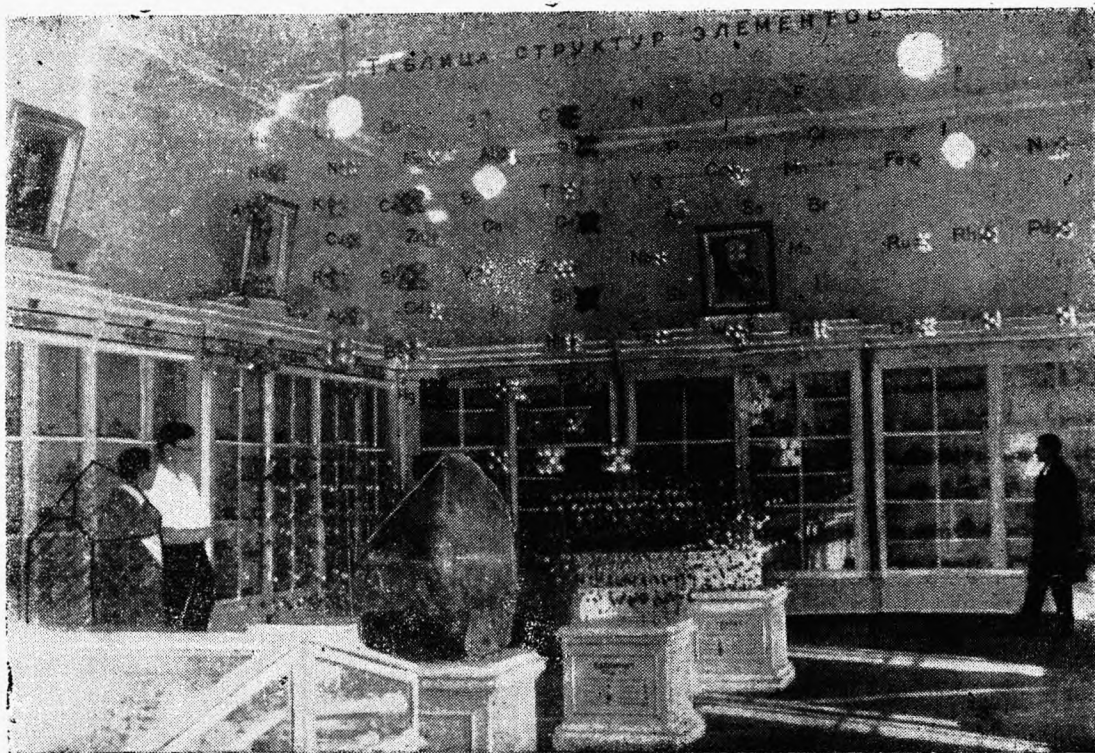
P. nimelt ekstrakardiaalse- (südame ümbruse) närvisüsteemi kiud, mis südame tegevust reguleerivad, „funktsionaalsete“ närvide klassikalikuks näiteks tõi ta aga selle närvidekava, mis kondistiku külge kasvanud lihased (muskolid) liikuma paneb.

Mis eriti troofilise närvistiku õpetusse puutub, siis on seda hiljem, P. õpetuse põhjal, kahes eriharus edasi arendatud, P. vaateid igati põhjendades ja kinnitades. Ühte haru pidi töötas akadeemik Orbeli suure hulga kaastöölistega, P. seda üldist seadet tõestades, et seda liiki närvistik, mille näiteks ta südame ümbruse närvid tõi, kõigile, või vähemalt suuremale hulgale elunditele omane peab olema. Akadeemik Orbeli „koolil“ läks korda näidata ja tõestada, et seda liiki närvistik tõesti universaalne (üldine) on, et niisamasugust mõju ka nõndanim. sümpaatlikud närvid avaldavad, ja et kondistiku lihaste juures mitte ainult funktsionaalsete (liikuma panevate) närvidega tegemist ei ole, vaid et siin ka teist liiki närvistik leidub, mis neid funktsionaalseid omadusi reguleerib, lihaste keemilisi muudatusi korraldab. Seda sama tõestas Orbeli oma kaastöölistega ka meelteleundite ja kesk-närvisüsteemi kohta, nii et õigusega troofilise närvisüsteemi universaalsusest kõnelda võib.

Teist, sootuks iseseisvat teed uurimusi toimetades jõudis nendesamade tulemuste juurde prof. A. Speranski oma kaastööliste ja õpilaste koguga. Igatahes oli küll seegi tee, niisamuti nagu Orbeli oma, Pavlovi poolt kätte näidatud. Kuna Orbeli oma katseid füsioloogilisel alal tegi, läks Speranski kliinikulist uurimise teed, s. o. haigusnähte uurides. Kehas mitmesuguseid haigusnähte esile kutsudes (katseloomade juures), jõudis Speranski otsusele, et paljudel juhtumitel haiguseprotsessi arenemise aluseks — närvisüsteemi osavõtt on, et paljude haiguste seisukordade juures peaosas nimelt närvisüsteem etendab.

Muidugi ei ole ei üks, ega teine kool kaugeleki kõiki küsimusi ja probleeme antud alal lahendanud; vastupidi, katsetamiste ja uurimiste protsessis on terve rida hoopis uusi probleeme üles kerkinud, mille puhul uusi teooriaid luuakse, kuid põhijoones on niihästi tõuke uurimistele, kui ka teejone mõlemad koolid saanud — Pavlovilt, ja põhiseadedki olid tema omad.

Niisamuti nooreea töödest sai algatuse teine suur uurimisväli, millele Pavlov umbes kolmekümne aasta eest asus ja mis eriliselt seedimisnäärmete, eriti süljenäärmete tegevust käsitleb. Lähtepunktiks oli Pavlovil siin ammutuntud nähtus, et toiduai-

Mäe-instituudis Leningradis avati juulikuus kristallide ja nende struktuuride ning kristallide keemia muuseum. Noorte teadlaste ja üliõpilaste — NSV Liidu tulevaste geoloogide jaoks on sellel muuseumil määratuse suur tähtsus.

Pildil: Kristallide ja nende struktuuride saal.

(Sojusfoto)

ned äritavalt süljenäärmete peale mõjuvad ja nende tegevuse esile kutsuvad — ka siis, kui need äritavad ained seedimiselunditesse (kanalitesse) ei satuigi, s. o. nad avaldavad kaugelt äratavat mõju. „Suu hakkab vett jooksuma“, üteldakse harilikult, mõnda maitsevat asja *nähes*. Pavlov tegi, kõigepealt, katsete najal kindlaks, et seesugune seedimisnäärmete „psüühiline“ nõrestumine (sekretsioon) tõesti olemas on. Siis tegi ta selgeks, et see nähtus reflektorse iseloomuga on, see tähendab, et väline äritus nende närvide peale ulatab, mis kas lihased liikuma paneb või nõrestuse (näit. ilajooksmise) esile kutsub, ilma et see inimese tahtel sünniks või inimene sellest isegi teadlik oleks. See viimane asjaolu — nimelt ilma tahte ja teadvuseta esilekutsutud tegevus — ongi refleksi ehk reflektorse tegevuse iseloomustav omadus. Mõne hapu toidu nägemisel, näit., hakkab teatavasti sülge suhu nõrguma, ilma et inimene seda tahaks või seda tunnekski — enne kui vast tarvis neelata on. Edasisel analüüsimisel leidis P., et refleksid organismis mitte ühesugused, või vähemalt mitte ühe-

suguse päritoluga: ei ole; ta jaotas refleksid kahte peagruppi: ühed, mis päritavad, mis tervele organismide liigile omased, pärimise teel omandatud on, ja teised, nõnda-nim. „tinglikud“ refleksid, mis iga organism juba omaette, individuaalselt võib omandada.

Neid viimaseid — tinglikke — reflekse üksikasjalikumalt järele uurides näitas Pavlov, et need tekkida võivad, kui mingisugune iseendast hoopis mõjutu (indiferentne) äritaja kokku satub mingi äritajaga, mis mingisuguse füsioloogilise tagajärje esile kutsub. Kui see korduvalt sünnib, võib iseendast mõjutu ehk indifferentne äritaja teise, loomuliku ehk tingimatu äritaja mõju omandada. Näiteks ei mõju kuljuse kõlistamine iseendast kuidagi viisi koera süljenäärmetele, on seega täiesti indifferentne äritaja. Kui aga kellahelistamise kaasas korduvalt koerale mingit isuäratavat toitu antakse, siis kutsub juba paljalt kellahelistamine koeral ilajooksu esile.

Katsete teel hakkas Pavlov nüüd loomadelt ikka uusi ja uusi reflektorse tegevuse nähtusi esile kutsuma. Ta tegi selgeks, et

iga äritajat, näit., süljenäärme tegevusega siduda võib, niisamuti ka muude organismi tegevustega. See tõi määratu hulga katselisi reflekse, mille iseloom sellest olenes, missuguste loomulikkude ehk tingimata äritajatega koos indiferentseid äritajaid oli tarvitatud. Seejuures selgus, et ühte liiki organismid ehk indiviidid tingimata reflekside (päritud reflekside) alal ühise iseloomuga, on, niisamuti on neil kõigil ühine see omandus, et nad tinglikke reflekse võivad omandada. Kuid isiklikus elus omandatud reflekside, tinglikkude reflekside, poolest lähevad nad üksteisest kaugemale lahku. Nende katsete ning nende tulemuste kokkuvõtte põhjal võiski P. juba 1903. a. Madriidis rahvusvahelisel arstidekongressil kinnitada, et süljenäärmeid kasutades „loomade eksperimentaalse (katselise) psühholoogia ja psühhopaatoloogia“ (hingeliste haiguste õpetuse) võib üles ehitada. See oli siis veel julge tulevikuväljavaade, mida P. oma pärastise kolmekümneaastase uurimistööga hiilgavalt tõestas ja kinnitas.

Huvitav on seejuures ühte asjaolu ära märkida. Pavlov pani nimelt tähele, et uute reflektorsete sidemete tekkimise protsess mitte piiramatult ei ole — muidu peaks organism ju lõpuks iga viimasegi äritaja peale reageerima (kajastuma, vastutegevust avaldama), mis närvitegevuse hoopis segamini ajaks. Ja Pavlovil läks korda näidata, et reflekside tekkimisega ühtaegu ka teine protsess sünnib, mis reflektorset mõju hävitab või ajutiseks summutab, iseäranis niisuguseid mõjusid, mis mitte sissekasvanud ehk päritud refleksidega tingimata ühte ei lange. Seda protsessi nimetas ta pidurdavaks protsessiks — nimelt reflektorset mõju pidurdavaks protsessiks. Huvitav seejuures on nüüd nimelt see, et P. seda kahte näilikut üksteisele ristij vastukäivat protsessi — reflekse esile kutsuvaid ja neile vastu töötavaid, neid pidurdavaid — siiski mitte lahusesseivateks ja eriloomulisteks nähtusteks ei pidanud, vaid nad dialektilikult sidus (olgugi teadmatult dialektilikult) ja nendes ühtset närvide tegevust nägi. See kinnitab veelgi kord, et iga tõelik teadus nimelt dialektiliku uurimismeetodi juurde peab välja tulema, ilma milleta nähtust põhjalikult seletada ei saa.

Reflekside nähtuste sügavale analüüsile ehitas Pavlov oma „tõeliku füsioloogiaõpetuse aju suurte poolkerade koore kohta“. Määratu hulga katsete najal nii täielikult kui osaliselt kõrvaldatud ajuga tegi P. täiesti kindlaks, et põhimiseks elundiks, kus niihästi tinglikud refleksid sünnivad ja arenevad, kui ka organismi kohanemine

(isiklik, individuaalne kohanemine) ümbrusega aset leiab, nimelt — aju suurte poolkerade koor on. Ja oma teaduslikuks teenuseks pidas Pavlov seda, et ta esmakordselt selle suure poolkerade tõeliku füsioloogia andis, mis täielikult füsioloogiliste katsetuste ja uurimiste peale põhjendatud ja igasugustest psühholoogilistest seletustest täielikult vaba oli, teiste sõnadega: igasugusest metafüüsikast vaba materialistliku õpetuse. Jällegi — ka sel alal löi P. peamiselt üldise teooria, selle üksikasjalik edasiehitamine meetoditega, mis ta kätte näitas, jäi tema pooldajate ja õpilasete hooleks, ja see ala annab sadandetele uurijatele veel põlvedeks tööd.

Loomade närvitegevust uurides pani P. tähele, et ühed ja needsamad protsessid ühede ja nendesamade loomade liigi esindajate juures individuaalselt siiski üksteisest erinesid; ta hakkas neid individuaalseid erinevusenähtusi süstematiseerima ja jõudis huvitaval kombel otsusele, et näiteks, koerad, kellega ta katseid tegi, oma närvisüsteemi tegevuse iseäralduste poolest nelja eritüüpi esindavad, mis oma iseloomult ligilähedalt ühte langevad õige vana õpetusega temperamentidest. Selle õpetuse järgi võib kõik iseloomud nelja liiki jaotada: *sangviinikud* — tundelikud, kergesti äritatavad, kuid nõrgalt äritusele vastavad (reageerivad), elav kujutlusvõime; täisverelised; *koleerikud* — ägedad, tulised, kiiresti tegutsevad; julged, püsivad, kindla tahtelised; kirglikud; enamasti tugeva kehaehitusega; *melanhoolikud* — raskeverelised, raskesti äritatavad, kuid kauakestva reaktsiooniga; visad, rahulikud, pikaldased, kuid kindlad; ettevaatlikud, umbusklikud; kehaehitus enamasti nõrgapöole, kuivetanud; *flegmaatikud* — külmaverelised, raskepärased, äritus mõjub vähe, vastutegevus (reaktsioon) on nõrk; kiretud, ükskõiksed, kannatlikud, pikameelsed; kehaehitus vedelakoeline, rasvarikas. Tähelepanemine mõeldamises, et need temperamentid tõelikus elus puhtal kujul harvasti ette tulevad, kaugelt suuremas hulgas nähetes mitmesugused eriiseloomud segatud ja juttu võib olla vaid ühe või teise temperamendi ülekaalust.

Pavlov andis loomade närvitegevuse analüüsi tagajärjel nende eritüüpide — kordame: ligilähedalt sarnaste ülemal lühidalt toodud temperamendiliikidele — üksikasjaliku kirjelduse ja andis kriteeriumid (tunnustekogu, mõõdupuu), mille järgi üksikutel juhtumitel närvisüsteemi ja ühte või teise iseloomuliiki kuulumise võib ära määrata. Tõsi küll, sel alal on veel paljudgi

täiendada. P. poolt ülesmääritud tunnuste kohta ei ole teaduseilm kaugeltki veel üksmeelselt kindel, missugused neist just kõige tähtsamad, otsustavamad on, kuid üldjoontes on nelja eriliigi olemasolek siiski kinnitust leidnud. Niisamuti on vastu võetud P. poolt antud iseloomustus kesk närvisüsteemi põhiomaduste kohta, mida ta kolm ära märkis: äritatavuse ja pidurdavuse protsesside jõud, nende protsesside liikuvus ja nende vastastikuse tasakaalustumise määr ehk ulatus. Edasise uurimise ülesandeks jääb nende põhiomaduste vahekorda, sidevust lähemalt tundma õppida ja ära määrata.

Närvistüsteemi ja närvitegevuse tüüpide uurimine seadis Pavlovi ette uue küsimuse: kas ja missugusel määral need eritüübid, millest ülemal kõnelesime, ja närvitegevuse põhiomadused pärandatavad on? Sest oma tähelepanekute põhjal kaldus ta arvamusele, et närvisüsteemi tüübid nimelt teatud pärandatavate vahekordade tagajärg on. Et seda küsimust lahendada, oli vaja erilist uurimust kõrgema närvitegevuse tekkimise ja pärandatavate tegurite mõju ning osa kohta selles tegevuses. Selle eesmärgiga asutaski ta erilise bioloogilise uurimajaama Leningradi lähedal Koltuschi's (nüüd: Pavlovo), kus peamiselt kõrgema närvitegevuse geneesist (tekkimisloogu) pidi uuritama. See ongi nüüd, muu seas, üks tähtsamaid alasid, millel P. endised kaastöölised ja õpilased poolelijäänud tööd jätkavad, seda laiendades, täiendades, edasi arendades ikka ja ikka uusi küsimusi ja probleeme sel laialisel väljal üles seades, ikka sügavamale ja sügavamale sellesse senini salapärasesse „hingeilma” tungides, mille ees teadus siiaamaani tihti peatus, maad andes usule ja filosoofilistele spekulatsioonidele.

Nüüd, kus suur osa organismi füsioloogilise mehhanismi tegevusest on tundma õpitud, on võimalik selles tegevuses kunstlikult mõnesuguseid muudatusi esile kutsuda, eriti selle mehhanismi tegevuse rikku-mise mõttes, ja selle järel välja selgitada, kuidas need muudatused kõrgema närvitegevuse peale mõjuvad, tinglik-reflektorset tegevust mõjutavad ja antud närvisüsteemi omaduste põhitüüpides kajastuvad. Arusaadav, et siit palju järeldusi võib teha, millel tervishoiu ja arstiteaduse praktilikas määratu tähtsus on.

Kuid küsimus ei piirdu ainult sellega. Aastate viisi tinglikkude reflekside alal katsetades, neid ikka järjesti keerulikumates ja raskemates tingimustes ette võttes, pani P. tähele, et mõningaid haigusnä-

Stalini nim. Magnitogorski metallurgia-kombinaadi töeline sm Larionov automaat-puuriga Magnitnaja mägede ühes kõrgustikus — Usjänkas, kus rauamaak asub, töötamas.

(Sojusfoto)

teid, mis nende katsete tagajärjel kunstlikult olid esile kutsutud, inimeste juures ettetulevate närvihäigustega võrrelda võis. Paljudel juhtumitel kandis seesugune kunstlikult esilekutsutud seisukord silmanähtavalt vaimuhaiguse iseloomu. Nüüd on Pavlovi laboratooriumi mitkaugele jõudnud, et ta iga silmapilk loomade juures teatud närvihäiguse seisukorra võib esile kutsuda. Siiaamaani piirduvad need häigusnähted alles mõningatega, kuid arusaadav on, et katsete jätkamisel ja edasiarendamisel antud teel enam-vähem kõikide närvihäiguste põhivormide kunstliku tekitamiseni võib jõuda.

Järgmine samm edasi oli Pavlovil — kliinikutesse, haigemajadesse minna, et neid kogemusi, mis laboratooriumis olid kätte saadud, nimelt kunstlikul teel, loomade juures, — kliiniku olukorras järele kontrollida, s. o. järele katsuda, kuid võrd mitmesuguste närvihäigustega inimestel nende häiguste põhjused ühte sattusid laboratooriumi kunstlikult esilekutsutud samast iseloomu nähete põhjustega. Ja kuid võrd

võimalik oleks neid arstimise meetodeid, mida ta oma katsetamisel laboratooriumis oli tarvitanud, inimeste närvihaiguste vastu tarvitusele võtta. Iseenesest mõista andis kliinik pealeselle põhjatu rikkalikku lisamaterjaali kõrgema närvi-tegevuse uurimiseks, sest kunagi ei suuda ju inimene kunstlikult kaugeltki kõiki neid haiguse-nähtusi esile kutsuda, mis loodus sünnitab. P. ise hindas oma tööd kliinikutes, kuigi see alaliseks tööpõlluks oli muutunud ja P. kliinikute määratud materjaali oma uurimisel kasutas, tagasihoidlikult vaid katseteks, kui esimesteks vagudeks sel uurimisviisil.

Lõpetame sellega oma lühikese kokkuvõtte Pavlovi määratud elutööst ja teaduslikust pärandusest. Kokkuvõtte on tehtud põhimiselt akadeemik L. Orbeli laialdase aruande järgi, mis ta käesoleva aasta 27. veebr. Teaduste akadeemia ja Üleliidulise eksperimentaal-arstiteaduse instituudi ühi-

sel üldisel pidulikul koosolekul tegi. Igatahes oli siin võimalik ainult üksikuid põhi-jooni puudutada, kuid nendestki selgub, missuguse hiiglarinde see võimas töömees on loonud, rinde, millel nüüd sajad ja tuhanded teised teadusmehed, vanad kui noored, ja kaugeltki mitte ainult Nõukogude Liidus, üksikküsimustes ning probleemides seda tööd jätkavad, mis oma koguulatuses mitte ainult inimese teadmisi senini tundmata alade üle keha- ja vaimu-tegevuses ei rikkasta, vaid senini aimamatud võimalused avastab selle tegevuse paremaks ära kasutamiseks, ta segaduste ning takistuste kõrvaldamiseks, ta haiglaste nähete parandamiseks. Meie partei ja nõukogu valitsuse kõige avarama toetuse juures saab see töö kahtlemata kõige suuremaid tagajärgi andma, ka sel alal kaasa aidates sotsialismi ehitada, edasi täielikku kommunistlikku ühiskonda jõuda.

H. P.

KANGELASTE LENNUTEE

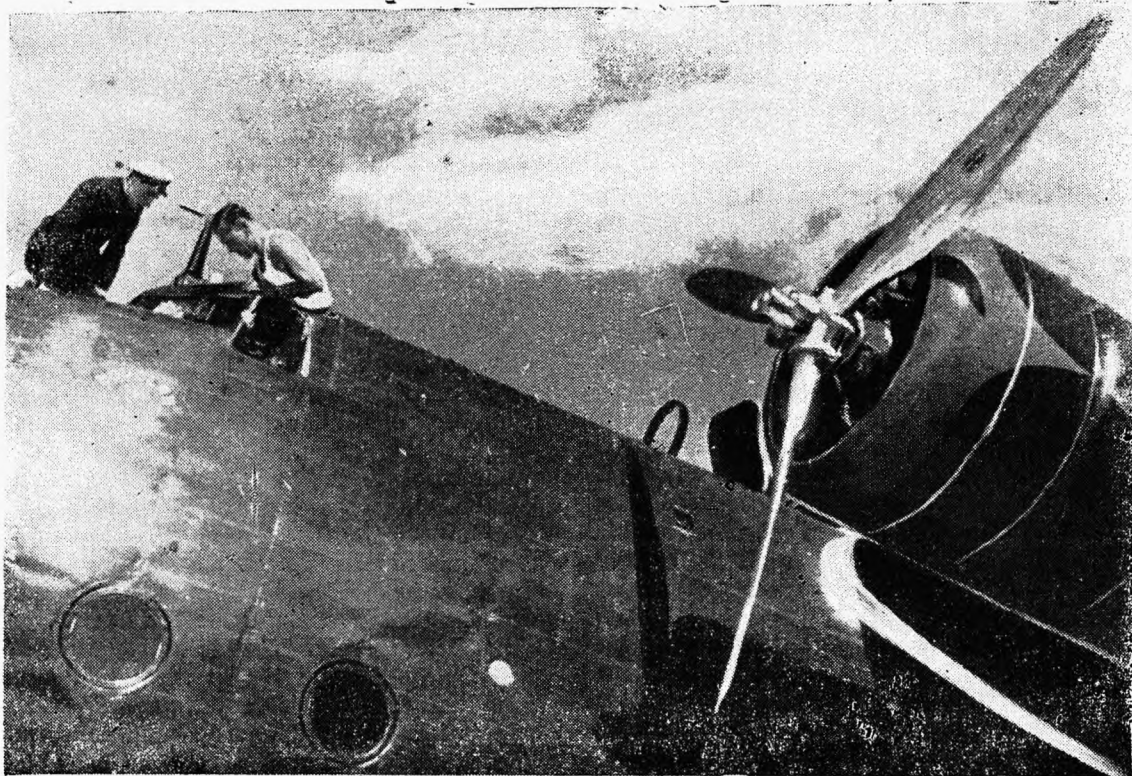
KALIFORNIA osariigi linnake San-Jacinto sai ühe päevaga üleilma kuulsaks ja pole kahtlust, et see linn jääb õhuteede vallutamise ajalukku ühe suurema saavutusega seotud nimetuseks. Paljud Ameerika linnad, mitmedki lennuväljad tahtsid ja ootasid endale seda kuulsust 14. juulil, kui punaste tiibadega nõukogu lennuk, mida juhtis vahva kolmik: smd Gromov, Jumashev ja Danilin, — „ANT-25“ — oli lõpetamas oma kangelaslikku teekonda Moskvast üle põhjanaba Põhja-Ameerikasse. See oli ühe kuu jooksul teine lennuk — enamlaste julge teraslind — mis nõukogudemaa patriootide kindlal käel seda lennuteed mööda Ameerikasse juhiti. Esimene oli Tshkalovi, Baidukovi ja Beljäkovi lennuk.

... Oli öö. „ANT-25“ tungis ikka edasi, lõunapoole. San-Francisco jäi seljataha, mõõdus ka Los Angeles. Ees oli veel San-Diego ja siis juba Mehiko piir. See oli juba uus riik, ning ilma lubata piirist üle lennata ei tohi. Kalifornia kallas oli aga kõik kaetud koidueelse uduga. Lennuvälja polnud näha, ja Gromov ühes oma kaaslastega pööras tagasi, et leida siiski soodne väli, kus maanduda. Reservuaaridesse jäi põlevainet veel ühe tunni lennuks, kui Gromov otsustas maanduda Marchfieldi lagedal, kolm miili (5 klm) San-Jacintost eemal, 80 miili Mehiko piirist.

62 tundi 17 minutit tagasi oli „ANT-25“ Moskva alt õhku tõusnud. Siin puudutasid ta rattad jälle maad. Reis oli lõpetatud, kõik oli korras. Danilin ronis lennukist välja ja sirutas isukalt varahommikuses värskuses veidi roidunud liikmeid. Temale järgnesid teised.

Need olid ainukesed rahulikud minutid, mis tervelt kangelastele kuulusid. Pool tundi hiljem ründasid neid juba kõmunäljane ameerika ajakirjandus, päevapiltnikkude parved, musttuhat autograafide nankijat. Nad sattusid keerustikku, millest nende eel siia lennanud Tshkalov, Baidukov ja Beljäkovi nii väga ihkasid välja pääseda, et kodumaale tagasi sõita.

Esimene inimene, kellega nad Ameerikas kokku puutusid, oli farmer. Ka tema nime sai kogu Ameerika mõni tund hiljem teada. Ta jutustas oma kohtamisest nõukogu lenduritega ajakirjanikkudele, pidas raadiokõnesid ja — kui tõsine jänki — ei unustanud seejuures ka teenimisvõimlust. Kapitalistlikus Ameerikas tähendab kuulsus kõigepealt — dollareid, rikkust. Päris ju Tshkalovilt üks uudishimulik ameeriklane isegi seda järele, et — kui rikas Tshkalov on? Mis peale viimane nõukogude kodaniku uhkusetundega vastas, et „tervelt 170 miljonit“. Ja kui teine edasi küsitles, et kas rublasid või, vastas Tshkalov, et N. Liidus 170 miljonit inimest on, kes temale töötavad, nagu tema neilegi.

Nõukogude Liidu kangelased A. D. Aleksjev ja P. I. Golovin seavad Ameerika Ühendriikidest Leningradi toodud lendavat lootsikut lennuvalmis. Selle lendava lootsikuga tegid nad pärast ku proovilendusi.

(Sojusfoto)

Kuidas Ameerika kodanline moraal kõike vaid raha järele hindab ja mõõdab, sellest nimetame veel niisugust fakti: Tshkalovi lennuki külustajad palusid lendureid, et nad lennukilt mingisuguseid tühiseid vajatuid asjakesi neile mälestuseks annaksid. Lendurid jagasidki ameeriklastele oma konservitagavara. Kui üks ameerika tegelinski — ärimees — sellest teada sai, avaldas ta jalamaid oma ärimehelikku kahetsust, et lendurid oleksid ometi võinud sellega suurepäralist äri teha, kui nad konserve grammi-haaval oleksid... müünud!

Gromov, Jumashev ja Dalinin pidid nüüd, kui nad kangelasliku teekonna üle põhjanaba Ameerikasse läbi tsükloonide ja pilvede olid õnnelikult lõpetanud, veel väsitavama teekonna tegema läbi vaimustuse-torni, kiiduavalduste- ja austustemühina, ajakirjanikkude, päevapiltnikkude jt kõmuküttide pilvede. Juba esimesel päeval, kui nad maandusid, ründasid lendureid ligi sada ajakirjanikku ning päevapiltnikku. Hiljem aeti neid igalpool aparaatidega, sulgedega, paberilehtedega taga, paluti

anda mälestuseks allkirje, mida lenduritel raske oligi keelata. Iga nende toiming — habemeajamine, riietumine, einetamisest rääkimata, sai kohe üle Ameerika teatavaks, neist ilmusid isegi pildid ajalehtedes. Seejuures ei unustatud, muidugi, missuuguse firma ülikonda lendurid kannavad, kelle valmistatud oli habemenuga... Reklaam! Rahvahulkade, töörahva vaimustust nõukogu lendurite ja Nõukogude Liidu saavutuste üle püüdsid oma huvides kohe ära kasutada äritsejad, rahategijate kihid.

Gromov on maailmas tuntud lendur. Temale kuulub kauguselennu rekord 12 411 kilomeetri peale 75 tunni vältel kinnist kõverjoont mööda, mille ta lõi 1934. aastal. Jumashev on tuntud kõrguselendur, Dalinin — üks paremaid tüürimehi ja piloote (lennukijuhte).

Kauguselend otsejoont mööda on lennuasjanduses üks raskemaid ülesandeid. Nõukogude lennukiehituse tehnika on aga niivõrd suuri edusamme teinud, et see raskem ülesanne meie lennukitele võidetat ning lahendatav on.

Tshkalovi, Baidukovi ning Beljäkovi lend N. Liidust Põhja-Ameerikasse üle põhjanaba ei seadnud enda ette rekordisaavutamise ülesannet. Oli vaja vaid tõestada, et polaar-õhutee üle põhjanaba teostatav on, ja nad tõestasid selle. Gromovi, Jumaschevi ja Danilini lennu eesmärgiks oli aga juba ühes raskema õhutee vallutamisega liita ka kauguselennu rekord otsejoonelisel lennul.

12. juuli hommikul kell 3.21 min. algas Gromovi lennuk Moskvas oma teekonda — otsejoont mööda Ameerikasse. Enne põhjanaba sattus lennuk kahte tsüklooni. Hädahoht, mis siin varitses, oli kõigepealt lennuki kattumine jääga, mis võib hädamaandumisele sundida. Kuid sellest hädahüst pääseti kas lennuki tõusmisega pealepoole pilvi (4000—6000 meetrit), kus oli päikest, või jäätusevastase vedeliku tarvitamisega, mis erilise aparadi abil propellerile ning teistele lennuki osadele nirises.

Esimene ööpäev kulus lennuku kuni põhjanabani. Siit algas „välismaa“ — tundmatu, seni ligipääsematu jääväli kuni Kanada saarestikuni. Rudolfi saarest kuni Kanadani — s. o. 3000 kilomeetri peal — ei ole siin ühtegi jalatäit maad. Kaks kolmandikku sellest teest asub teiselpool põhjanaba.

Lennukil oli kaasas põlevainet 13 tuhande kilomeetri jaoks. Kuid tegelikult tähendab seesugune lend pealeselle ka veel rea raskuste äravõitmist — vastupuhuvad tuuled, tsükloonid, tõusmine kõrgematesse õhukihtidesse jm. Kõik see „söök“ ligi veerandi kogu põlevaine tagavarast.

Ameerika kohal, Kaljumägedest peale, on lennu tingimused üldiselt küll paremad. Kuid siingi saadi andmeid ilmastikust, mis lendureid ei rahuldanud, sest igalt poolt teatati udust, vihmast. Neis tingimustes tuli Gromovil ühes kaaslastega kuni San-Diego-ni lennata, sealt udu pärast tagasi pöörata ning 14. juulil Marchfieldis maanduda. Kauguselennu maailmarekordid otsejoones ja ka kõverjoones olid lõõdud! Lennuk tegi 62 tunni 17 minutiga otsejoones õhkutõusmise punktist maandumispunktini üle 10 tuhande 200 kilomeetri, õhutee teeb välja aga 11 500 kilomeetrit. See ületab tuntuvalt senise maailma kauguselennu rekordi, mis kuulub prantsuse lenduritele Codos'ele ja Rossile, kes 1933. aastal otsejoones 9104 kilomeetrit ära lendasid.

Selle lennu peamiseks ülesandeks oli Tshkalovi, Baidukovi ja Beljäkovi lennu tagajärgi uue ja veel parema eduga kinnitada. Polaarlennutee saab vallutatud! Järg-

nevad lennud sel teekonnal tulevad juba reisijatega ning laadungitega. Alaline side kahe suure rahva vahel Nõukogude Liidust üle põhjanaba Ameerikasse õhuteel pole enam kütkestav unistus. Enamlased muudavad selle unistuse reaalsuseks, nagu nad on reaalsuseks muutnud Moskva kui — sadamalinna ja põhjanaba kui alalise eluaseme ning staalinliku Konstitutsiooni.

„ANT-25“ on harilik lennuk, millesuguseid meie tehased võivad niipalju valmistada kui neid riigile vaja. Ta ei ole isegi mitte uuema ehitusega õhulaev ja kaugeltki mitte nõukogu lennuehituse tehnika viimane saavutus. Meie tehased võivad ehitada praegu lennukeid, mille lennukaugus määratu kaugem ning millel tuntavalt suurem kiirus on kui „ANT-25“. Tshkalovisi ja Gromovisi pole meil ka mitte ainult üksikud. Nende kangelastegusid on valmis kordama sadanded ja tuhanded meie lendurid. Seda ei peaks meelet laskma mõned piiritagused sõjakad röövlipéalikud — fashistid, kes oma lennukitel praegu Hispaania rahvast ja tema kultuuri hävitavad ja kes tahaksid vihaste huntidena tungida ka N. Liidu kallale.

Kogu kultuurne ja progressiivne maailm kuulutas vaimustusega nii Tshkalovi kui ka Gromovi lennu väga suurt tähendust inimsoo arengule. Rahvad mõlemil maa-kera poolel imestasid ja tervitasid neid ja ühes nendega kogu Nõukogude Liitu. Kedagi polnud vaja agiteerida. Kõik oli väga selge ja arusaadav. Need lennud purustasid mõnegi müüri, mis töörahvale vaenulikumid kihid kapitalistlikkudes riikides oma maa rahva ja nõukogude rahva vahele olid ehitanud. Fashistliku Saksamaa fashistliku poliitika raamidesse surutud ajakirjandus üksi püüdis kõigest jõust neid süüdinud tõsiasi rahva eest varjata, maha vaikida. Ja kui see lõpuni siiski ei õnnestanud, tehti katset neid ajaloolikke lende kui mingit juhuslikku spordinummert kujutada. Arusaadav. Fashism kardab progressi, sest ta on tagurlus. Veel enam kardab ta nõukogude — töörahva — võidusaavutusi. See aga paljastab fashismi ennast rahvahulkade ees kõige armutumalt.

Pole kaugusi, kõrgusi, takistusi, mida enamlased võita ei suudaks! Staalinlikul teekonnal, staalinliku juhtimisega läheb meie kodumaa kindlalt ja teadlikult edasi niisamuti, nagu läksid oma lennul Gromov, Tshkalov, vaatamata fashismi ähvarduste vaenulikkudele pilvedele.

J. Lemm.

RÖNTGENI KIIRED ANATOOMIAS

ARSTIL tuleb elava inimese organismi ravitseda, seepärast peab arst inimese kehaehitust tundma ja mitte surnud, vaid elavas olekus. Kuid siiski õpiti kuni viimase ajani ja õpitakse praegugi anatoomiat (s. o. inimese kehaehituse teadust) ainult laipade (surnukehade) varal.

See vastuolu oli tingitud tehnilistest asjaoludest, sest anatoomikutel polnud rahuldavaid viise elavate inimeste uurimiseks, ning nad olid sunnitud peajasjalikult laipasid lahkama ja prepareerima ehk loomade kallal katseid tegema.

Arstiteaduse üldise arenemisega osutusid endised anatoomilised tõekspidamised ja kujutlused puudulikkudeks ning mõned anatoomikud pöördusid elavate inimeste, eriti modellide poole.

Modell oli esimene objekt anatoomia tundmaõppimiseks elava keha varal, ta etendas määratud osa nii kunstis (raidkunst, maalikunst) kui teaduses, andes tõi erilise anatoomia — niinimetatud plastilise anatoomia arenemisele kunstnikkude jaoks. Plastiline anatoomia on kohuslik õppeaine kõikides kunsti-õppeasutustes ning ta eesmärk on — tulevasele maalikunstnikule või kujurile teadmisi anda inimese keha proportsioonidest. Ilma nende proportsioonide täpse teadmista, ilma teadmata, kuidas lihaksed, luud ning muud elundid asetsevad, on võimata inimese keha õieti kujutada.

Tarvitseb vaid ilmakuulsate maalikunstnikkude ja kujurajajate töid vaadelda, mis kas või meie Leningradi muuseumides (Vene muuseum, Ermitash jt) on välja pandud, et veenduda, kui võrratult peenelt maalide ning raidkujude autorid plastilikkude anatoomiat on tundnud. Mitte ilma põhjuseta ei kütkesta nende looming meid oma kooskõlaga ning iluga.

Praegusel ajal kasutatakse peale modelli ka veel sportlasi selleks, et anatoomiat elava keha varal tundma õppida, sest sportlastel on hästi väljaarenenud lihaksed, mida palja silmaga ehk kinolindile pildistamise abil võib uurida. Harilik „pikaldane“ filmimine võimaldab mitmesuguste lihaste-gruppide ning isegi üksikute lihaste tegevust analüüsida, nende liikumiste dünaamikat sügavamalt jälgida. Peale välise vaatluse võib anatoomiat elaval kehal ka veel teiste viisidega tundma õppida.

Praktiliku arstiteaduse arenemine ning haiguste uurimise meetodika täienemine võimaldasid anatoomikutele mõnesuguseid

tehnilisi viise elava inimese uurimiseks tarvitada, mis sinnamaani ainult arstidel tarvitusel olid. Nii tarvitatakse, näiteks, perkussiooni, s. o. südame ja kopsude piirjoonte kindlaksmääramist kloppimise teel, palpatsiooni, s. o. elundite kompamist (kätega katsumist), auskultatsiooni — s. o. elundite kuulamist jne.

Peale selle tarvitatakse mitmesuguseid endaskoobe — erilisi aparaate, mis inimese keha loomulikkusesse avastesse juhitakse ja mille kaudu korda läheb mõnede sügavamal asuvate elundite teatud sügavuseni tungida. Sel teel võib vaadelda silma ning silmakoopa põhja, kõrva, ninaõõnsust, kurku, hingekõri ja hingamistorusid, söögikõri, jämesoolikat, põit ja põie kanalit, emakat ning emaka kaela.

Uurimise otstarbel juhitakse neisse elunditesse sellekohane uurimisriist, mille abil võimalik on nende elundite sisepinda, s. o. ilanahka, vaadelda.

Hingekõri, soolikate, söögikõri ning põie vaatlemiseks määratud riistad on varustatud elektrilambikestega ning optilise süsteemiga, mis võimaldab vähemaidki üksikasju suurendatud kujul näha.

Kuid iseenesestki on mõista, et nii modelli tundmaõppimine kui ka elava inimese uurimine riistade abil uurijal võimaldavad inimese keha ainult pealispindselt tundma õppida ning ainult vähesel määral ta sisesusse tungida. Ainult operatsioonide puhul läheb kirurgidel korda pilku heita elava inimese sisemistesse õõnsustesse ja ta sisemisi elundeid vaadelda; kõikidel teistel juhtumitel jäävad need elava keha sügavused inimese silma eest suletuks.

Röntgeni kiirte leiutamise sa sai arstiteadus võimsa abinõu elava inimese uurimiseks.

Teadusel avanesid hiilgavad võimalused. Röntgeni kiired võimaldavad nagu mingisugused „nõiaprillid“ elava inimese keha peiduurgastesse tungida.

Käesoleval ajal võib peaaegu kõiki inimese elundeid ning elundite süsteeme röntgeni kiirte abil tundma õppida. Inimese luustik oli inimese organismi esimene süsteem, mida röntgenoloogiliselt uurima hakati. Käsi oli, muuseas, esimene kehaosa, mida maailmas esimesena röntgeni kiirte abil pildistati.

Nüüd võib röntgeni ülesvõtteid teha igast luustiku osast ning elava inimese iga luud palja silmaga näha. Seesugustel ülesvõtetel võib näha mitmesuguseid luude üksik-

asju — külmukesti, harukesti, avausi jne. Peale väljakujunenud organismi kondikava uurimise võib jälgida ka elava kondikava arenemist, ta kasvu, luustumist ning muutumist töö ja teiste tegurite mõjul.

Luud — need ainukesed inimese keha osad, mis aastasadu võivad maa sees alal hoiduda — annavad väga väärtuslikku ja huvitavat materjali selle inimese tundmaõppimiseks, kes mitu tuhat aastat tagasi maakeral elas. Seepärast on kondikava ehk luustik soodsaks ning kõige paremaks aineks vanaaegsete ja praeguseaja inimeste anatoomia (kehaehituse) tundmaõppimiseks.

Kui inimene erilise läbipaistva ekraani ette asetada ja lasta teda liigutusi teha, siis võib väga hästi näha, kuidas need liikmed tegutsevad, võib näha luude ümberpaigutusi ja liigestesõlmede libisemisi, s. o. liigeste biomehaanikat tundma õppida. Kui aga liigese õõnsusse mõnda kahjutut „kontrast“-ainet ehk gaasi juhtida, mis röntgeni kiiri valgustamise ajal kinni peavad, siis saame liigese õõnsuse ja liigese kapsli pildistuse.

Järelikult võib elavas inimeses peale tema luustiku ka liigeseid tundma õppida, mitte ainult seisakus, vaid ka liikumisel.

Süda oli see esimene elava inimese sise-mine elund, mis röntgeni kiirte abil vaatluse alla tuli.

Näha elava inimese „elavat“ südant — see endiseaja anatoomikute unistus — on meile nüüd harilikuks, igapäevaseks ja väga lihtsaks kliiniku toiminguks.

On inimene läbipaistva ekraani ette asetatud, võib näha ta südame varju, otsustada südame vormi, suuruse ning asetuse üle ja vaadelda, kuidas ta tuksub. Niisamuti uuritakse ka kopsu, mis kui valendavad, läbipaistvad laigud näha on, mis hingamise juures kord suurenevad, kord vähenevad. Niisamuti võib vaadelda ja uurida ka kõri kõnelemise ja laulmise ajal.

Kui hingamise-lõõridesse erist „kontrast“-ainet juhtida, mis röntgeni kiiri kinni peab, siis pildistub röntgenogrammile hingamistorustiku pilt (bronhograafia).

Mis seedimiselunditesse puutub, siis on kogu seedimistee, alates suust kuni pärasooleni, elava inimese juures anatoomilikuks uurimiseks täiesti kättesaadav. Selleks tarvitseb vaid toita huvitavat inimest „kontrastse“ toiduga, mis sisaldab baariumi ehk bismuti soola, või teha klistiiri nendesamade ainetega, — siis võib toidu liikumist seedimistoru, magu ning soolikaide mööda näha ning nende elundite tegevust seedimise ajal jälgida.

Mitmesuguste „kontrastsete“ ainete veresoontesse juhtimise teel võib saada sapipõie, maksa, põrna, neerude ning kusetoru pildi ja vaadelda sapipõie ning neeruastja täitumist ja tühjenemist, kusekanali kokkutõmbumist, maksa ja põrna liikumist hingamise juures. „Kontrastainete“ juhtimine falloopa torudesse võimaldab näha toru kokkutõmbumist ning tegevust, mis aset leiab munaraku edasilikumisel. Nii ei jää röntgeni kiirte eest peitu ükski ka kõige sügavamal asuv elund.

Sedasama võib osalt ütelda ka närvikava kohta. Näha elava inimese aju, seda kõige keerulikumat elundit — kas pole see hiilgav väljavaade, kas pole see inimese geeniuse võidutsemine? Praegu on see aga juba tõsiasi saamas. „Kontrastainete“ kesk-närvikava küledevahelisse ruumi juhtimisega saame võimaluse peaaugust ja selgrooüdist, ajukambritest ja suurtest närvidest röntgenogramme (ülesvõtteid) valmistada.

Niisamasugune „kontrastainete“ juhtimine veresoontesse võimaldab vere- ning mahlasooni tundma õppida ja vere ning mahlade voolu jälgida.

Nii avastavad röntgeni kiired, nagu peen ja omapärane tööriist, elava inimese sise-muse ilma noata ning valuta ja võimaldavad näha elava organismi elundite ehitust nende arengus ja tegevuses.

Röntgeni kiirte valgusel saab laiba surnud anatoomia elavaks ning muutub anatoomiaiks „elusa varal ja elavate jaoks“.

Dots. M. Prives.

Tõlk. A. O.

Põllumajanduse osakond

TERAVILJAKULTUURIDE SEEMNEPARANDUSE ABINÕUDEST

NSVL Rahvakomissaride nõukogu otsus 29. juunist s. a. „Teraviljakultuuride seemneparanduse abinõudest” on võimsaks teguriks meie sotsialistlikkude põldude viljasaagi edaspidisel tõstmisel.

Otsus näeb ette, et juba 1937. aastal 70 protsenti talivilja ainult valitud sordiseemnega külitud saab. Ja juba 1939. aastast peale tuleb Rahvakomissaride nõukogu nimetatud otsuse põhjal kõigis kolhoosides ja sovhoosides kogu teravilja pindalal ainult valitud sordiseemnega külvamisele üle minna, mida iga kolhoos ja sovhoos ise oma põllul kasvatanud.

Nurjatud trotskistlikud rahvavaenlased tegid oma kahjuritööd ka seemnemajanduse alal. Terve rea nisusorte („Krõmka” jt.), mis meie põllumajanduses välja arendatud, tunnistasid kahjurid meie oludele kõlbmatuks, kuigi needsamad nisusordid kapitalistlikudel maaladel (näiteks Am. Ühendriikides) kõrges hinnas on ja ka meil väga kohased ning tarvilikud oleksid. Selle kahjuritöö kõrval toimetasid maa-asutustes ja seemnemajanduses tegutsevad kahjurid ka teist liiki kahjustamist — heade, teatud raioonide olukorrale vastavate seemnete asendamist vähemkõlblikkude ja vähemviljakate seemnetega. Näiteks asendati Lääne oblastis kohalik nisu sort „Ledovka” vähemviljaka „Tsesiumiga”. Väljapraagitud hea seemnevilja saadeti aga — jahvatamisele.

Niisamasugust kahjustamistööd tehti ka seemnekasvatuse alal. Seemnemajapidamiste ja selektsioonijaamade hulka vähendati ning tehti ka sel alal suurt kahju.

ÜK(e)P Keskkomitee omal juunipleenumil 1937. aastal arutas seemnekasvatuse küsimuse põhjalikult läbi ja tegi ettepanekud kahjuritöö tagajärgede likvideerimiseks seemnemajandusest, ja üheks järelduseks ongi Rahvakomissaride nõukogu otsus „Teraviljakultuuride seemneparanduse abinõudest”.

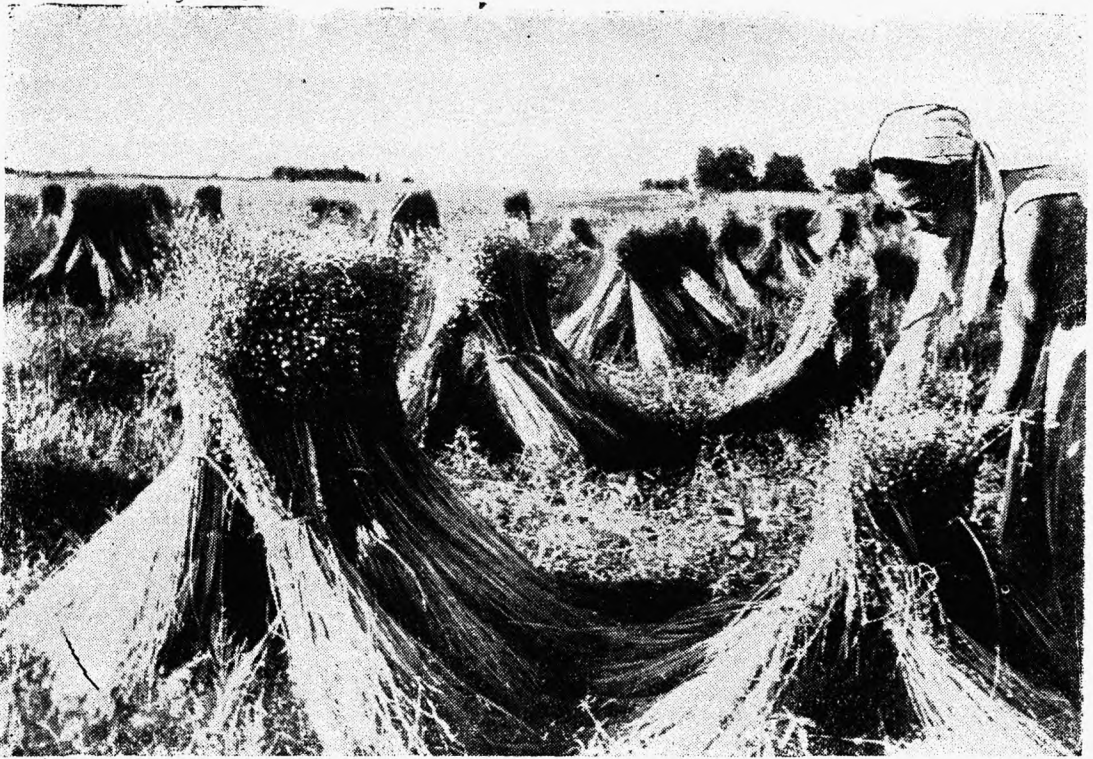
Selle otsuse järgi organiseeritakse igas krais ja oblastis riiklikud selektsioonijaamad, peale selle laiuline raioonide seemnekasvatuse majapidamiste võrk. Selle kõrval luuakse kolhooside varustamiseks puhastorti seemnetega riiklikud sordiseemnefondid. Otsuse järgi tulevad igal kolhoosil ja sovhoosil seemnevilja põllud välja eraldada, mida ainult antud raionis kõige paremaks osutunud seemnetega täis küllida ja kasvu ajal võrarestest sortidest ning umbrohtudest hoolikalt puhastada tuleb.

Rahvakomissaride nõukogu otsus „Teraviljakultuuride seemneparanduse abinõudest” on elav dokument valitsuse hoolest kolhooside eest, valitsuse abist kolhoosidele nende võitluses sotsialistliku jõukuse eest. Igal kolhoosil tuleb seemnekasvatusel kindlasti selle otsuse täitmisele asuda.

PÕLLUMAJANDUSE NÄITUSEST OSAVÕTJATELE

Üleliidulise põllumajanduse-näituse korraldava komitee esimees, N. Liidu põllutöö rahvakomissar sm Tshernov hoiatab kõiki kolhoose ja sovhoose, et nad tingimata käesoleva aasta lõikusest ja põllusaa-gist need loomulikud saadused välja valiksid, millega tuleval aastal näitusel esineda tahavad. Ilma seesuguste loomulikkude näituseasjadeta (loomulikkude saadusteta)

on võimata oma saavutustega näitusel nii esineda kui see tarvilik on. Seda peavad kõik kolhoosid ja sovhoosid tänavuse saagikorjamise juures silmas pidama. Kuidas näitusele viidavaid aineid ja saadusi välja valida ning kuidas neid tuleva aastani alal hoida, selle kohta annavad juhatusi maa-asutused ja näitusekomiteed kohtadel, kelle poole juhataste asjus tuleb pöörata.

Jurkini kolhoosis (Kirovi raioonis, Kalinini oblastis) voimetatakse linakiitumist kaks korda — pikkade ja lühikeste linade kitkumist. Pikkad ja lühikesed linad pannakse eraldi kuhikusse.

Pildil: Naiskolhoosnik J. I. Petshjorina paneb kuhikusse teist korda kitkutud linu, pahemal pool on esimest korda kitkutud linade kuhikud.

(Sojusfoto)

PNEUMAATILINE KÜLVIMASIN

Kossiori nimelise kõrgema kommunistliku põllumajanduse kooli teaduslik kaastööline sm Slutski Kiievis konstrueeris pneumaatilise külvimasina, millel iga sahk teri ükshaaval mulda laseb. Sellise külvi juures läheb endise 130 kilogrammi asemel kõigest 45—50 kilogrammi teri hektaari kohta.

Kylviku proovimise tagajärgede kohta kirjutab põllumajanduse kateedri juhataja sm Tumenjuk:

— Kogu maailma teaduslikud jõud on aastakümneid selle kallal töötanud, et seemnematerjali õiget jaotamist saavutada ja maapinnas olevaid toitaineid täielikult ära kasutada. Selle ülesande lahendamisel seisab raskus selles, et seemmeterad oma raskuse, suuruse ja vormi poolest ühesugused ei ole.

Sm Slutski külvikule on ventilaator seatud, mida traktor liikuma paneb. Ventilaator pumpab trumlist õhku välja ja tõmbab seemneid terahaaval igasse trumli praosse.

Uus külvik on katsepõldudel läbi proovitud. Küliti nisu, suhkrupeedi seemneid, tarta, päevalille ja muid põlluvilja seemneid. Külvimasin jaotab seemned ühtlaselt kogu põllule. Ka külvi sügavus ja seemneid kattev mullakord on igalpool ühesugune. Seemet läheb seejuures 0,5—0,8 tsentnerit hektaari kohta vähem.

Praegu on juba 13 pneumaatilist külvimasinat välja lastud. Lähemal ajal valmistatakse neid veel 10. Tänavu sügisel proovitakse külvimasinaid veel kord põldudel, juba laiemas ulatuses ja mitmekesistes tingimustes.

VÄIKSED TEATED

Tehnika puiesteen. — Moskvas, Gorki nimelises kultuuri ja puhkuse keskpargis, uuel tehnika puiesteel on rida uusi riistu, „imesid“ jne välja pandud. — Erilisel laual keerleb kiiresti väike sõõr. Selgub, et ta keerleb ilma mootorita. Sõõr asub ise alusel, mida vabalt võib laual ühest kohast teise nihutada. Selgub, et sõõr keerleb magneetväljade muutmise tagajärjel, mida laua sees asuvad elektrimagneetid tekitavad. Üldse näitab uus puiesteen väga laialt võimalusi, kuidas elektrit ja fotoelemente ning fotoreleed praktilikult tarvitada. — Puiesteesse sissekäigu juures on uks, mis sisseastuja ees ise automaatselt avaneb. Ukse saladus seisab selles, et trepiastmed, mis ukse juurde viivad, on kontaktideks, mis panevad mootori liikuma, mis omakorda ukse avab. — Kui NSVL kaardijuurde klaasist pulgakeseга läheneda, hakkab see kaart iseenesest valgustuma. See sünnib selle tagajärjel, et pulgakese sees asuv neon saab ioniseeritud. — Fotolaskeplatsil juhitakse (sihitakse) püstol küll märklauale, kuid pauku püstol ei lase. Püstoli torus on elektrilambike. Kui püstol on õieti sihitud, siis laseb püstol kuuli asemel oma elektrilambikese valgusejoa märklaua südames asuvale fotoreleele, mis kohe vastavad neoni elektrilambid põlema paneb ja sellega signaaliseerib, et „pauk“ on õieti lastud. — Fotoreleede põhimõtetele on ehitatud purtskaev, muusikaline istepink, eriline pafefon ja rida muid riistu. Huvitav on ka automaatne lugeja (счётчик) inimese kujul; lugeja loeb kõik tehnika puiesteel käinud inimesed ära ja teatab nende arvu.

Saani jää, lumel ja veel sõitmiseks on kokku seadnud sm Kurtshevski. Katsetel andis see saan täiesti rahuldavaid tagajärgi. Vee peal sõidab saan 40-kilomeetrilise kiirusega tunnis, jääs — 70 kilomeetrit tunnis. Saanil on 100-hobusejõuline mootor; juhitakse saani õhurooliga. Välimise kaju poolest on saan triikraua taoline. Saan sõidab kahel liuraua taolisel suusal. Mootori rikkumise korral võib „saan“ liikuda veel ka aerude või purjete abil. Saanil on eriline tähtsus liikumises põhjamaadel.

Õhu rikkumine tehaste, vabrikute, elektrijaamade, igasuguste tööstuse-ettevõtete kui ka elumajade suitsuga ja igasuguse muu gaasi- või tolmutaolise mustusega ulatab suurlinnades väga kõrgele. Kõik nimetatud mustus langeb suurlinnades õhust

alla, sünnitab igasugust mustust, rikub õhku, teeb kahju elanikkude tervisele jne. Leningradis, näiteks, langeb niisugust mustust tolmuna ja muul kujul 1 ruutkilomeetri maaala peale aastas 500—750 tonni alla; Moskvas ulatab see arv 500 tonnini, Harkovis 310 tonnini; välismaade suurlinnades langeb niisugust tolmu ja mustust suurlinnade elanikkude kaela kunj 1000 tonni aastas ruutkilomeetri pindala kohta. NSVL tervishoiukomissariaadi kommunaalse tervishoiu instituudid ja laboratooriumid on ametis niisuguse õhurikkumise küsimuse uurimisega ja töötavad välja abinõusid ning määruiseid, kuidas seda õhurikkumist vähendada või hoopiski kõrvaldada.

Lend ümber maailma. — Nõukogude lendurid arutavad juba plaani, kuidas ümber maakera lennata. Ühe plaani järgi võiks see lend minna niisuguse marsruudiga: Moskva—Jakutsk—Aljaska—New-York—Pariis—Moskva. Kui selleks lennuks tarvitada lennukit, mis 500 kilomeetrit tunnis lendab. (lennuk peaks lendama siis kõrgemates õhukihtides), siis võiks 25 000-kilomeetrilise lennutee ümber maakera põhjapoolse osa juba ilma katkestamata ja maandumata ära lennata 50 tunniga. Meie „ANT-25“ võiks siis niisuguse lennu tingimata korda saata.

Silla paigalt nihutamine päikese energia abil sündis Doni jõel asuva silla monteermisel. Monteerimistöode ülem insener Stshipakin lahendas väga algupäraselt ülesande, kuidas silla kahte osa (millest kumbki 1538 tonni kaalub) 120 millimeetrit paigalt edasi nihutada ja ühte osa peale selle veel 60 millimeetrit kõrvale nihutada. Insener paigutas silla alla taladena erilised terasrullid (30 millimeetri jämedused). Hommikul kinnitas ta silla osa ühe otsa paigale kinni, kuna teise otsa lahti jättis; päikese soojuse mõjul pikenes silla metall niivõrd, et silla osa lahtine ots päeva jooksul 20—25 millimeetrit edasi nihkus. Õhtul tegi ta vastupidi: pani päeval lahti olnud otsa paigale kinni ja jättis lahtiseks selle otsa, mis päeval kinniselt paigal seisis; öösis jaheduse tagajärjel nihkus nüüd silla osa esimene ots teisele järele (sest öösel tõmbus sild end koomale). Näiviisi nihutati ta kogu silla tarvilikule kohale 5 päevaga, kusjuures tööjõuks vaja oli ainult ühte töölisi iga päev 1—2 tundi (peale talade seadmist). Muu töö tegi päikene.

VASTUSI LUGEJATELE

Küs. nr. 5. Kas Arktise kliima on soemaks läinud?

Vastus. Selle küsimuse kallal töötas viimase ajal aastaid otsa tuntud nõukogude põhjamaade-uurija prof. V. Viese. Kokkuvõtete järgi, mis ta hiljuti oma uurimustest tegi, on kindel, et Arktise kliima käesoleva sajandi kahekümnendatel aastatel soenema hakkas ja see soenemine veelgi edasi kestab. Viimase 17 aastaga on aasta keskmine temperatuur Arktises ja Atlandi ookeani põhjaosa ümbruses 2 kraadi võrd tõusnud, talvekuude temperatuur kohati kuni 5 kraadini. Franz Josephi maal ulatab soenemine isegi 7 kraadini. Selle tagajärjel on järsult vähenenud ka põhjamaade ja merele jääkate, ning jääliugustikud on taganemas. Teravmägede saartel on liugustikud kiiresti sulamas, ja kui Arktise soenemine edasi kestab, vabanevad need saared varsti jääst. Sellega ühenduses on suured muudatused sündinud ka Arktise elavlooduses: kalad on hakanud märksa põhjapoole liikuma, niisamuti ka loomad. Kohalikkudele elanikkudele Nõukogude Liidu põhjamaadel paistab see muudatus teravalt silma. Lähem seletus seesugusele muudatusele seisab õhuvoolude kiiremas vahetuses nabamaade ja troopikamaade vahel: ekvaatorilt liiguvad soojad õhukihid kiiremini nabamaadele ja sealt külm õhk kiiremini troopika alla, mis ekvaatori ümbruse vöö kliima vastavalt jahedamaks on teinud.

Küs. nr. 6. Kas Jaapani ja Hiina vahel tuleb sõda?

Vastus. Toimetus ei või niisugustele küsimustele, muidugi, mingit otsust vastust anda, kuid käesoleval juhtumil on sõda seal igatahes tegelikult juba käimas, olgugi et avalikku sõjakuulutust pole olnud, ega vast tulegi. Olukorra kohta vaata artiklit meie ajakirja käesolevas numbris.

Küs. nr. 7. Kas „Tuljak“ on rahvalaul ja kas võib teda meil seesugusena tarvitada (ette kanda)?

Vastus. Tuljaku viisi on loonud Miina Hermann (nüüd fashismistatud nimega: Härma) rahvaviiside põhjal; sõnad on loonud vabslik fashist adv. F. Karlson, kasu-

tades niisamuti rahvalaulusid. Mis eriti sõnadesse puutub, siis kujutavad need kõige jõukama suurataluniku pulma, kuhu isegi „mõisahärra prouaga on palutud“. Niisuguses pulmas ja niisuguste pulmadega on töörahval küll vaevalt midagi muud tegemist, kui et seal — palju higistada tuli suurnikkude teenimisel. Milleks meil siis vaja on seda hitlerfashistliku häda-luuletaja laulu tarvitada? Ise küsimus oleks vahest, kui neile rahvaviisidele vastavad rahvalaulu sõnad leiduksid.

Küs. nr. 8. Kuidas on lugu Eestis fashismivastase ühise väerinnaga?

Vastus. Küsimus on, nähtavasti, üles kerkinud „Edasis“ nr. 100, 24. juulist, ilmunud märkusega ajalehe „Rahva Hää!“ kohta, mis Oslos, Norramaal ilmub. Ühist töörahva väerinda ja hiljem rahvaväerinda fashismi vastu organiseerib juba mõnda aastas Eestimaa Kommunistlik Partei, kel omal ajal korda läks — Eesti sotsialistliku partei lagunemise järel — suure osa selle partei endiste liikmetega, kui ka omal ajal (1933. a. sügisel) kinni pandud noorsotsialistide organisatsiooni osa liikmetega ühist väerinda luua. Oma häälekandjas „Kommunistis“ kutsus ja kutsub EKP alaliselt kõiki demokraatlikke olluseid, keda fashism Eestis nii poliitiliselt kui majanduslikult surub, võitluses fashismi vastu ühinema. Kui kaugele see ühinemine konkreetselt on jõudnud, selle kohta on võimata siit otsust teha, sest mingit avalikku esinemisvõimalust Eestis ei ole. On arusaadav, et kodanlised ja väikekodanlised demokraatlikud ringkonnad esialgu umbuskult seesuguse ühishäerinna peale vaatasid; kuid ühishäerinna töö Prantsusmaal ja eriti Hispaanias demokraatia kaitseks fashismi vastu on kahtlemata ka Eestis seda umbusku tuntavalt kõigutanud, nagu teiselt poolt fashistliku valitsuse tegevuski. Igatahes on valitsuse vastast meeleolu isegi juba valitsusele õige lähedateski ringkondades leida, ja Norras ilmunud „Rahva Hää!“ on vähemalt tõenduseks, et ühise fashismivastase võitluse idee ikka sügavemale ja laiemale tungib, nimelt ka väikekodanlistesse ja demokraatliku kodanluse kihtidesse, väikemajapidajate hulka, haritlaste sekka jne.

* Vt. „K. L.“ nr. 7—1937.

Toimetus: H. Pöögelmann, K. Trein, R. Vakman, O. Rästas.

Vastutav toimetaja: H. Pöögelmann.

Tehniline toimetaja: A. Lukin.

Väljaanne nr. E-214. Indeks VI. Ladumisele antud 27/VII 1937. Trükkimiseks alla kirjutatud 20/VIII 1937. Paber 82×110^{1/16}. Autorip. 8. Trükip. 4. Ühes trükip. 80 000 trükki. Üldse 320 000 trükkitähte. Lengorlit nr. 3206. Tiraash 1000 eksempl. Töö nr. 4576. „KÜLVAJA“ trükikoda, Leningrad, 31, Dershinski uulits, nr. 49.

ИЗД. Т-ВО ИНОСТРАННЫХ РАБОЧИХ В СССР
ЛЕНИНГРАД, 141, АПРАКСИН ПЕРЕУЛОК, 2

Trükist on ilmunud:

**NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU
VALIMISTE SEADUS.** Hind 10 kop.

Minna Tappo:

**KUIDAS MA KÕRGE LINASAAGI SAIN
JA LINAKIU VÄLJATÖÖTAMISEL KÕRGE TÖÖ-
VILJAKUSE SAAVUTASIN.** Hind 50 kop.

A. Daudet:

TARTARIN TARASCONIST. Hind 3 rbl.

V. Bianki:

SUUREL MERETEEL. Hind 2 rbl. 25 kop.

Müügil on saada veel järgmisi raamatuid:

Eessaare Aadu:

VALITUD TEOSED. I köide. 1934. a., 170 lhk.
Kõvas värvilises köites.
Hind 2 rbl. 50 kop.

VALITUD TEOSED. II köide. 1935. a., 309 lhk.
Kõvas värvilises köites.
Hind 4 rbl. 20 kop.

Gorki Maksim:

EMA. 1934. a., 425 lhk. Kahekordsed värvilised kaaned.
Hind 5 rbl.

LAPSEPÕLI. Hind 3 rbl. 50 kop.

Scholohov M.:

ÜLESKÜNTUD UUDISMAA. 1935. a., 448 lhk.
Kenas värvilises
kalinguri köites, kahekordsete kaantega. Hind 6 rbl. 50 kop.

Raamatuid ostke ja tellige otsekohe Välismaatöölise Kirjastusühisusest.
Tellimisi täidetakse posti teel pealepandud maksuga (налож. платежом).

VÄLISMAATÖÖLISTE KIRJASTUSÜHISUS NSV LIIDUS
ЛЕНИНГРАД, 141, АПРАКСИНИ ПÕIKUULITS, 2

„КОММУНИЗМИ ТЭЭЛ” № 8

(„НА ПУТИ К КОММУНИЗМУ“)

1937

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ПОПУЛЯРНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ, ЛИТЕРАТУРНЫЙ и НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

1547

Издательское Товарищество Иностраных Рабочих в СССР, Ленинград, 141, Апраксин пер. № 2
Välismaatööliste Kirjastusühisus NSV Liidus, Leningrad, 141, Apraksini põikui. № 2

Hind 1 rbl. 25 kop.

EGOTL
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR